

Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat u Istri

Kokalj, Matej

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:202888>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest

MATEJ KOKALJ

STVARANJE HRVATSKE DRŽAVE I DOMOVINSKI RAT U ISTRI

Diplomski rad

Pula, 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

MATEJ KOKALJ

STVARANJE HRVATSKE DRŽAVE I DOMOVINSKI RAT U ISTRI

Diplomski rad

JMGAB: 0303035431, redoviti student

Studentski smjer: Diplomski studij povijesti

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: prof. dr. sc. Nevio Šetić

Pula, 2018

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Matej Kokalj, kandidat za magistra povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

Pula, lipanj 2018.

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Matej Kokalj dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat u Istri* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

Pula, lipanj 2018.

SADRŽAJ

UVOD	6
1. STVARANJE HRVATSKE DRŽAVE	9
1. 1. UKRATKO: HRVATSKA U SKLOPU JUGOSLAVIJE	9
1. 2. VELIKOSRPSKA POLITIKA.....	11
1. 3. DEMOKRATIZACIJA HRVATSKOG DRUŠTVA I IZBORI 1990.	14
1. 4. USTAV REPUBLIKE HRVATSKE	18
1. 5. POČETCI SRPSKE POBUNE U HRVATSKOJ	22
1. 6. POLITIČKE PRILIKE I DOMOVINSKI RAT DO MEĐUNARODNOG PRIZNANJA REPUBLIKE HRVATSKE	31
1. 7. POBJEDA U DOMOVINSKOM RATU I USPOSTAVA TERITORIJALNE CJELOVOTOSTI REPUBLIKE HRVATSKE.....	45
2. DOMOVINSKI RAT U ISTRI	55
2. 1. IZBORI 1990., JNA U ISTRI I PORAST NAPETOSTI	55
2. 2. POČETCI I RAZBUKTAVANJE DOMOVINSKOG RATA U ISTRI	60
2. 3. OD VRHUNCA NAPETOSTI DO POVLAČENJE JNA IZ ISTRE.....	64
2. 4. ISTARSKE POSTROJBE U DOMOVINSKOM RATU	74
2. 5. PROGNETICI I IZBJEGLICE	79
2. 6. ISTRA NAKON ODLASKA JNA I LOKALNA POLITIKA	83
ZAKLJUČAK.....	85
LITERATURA	88
IZVORI.....	90
SAŽETAK	91
SUMMARY	92

UVOD

U studenome 1989. dolazi do rušenja Berlinskog zida, što je simbolično označilo početak pada komunizma i demokratizaciju društva u većini istočnoeuropskih država koje su do tada imale komunističku vlast, pa tako i u bivšim jugoslavenskim republikama. No, u Socijalističkoj Republici Srbiji sredinom osamdesetih godina XX. stoljeća započela je obnova velikosrpskog projekta iz XIX. stoljeća, prema kojem je zapadna granica srpske države – tzv. Velike Srbije – zamišljena duboko na teritoriju hrvatske države, do crte Virovitica, Pakrac, Karlovac, Ogulin s dijelom Gorskog kotara, Karlobag (ili skraćeno do crte Virovitica – Karlovac – Karlobag; što je obuhvaćalo i cijelu Bosnu i Hercegovinu). Takva zamišljena granica zapravo je bila granica osmanlijskih osvajanja u Hrvatskoj od XV. do XVII. stoljeća. Početak medijske hajke radi homogenizacije i mobilizacije Srba kao preduvjet za ostvarenje navedenoga cilja veže se uz objavljivanje nacrtu Memoranduma SANU u beogradskim „Večernjim novostima“ potkraj rujna 1986. godine. Srpski nacionalisti isticali su navodnu ugroženost Srba odnosno srpstva u Jugoslaviji, a zapravo su htjeli što veću centralizaciju države i dominaciju Srbije nad ostalim jugoslavenskim republikama.¹

Vođa takve, velikosrpske politike bio je Slobodan Milošević (od 1987. predsjednik Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije,² od 1989. Predsjednik predsjedništva SR Srbije, a od 1990. predsjednik Republike Srbije).³ Milošević je, u glavne rukovodeće forume Saveza komunista i najviše upravne organe vlasti, nastojao uvesti nove, sebi poslušne ljude. Tome je nastojanju dao ime - antibirokratska revolucija, a način njezina izvođenja putem masovnih, militantnih mitinga njegovih pristaša, nazvao je - događanja naroda. Na takav je način uspio promijeniti vodstva pokrajina Kosova i Vojvodine te republike Crne Gore. Miloševićevi su velikosrbi, iako na to nisu imali pravo, inovirali ustav SR Srbije, tj. ustavnim su amandmanima, de facto, ukinuli autonomiju Kosova i Vojvodine, a JNA je postala srpska vojska.⁴

¹ Skupina autora, glavni urednik: Josip Lučić, *1. Gardijska brigada Hrvatske vojske Tigrovi*, Zagreb, Znanje, 2015., 8.

² Ivo Goldstein, *Hrvatska povijest*, Zagreb, Jutarnji list, 2008., 499-500.

³ https://hr.wikipedia.org/wiki/Slobodan_Milošević, pristupljeno 6. travnja 2018.

⁴ Nevio Šetić, *Ostvarenje suvremene hrvatske države*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli / Geaidea, 2013., 160-161.

Nakon što je uspostavila nadzor nad polovinom članova Predsjedništva SFRJ i osigurala političku dominaciju nad ostalim jugoslavenskim republikama, Srbija je nastojala zaustaviti demokratske promjene u Jugoslaviji te je odbijala sve prijedloge o preustroju države, pa tako i ponudu Slovenije i Hrvatske o preustroju SFRJ u konfederalnu državu. Godine 1989., u Hrvatskoj dolazi do „događanja naroda“, odnosno skupova hrvatskih Srba, kojima bi se pridružili i Srbi iz Srbije i Bosne i Hercegovine, na kojima se klicalo Miloševiću i „velikosrbovalo“.⁵

Takve su okolnosti, naravno, zaoštrile srpsko-hrvatske političke odnose, te u konačnici, uzrokovale rat i raspad SFRJ. Potrebno je napomenuti da je rat u Hrvatskoj poznat pod nazivom Domovinski rat.⁶

Kada je riječ o Istri, ona je od 1943. do 1991. bila u sastavu Hrvatske, odnosno tzv. Druge ili Titove Jugoslavije. Krajem 1980-ih bila je podijeljena na sedam općina: Pulu, Pazin, Labin, Buje, Poreč, Buzet i Rovinj. Raspad SFRJ, Istra je, prema tadašnjem ustrojstvu, dočekala kao dio SRH, u sastavu Zajednice općine Rijeka.⁷

Istra je u Domovinskom ratu imala specifičnu ulogu. Iako se na području Istre nije izravno vodio Domovinski rat, Istra i njezini stanovnici u istome su dali svoj doprinos – ponajviše primanjem prognanika i izbjeglica te aktivnim sudjelovanjem istarskih postrojbi. Također, Istra je, uz sjeverozapad Hrvatske, bila predvodnica hrvatskog gospodarstva u trenucima kada je rat bio glavna okupacija.⁸

Pula je u vrijeme Domovinskog rata, zbog jačine njezina garnizona JNA, bila „ključ“ o kojemu je ovisila cijela Istra. Ostatak Istre bio je podređen Puli, odnosno cilju da se JNA mirno povuče iz toga grada. Dakle, kada govorimo o Domovinskome ratu na istarskome poluotoku, prvenstveno govorimo o problematici povlačenja JNA iz Pule.⁹

Cilj je ovoga rada opisati i objasniti okolnosti, postupke i događaje koji su doveli do nastanka suvremene hrvatske države. Uz navedeno, cilj je opisati te objasniti stanje u Istri i njezinu ulogu tijekom stvaranja suvremene hrvatske države u Domovinskom ratu.

Rad je podijeljen na dva dijela: prvi dio odnosi se na stvaranje suvremene hrvatske države, odnosno Republike Hrvatske, a drugi dio na Domovinski rat u Istri.

⁵ Skupina autora, glavni urednik: Josip Lučić, n. dj., 8. i N. Šetić, n. dj., 194-195.

⁶ Skupina autora, glavni urednik: Josip Lučić, n. dj., 8.

⁷ Matej Križman, *Istra u Domovinskom ratu*, diplomski rad, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli: Filozofski fakultet, 2017., 18.

⁸ Isto, 6-7.

⁹ Isto, 45.

Od materijalne građe, korištena je znanstvena literatura, novine kao izvori te mrežne stranice.

1. STVARANJE HRVATSKE DRŽAVE

1. 1. UKRATKO: HRVATSKA U SKLOPU JUGOSLAVIJE

Godine 1945. završio je Drugi svjetski rat, a Hrvatska se nalazila u, kolokvijalno nazvanoj, Drugoj ili Titovoj Jugoslaviji. Dana 29. studenoga 1945. navedena je država dobila republikanski oblik vlasti i nazvana je Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ). FNRJ je bila savezna država sa 6 republika, a Hrvatska je, kao federalna jedinica imala status republike i nazivala se Narodnom Republikom (NR) Hrvatskom. Godine 1946. donesen je ustav FNRJ, a godinu dana kasnije svaka od njezinih 6 republika imala je svoj republički ustav, koji je morao biti usklađen s odredbama ustava FNRJ. NR Hrvatska je, kao i ostale republike, smatrana državom većinskog naroda – hrvatskog, te ostalih naroda koji u njoj žive. Usto, kao i ostale republike, imala je svoj grb i zastavu, svoj Sabor i Vladu te svoje republičke zakone. Godine 1963. FNRJ mijenja ime u Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ), a Hrvatska se naziva Socijalistička Republika Hrvatska (SRH).

Vladajući komunisti u državi uveli su socijalistički sustav kojega su Hrvati teško podnosili. Vladajući su komunistički forumi nametnuli svoje političko jednomylje i moralo je biti onako, kako su oni htjeli. Sebi poslušne intelektualce nazivali su poštenom inteligencijom, dok su oporbeno raspoložene intelektualce nazivali nepoštenom inteligencijom. Ateiste su smatrali naprednim ljudima, a vjernike nazadnim i zaostalim osobama. Prilikom zapošljavanja na rukovodeća mjesta u privrednim poduzećima i društvenim ustanovama, ključan kriterij nije bio stručnost i sposobnost nego pripadnost vladajućoj partiji. Predsjednici općina i kotareva, narodni zastupnici u saboru, glavni urednici novina, televizije, radija i predsjednici sudova morali su biti pripadnici vladajuće komunističke partije. Narod je bio prisiljen slušati i šutjeti, tj. bila je dovoljna i jedna jača, komunističkom režimu nepoćudna riječ, da se zbog nje odgovara pred sudom i ode u zatvor. U SFRJ je uvijek bilo mnogo političkih zatvorenika.

U SRH teško se doživljavalo prigušivanje hrvatskih nacionalnih osjećaja. Za vladajuće komuniste bilo se vrjednije izjašnjavati kao Jugoslaven nego kao Hrvat (ali i kao Srbin, Slovenac, Crnogorac...). Srbizirao se hrvatski jezik, zabranjene su ranije hrvatske rodoljubne pjesme (npr. Vila Velebita, Lijepa naša domovino, Marijane,

Marijane itd.), a iz Hrvatske se, kao razvijenije republike, izvlačilo mnogo novca putem raznih fiskalnih nameta i drugih obaveza. Hrvatski nacionalni pokret iz 1970. i 1971., poznatiji pod nazivom Hrvatsko proljeće, težio je njegovanju hrvatskog nacionalnog identiteta i njegovom slobodnom iskazivanju,¹⁰ autonomiji, ravnomjernijoj i pravednijoj nacionalnoj zastupljenosti u savezним službama, posebice u sudstvu, policiji i vojsci, te boljem gospodarskom položaju Hrvatske u federaciji.¹¹ Međutim, taj je pokret brutalno zaustavljen, a njegovi sudionici kažnjeni gubitkom rukovodećih dužnosti, otpuštanjem s posla, a neki i zatvorskim kaznama. Zbog svega navedenog, većina Hrvata bila je nezadovoljna u SFRJ. Ipak, neki od zahtjeva Hrvatskog proljeća uvaženi su ustavnim rješenjima iz 1974. godine: republike su postale samostalnije u raspolaganju dohotkom ostvarenom na njihovu području, više je naglašena njihova konstitutivnost u federaciji, jasno je istaknuto njihovo pravo na samoodređenje i odcjepljenje, određen je adekvatniji ustroj saveznog parlamenta, federacija se lišila nekih nadređenih prava koja je prepustila međurepubličkom sporazumijevanju o njihovim međusobnim i zajedničkim interesima. Ukratko, tim Ustavom SFRJ iz 1974. jugoslavenska je federacija inovirana nekim elementima konfederacije. Iste je godine donesen i novi Ustav SRH, u koji je unesena i odredba o njenoj himni: Lijepa naša domovino. Time se stanje u SRH, kao i cijeloj SFRJ, donekle popravilo, ali mnogi su problemi ostali. Ljudi su bili nezadovoljni netržišnom ekonomijom, onemogućavanjem stranih ulaganja, birokratiziranom upravom, odsustvom vladavine prava, političkim jednouljem te gušenjem demokracije i ljudskih prava. Glavni je problem bio socijalistički sustav sam po sebi, ali to nitko nije smio javno reći. Rezultat takvog stanja bio je odlazak mnogih građana iz Hrvatske i Jugoslavije u inozemstvo.¹²

¹⁰ N. Šetić, n. dj., 323-326.

¹¹ Zdenko Radelić, Hrvatska 1945. – 1991., u knjizi Zdenka Radelića, Davora Marijana, Nikice Barića, Alberta Binga i Dražena Živića: *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Zagreb, Školska knjiga/Hrvatski institut za povijest, 2006., 33.

¹² N. Šetić, n. dj., 326-327.

1. 2. VELIKOSRPSKA POLITIKA

Nakon Titove smrti 1980., Jugoslaviju je zahvaćala sve veća gospodarska i društvena kriza. Inozemni dug bio je velik, nezaposlenost je rasla, prisutan je bio i problem inflacije, a sve su više rasle i suprotnosti među njezinim republikama.¹³ Kao poseban politički problem javio se i srpski nacionalizam u svom velikosrpskom obličju koji je, postupno, sve više eskalirao.¹⁴ Godine 1986. srbijanski akademski krugovi počeli su javno iznositi tezu o ugroženosti srpstva u SFRJ. Svoje argumente o navodnoj ugroženosti i zahtjeve za rješanjem srpskog pitanja izrazili su u posebnom memorandumu, objavljenom 24. i 25. rujna navedene godine u beogradskim „Večernjim novostima“. Memorandum je poznat pod nazivom „Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti“ ili skraćeno „Memorandum SANU“.¹⁵ Njime je napadan Ustav iz 1974. za koji su smatrali da je namjerno oslabio Srbiju tj. da se Srbiju nije smjelo razbiti na 3 dijela: na užu Srbiju i na dvije autonomne pokrajine – Kosovo i Vojvodinu, koje imaju preveliku autonomnost i prava. Autori memoranduma isticali su i da međurepubličke granice u SFRJ nisu u skladu s etničkim načelima, nego su političko-administrativne tvorevine, smišljene na štetu Srba i zahtijevali su da se one promjene, kako bi svi Srbi mogli biti zajedno, u istom teritorijalno-upravnom sklopu.¹⁶ Tvrdili su da su Srbi u SFRJ, a posebno u Hrvatskoj i na Kosovu, ugroženi, što je bilo, pogotovo za Hrvatsku, neargumentirano, netočno i neprihvatljivo.¹⁷ Uz to, „smatrali su da se u SFRJ forsiraju ekonomski i svaki drugi razvoj republika Hrvatske i Slovenije, a da se Republiku Srbiju i ostale jugoslavenske republike zapostavlja i prepušta nazadovanju. Zahtijevali su da Srbija i u narodnom i u teritorijalnom smislu postane cjelovita.“¹⁸ Dakle, prema općoj ocjeni, autori „Memoranduma SANU“ zahtijevali su uspostavu jedinstvene Srbije koja će se nametnuti Jugoslaviji, a alternativa tome bilo je povezivanje svih područja na kojima žive Srbi, bez obzira na republičke granice, odnosno s dijelovima Hrvatske te Bosnom i Hercegovinom.¹⁹ Bilo je lako zaključiti da su autori memoranduma cjelovitost zamišljali na

¹³ Nikica Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, Zagreb, Golden marketing / Tehnička knjiga, 2005., 25.

¹⁴ N. Šetić, n. dj., 327.

¹⁵ Ante Nazor, *Počeci suvremene hrvatske države*, Zagreb, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2007., 9.

¹⁶ N. Šetić, n. dj., 153.

¹⁷ A. Nazor, n. dj., 9.

¹⁸ N. Šetić, n. dj., 153-154.

¹⁹ Z. Radelić, n. dj., 68.

ekspanzionistički, velikosrpski način. Navedeni memorandum rado je dočekan i podržan od većine Srba u Srbiji i izvan Srbije, a oštro osuđivan od niza pojedinaca i političkih foruma iz nesrpskih naroda u SFRJ.²⁰

Godine 1987. u srpskoj politici u prvi plan izbija Slobodan Milošević, ambiciozan i sposoban bankarski direktor. Govorio je ono što „narod želi čuti“ i tako stekao simpatije naroda te u proljeće navedene godine postao predsjednik Centralnog komiteta Saveza komunista Srbije.²¹ Prihvatio je program „Memoranduma SANU“ i imao podršku srpskih političkih snaga, Srpske pravoslavne crkve, intelektualne elite i partijsko-državnog aparata.²² Većina Srba prihvatila je Miloševića kao „zaštitnika njihovih interesa u Srbiji“, a on je u glavne rukovodeće forume Saveza komunista i najviše upravne organe vlasti, nastojao uvesti nove, sebi poslušne, ljude, umjesto onih dotadašnjih, koje je nazivao političkim birokratima. Tome je nastojanju dao ime - antibirokratska revolucija, a način njezina izvođenja putem masovnih, militantnih mitinga njegovih pristaša, nazvao je – događanja naroda. Na takav je način uspio promijeniti vodstva pokrajina Kosova i Vojvodine te republike Crne Gore.

Miloševići su velikosrbi inovirali ustav SR Srbije, tj. ustavnim su amandmanima, koji su 28. ožujka 1989. prihvaćeni u srbijanskoj Narodnoj skupštini, reducirali autonomni status Kosova i Vojvodine. Iako se nijedna odredba saveznog ustava nije mogla mijenjati republičkim Ustavom, oni su to učinili premda na to nisu imali pravo. Time je, dijelom, narušen ustavni poredak SFRJ i može se reći kako je to bio „prvi smrtni udarac“ Jugoslaviji.²³

Godine 1989. u Srbiji se obilježavala 600. obljetnica Kosovske bitke. Središnji, odnosno završni miting te proslave održan je na Vidovdan, 28. lipnja, na Gazimestanu (na Kosovu). Ondje se okupilo oko dva milijuna ljudi iz svih krajeva Srbije te niz Srba iz ostalih jugoslavenskih republika i iz inozemstva. Prisutni su bili članovi svih najviših političkih foruma i organa vlasti SR Srbije, najviši predstavnici Srpske pravoslavne crkve, predstavnici svih najvažnijih srbijanskih poduzeća i privrednih udruženja, predstavnici Srpske akademije nauka i srbijanskih univerziteta, predstavnici svih saveznih organa vlasti i Jugoslavenske narodne armije, kao i brojni

²⁰ N. Šetić, n. dj., 153-154.

²¹ I. Goldstein, n. dj., 499-500

²² Z. Radelić, n. dj., 68.

²³ N. Šetić, n. dj., 160-161.

izaslanici stranih diplomatsko-konzularnih predstavništva u SFRJ. Međutim nije se slavio knez Lazar koji je poginuo u Kosovskoj bitci, nego Slobodan Milošević. Isticane su njegove slike, klicalo se i pjevalo njemu u čast. Glavni govornik na skupu bio je upravo Milošević. Obuzet nastojanjima da čitava Jugoslavija – pod dominacijom Srbije – bude Velika Srbija, u svom je govoru najavio i mogući rat onima koji se budu suprotstavili toj velikosrpskoj težnji. Rekao je: „Šest vekova kasnije, danas, opet smo u bitkama i pred bitkama. One nisu naoružane, mada i takve još nisu isključene“.

Kao rezultat takvoga stanja, samo su rijetki među jugoslavenskim političarima i državnicima vjerovali u spas jugoslavenske državne zajednice. Jedan od njih bio je Ante Marković, posljednji predsjednik jugoslavenske savezne vlade. On je smatrao da će program reformi njegove vlade „pokrenuti“ zemlju, međutim ubrzo će se pokazati da je bio naivno optimističan.

Miloševićevski blok, koji su sačinjavali Srbija i Crna Gora, nastojao je staviti pod svoju kontrolu i upravu i Savez komunista Jugoslavije (SKJ). S tom nakanom sazvan je 14., i to izvanredni, kongres SKJ, čime se trebalo pokazati kako su političke okolnosti u zemlji izvanredne te da je potrebna drukčija organizacija i uloga Saveza komunista Jugoslavije, kao i novi ljudi u njegovom rukovodstvu. Kongres je započeo 20. siječnja 1990. u Beogradu, u izuzetno napetom političkom ozračju, punom netrpeljivosti srbijanskih i crnogorskih delegata prema delegatima iz ostalih republika, a naročito prema onima iz SR Slovenije. Što bi god slovenski delegati predlagali, srbijanski i crnogorski delegati bi odbacili. Zbog takvog neuobičajenog i nedopustivog ponašanje, slovenski su delegati napustili Kongres. Unatoč tome, Milošević je htio da Kongres nastavi s radom. Međutim, s tim se nije složio Ivica Račan, delegat i predsjednik Saveza komunista Hrvatske (SKH) koji je tražio odgodu rada Kongresa i njegovu novu pripremu. Budući je srbijansko-crnogorski blok to odbacio, i hrvatska je delegacija napustila Kongres. Smatrajući da Kongres u takvom, krnjem sastavu, ne može nastaviti s radom, napustile su ga i delegacije Bosne i Hercegovine i Makedonije. Bio je to raspad, odnosno „klinička smrt“ SKJ, dotad glavne centripetalne političke snage u SFRJ.²⁴

²⁴ Isto, 161-164.

1. 3. DEMOKRATIZACIJA HRVATSKOG DRUŠTVA I IZBORI 1990.

Političko je jednoulje u socijalističkim zemljama samo po sebi bilo diktatura. Borba za politički pluralizam, kao prirodno stanje odnosa u društvu, bila je borba protiv diktature jednoulja, borba za demokratizaciju društva, borba za demokratski uređenu državu te borba za vladavinu prava. Ta je borba, nakon proklamacije Gorbačovljeve perestrojke i glasnosti, pokrenuta u socijalističkim zemljama Varšavskog ugovora, a postupno se očitovala i na političkoj sceni SRH i SFRJ. U Zagrebu je već 1988. osnovana Hrvatska skupina Međunarodne helsinške federacije. Okupljala je bivše političke zatvorenike, odnosno sudionike Hrvatskog proljeća iz 1970./71., vladajućem režimu nepoćudne ljude, zagovaratelje demokratskih sloboda i ljudskih prava. Bili su to: Franjo Tuđman, Vladimir Šeks, Vlado Gotovac, Dražen Budiša i drugi. Dana 11. sijećnja 1989. u Ljubljani je osnovan Slovenski demokratski savez, što je ubrzalo daljnje okupljanje i hrvatskih političkih oponentata u Zagrebu. Naime, oni su se, po liniji svoga međusobnog poznanstva, prijateljstva i istomišljeništva, potajno sastajali i dogovarali. Jedan takav sastanak održan je 19. sijećnja 1989. u Laškovcu na Plješivici, a na njemu su bili prisutni Ante Ledić, braća Marko i Vlado Veselica, Franjo Tuđman, Hrvoje Šošić i drugi. Razgovarali su o političkim kretanjima u zemljama Varšavskog ugovora te o političkoj situaciji u SRH i SFRJ. Smatrali su da je Hrvatskoj potreban osnutak političke stranke, u čijem bi nazivu valjalo istaći da je ona i hrvatska i demokratska. Nakon tog sastanka u Zagrebu se oko Franje Tuđmana okupljala grupa istomišljenika, tzv. Inicijativni krug, i odlučila da će se stranka zvati Hrvatska demokratska zajednica (HDZ). Uskoro, 28. veljače 1989., na Tribini Društva književnika Hrvatske u Zagrebu, Tuđman i drugi govornici, javno su obrazložili smisao predstojećeg osnivanja HDZ-a.²⁵

Valja istaknuti kako je slijedom tih demokratskih promjena, 20. svibnja 1989., u Zagrebu osnovan Hrvatski socijalno-liberalni savez (HSLs), prva nekomunistička politička stranka u SRH. Njezini su osnivači bili: Slavko Goldstein, Dražen Budiša, Vlado Gotovac, Zvonko Lerotić i još neki iz njihova političko-aktivističkog kruga.²⁶ Ta se stranka zalagala za stvaranje liberalno-demokratskog društva u Hrvatskoj i čitavoj Jugoslaviji, smatrajući da će se na taj način najbolje izraziti istinski interesi građana Hrvatske i Hrvata uopće. Smatrala je i da se nacionalno pitanje u Jugoslaviji može

²⁵ Isto, 166-168.

²⁶ Isto, 168.

riješiti samo federalizmom utemeljenom na konsenzusu s pravom naroda na samoodređenje do odcjepljenja. HSLS-u je pristupio niz istaknutih javnih i kulturnih radnika te je stranka ubrzo stekla respektabilan ugled. Njezin je prvi predsjednik bio Slavko Goldstein, no već 1990. zamijenio ga je Dražen Budiša.²⁷

Osnivanje Hrvatske demokratske zajednice režimski su organi ometali, jer su – po njihovim kriterijima – vidjeli u toj stranci nacionalističku organizaciju, koju su, kao takvu, napadali i prije nego što je ona bila osnovana. Zbog toga Hrvatska demokratska zajednica nije mogla održati svoju osnivačku skupštinu u nekom reprezentativnijem javnom prostoru, jer su joj ti prostori – po nalogu režimske komunističke vlasti – bili otkazivani, a održavanje skupštine zabranjivano. Uslijed toga, njena je osnivačka skupština održana 17. lipnja 1989. na skrovitom mjestu u zagrebačkom naselju Staglišće, u prostoriji tamošnjeg Nogometnog kluba „Borac“. Na tome skupu bila je prisutna 51 osoba, među njima su bili Franjo Tuđman, Vladimir Šeks, Dalibor Brozović, Milivoj Slaviček, Josip Manolić, Milan Kovač, Stjepan Šešelj itd. Za predsjednika stranke izabran je Franjo Tuđman. HDZ se zalagao za uspostavljanje ustavnog i pravnog poretka izvorne parlamentarne pluralističke demokracije, za poštivanje Opće Deklaracije UN-a o pravima čovjeka, za pravnu i osobnu sigurnost svakog pojedinca bez obzira na njegovu nacionalnost, vjeru ili političko opredjeljenje, za potpuno neovisno sudstvo od vlasti i politike, za slobodu stvaralaštva u svim oblastima života i rada. Nadalje, zalagao se za to da svaka republika u SFRJ, pa tako i SRH, ima suvereno pravo birati svoj gospodarski, politički, društveni i kulturni sustav u skladu s voljom svoga naroda bez bilo kakvog miješanja, pritiska ili prijetnje izvana, te da svaka republika slobodno obavlja punu i stalnu suverenost nad svojim bogatstvima, prirodnim izvorima i gospodarskim djelatnostima. Stranka se zalagala i za „razumijevanje i skladan suživot između hrvatskog naroda i drugih naroda u SFRJ i Europi na osnovama poštivanja različitosti nacionalnog subjektiviteta, jednogupnosti i suverenosti“.²⁸

Nakon toga dolazi do osnivanja još nekih političkih udruga i stranaka kao npr. Mirotvornog demokratskog pokreta, Društva za jugoslavensko-europsku suradnju, Inicijative za formiranje Saveza zelenih itd.

Dana 29. rujna 1989., povodom političke i društvene krize u SFRJ, oglasio se Sabor SRH, najviši organ vlasti u SRH i predstavnik suvereniteta SRH, i istaknuo da

²⁷ I. Goldstein, n. dj., 503.

²⁸ N. Šetić, n. dj, 168-172.

podržava SFRJ samo na njenom avnojskom konceptu, tj. kao državnu zajednicu dobrovoljno udruženih i ravnopravnih naroda. Osudio je velikosrpske nacionaliste i njihove laži o genocidnom biću hrvatskog naroda i o ugrožavanju prava Srba u Hrvatskoj i njihovoj asimilaciji. Osudio je i velikosrpska nastojanja prisvajanja Jugoslavenske narodne armije (JNA), koja je bila oružana snaga svih naroda u SFRJ, za ciljeve koji su suprotni interesima zajedničkog života. Nadalje, Sabor je istaknuo da će se zalagati za SFRJ kao pravnu i demokratsku državu, za povećanje stupnja demokratizacije političkog života u Hrvatskoj, za otvaranje prostora političkom pluralizmu te da neće dopustiti destabilizaciju Hrvatske, već da će čuvati njezin teritorijalni integritet i suverenitet.

U toj se kriznoj situaciji, 13. prosinca 1989., oglasio i SKH. Izjasnio se za „oslobođenje svih političkih zatvorenika“, za „prekid svih političkih procesa“ i za „višepartijski sistem“, tj. bio se spreman na demokratskim izborima, svojim programom, ravnopravno boriti s drugim političkim strankama za podršku građana. Uz to, mijenjao se, nabolje, dotadašnji, kruti odnos komunista prema crkvi.

Sabor SRH je 14. veljače 1990. legalizirao politički pluralizam, pa dotad osnovane političke stranke više nisu bile nelegalne.²⁹ Uz HSLS, HDZ i Savez komunista Hrvatske (SKH), prve registrirane stranke u SRH bile su i: Hrvatska demokratska stranka (HDS), Hrvatska kršćansko-demokratska stranka (HKDS), Radikalno udruženje za Sjedinjene Europske Države, Socijaldemokratska stranka Hrvatske (SDSH) i Socijalistički savez radnog naroda Hrvatske (SSRNH). Uskoro dolazi do osnivanja još stranaka, primjerice u Puli je osnovan Istarski demokratski sabor (IDS), u Kninu Srpska demokratska stranka (SDS), u Zagrebu Hrvatska stranka prava (HSP) itd.

Dana 1. ožujka 1990. osnovana je Koalicija narodnog sporazuma, a činili su je HSLS, HSS, SDSH, HKDS, HDS te izvanstranački pojedinci Savka Dabčević-Kučar, Miko Tripalo, Ivan Supek, Srećko Bijelić i Dragutin Haramija. SKH registrirao se 3. travnja 1990. kao SKH – Stranka demokratskih promjena (SDP), a ime je promijenila i SSRNH u Stranka socijalista Hrvatske (SSH).³⁰

Da bi se, nakon više od 50 godina, mogli održati prvi višestranački izbori, Sabor SRH donio je sve potrebne zakone. Prvi krug izbora za višestranački Sabor SRH (tada je imao 3 vijeća – Vijeće općina, Vijeće udruženog rada i Društveno-

²⁹ Isto, 172-175.

³⁰ A. Nazor, n. dj., 17-18.

političko vijeće) i općinske skupštine raspisan je za 22. i 23. travnja, a drugi krug za 6. i 7. svibnja 1990. U predizbornoj su kampanji sudjelovale 33 političke stranke i 16 društveno-političkih udruga. Za 11 438 odborničkih mjesta u 108 općinskih skupština natjecalo se oko 28 000 predloženih, a za 356 zastupničkih mjesta u Saboru SR Hrvatske nadmetalo se 1 705 kandidata. Prema očekivanjima, na tim su izborima³¹ (tada je bio većinski izborni sustav, a ne razmjerni kao danas)³², pobijedile nekomunističke stranke, a među njima najbolje rezultate imala je Hrvatska demokratska zajednica. Od 356 zastupničkih mandata u navedenom Saboru, 205 je pripalo Hrvatskoj demokratskoj zajednici, 107 Savezu komunista – Stranci demokratskih promjena i Stranci socijalista Hrvatske, 21 koaliciji Narodnog sporazuma, 13 nezavisnim, izvanstranačkim kandidatima, 5 Srpskoj demokratskoj stranci i 5 ostalima. Primopredaja vlasti izvršena je na miran i korektan način te je 30. svibnja 1990. konstituiran prvi višestranački Sabor SRH, a njegov predsjednik postao je Žarko Domljan.³³ Za predsjednika Predsjedništva SRH, što je bila najvažnija politička funkcija u Hrvatskoj, izabran je Franjo Tuđman.³⁴ Izabran je još niz ljudi na značajne političke funkcije, primjerice predsjednik Izvršnog vijeća Sabora SRH postao je Stjepan Mesić.³⁵

³¹ N. Šetić, n. dj., 176-178.

³² A. Nazor, n. dj., 21.

³³ N. Šetić, n. dj., 178-179.

³⁴ I. Goldstein, n. dj., 511.

³⁵ N. Šetić, n. dj., 179-181.

1. 4. USTAV REPUBLIKE HRVATSKE

Odlaskom komunističke vlasti trebalo je ukloniti „njezino čedo“ – komunistički socijalizam, koji je bio ozakonjen i Ustavom SRH. Nova je hrvatska vlast odlučila stvoriti novi ustavnopravni poredak Hrvatske, zasnovan na tržišnoj ekonomiji i političkom pluralizmu. U zakonodavnom smislu, to je planirala učiniti u dvije faze: u prvoj fazi izvršiti najnužnije korekcije u postojećem Ustavu SRH, i to u što kraćem roku, i u drugoj fazi donijeti potpuno novi Ustav Republike Hrvatske, za što je trebalo znatno više vremena.

Dana 25. srpnja 1990., Sabor je na svojoj sjednici razmotrio, usvojio i proglasio 12 amandmana na Ustav SRH. Time je Ustav doživio nekoliko bitnih promjena, a najvažnija je ta da je deideologiziran, odnosno uklonjeni su ideološki atributi: socijalistička, socijalistički i socijalističko. SRH od tada se naziva Republika Hrvatska, Sabor SRH zove se Sabor Republike Hrvatske, a predsjednik Predsjedništva SRH, Predsjednik Republike Hrvatske. Nadalje, Izvršno vijeće Sabora nazvano je Vlada Republike Hrvatske, sekretari i predsjednici republičkih savjeta nazvani su ministrima, socijalistički društveni odnosi nazvani su društveni odnosi, socijalistički sistem nazvan je društveni sustav, radnička klasa (radni ljudi) nazvani su građani itd.³⁶ Navedenim amandmanima zamijenjen je i dotadašnji grb SRH, hrvatskim povijesnim grbom čija se osnovica sastojala od 25 crvenih i bijelih polja. Zastava Republike Hrvatske sastoji se od crvene, bijele i plave boje, a u sredini se nalazi povijesni hrvatski grb,³⁷ koji je zamijenio crvenu zvijezdu petokraku. Amandmani su donijeli još ustavnih inovacija, a neke od njih su: u Republici Hrvatskoj službeni jezik je hrvatski jezik; u službenoj je upotrebi latinično pismo, a uz latinicu se može pisati ćirilicom³⁸ te drugim pismima;³⁹ „Svi su oblici vlasništva ravnopravni i imaju jednaku pravnu zaštitu. Nosioci prava vlasništva su pravne i fizičke osobe. Pretvorba društvenog vlasništva u privatno vrši se na osnovi za to posebno donesenog zakona. Zakonom se utvrđuju i uvjeti pod kojima strani državljani mogu stjecati vlasništvo u Republici Hrvatskoj.“⁴⁰ Na toj je sjednici Sabora donesena i Odluka da se pristupi donošenju Ustava Republike Hrvatske te je

³⁶ Isto, 183-186.

³⁷ Narodne novine, br. 31, 28. srpnja 1990., 754-755.

³⁸ N. Šetić, n. dj., 184.

³⁹ Narodne novine, br. 31, 28. srpnja 1990., 755.

⁴⁰ N. Šetić, n. dj., 184.

izabrana saborska Komisija za ustavna pitanja. Njezin je zadatak bio organizirati i poticati izradu nacrtu Ustava Republike Hrvatske. Istoga dana, nakon usvajanja navedenih ustavnih amandmana, na pročelju saborske zgrade spuštена je zastava SRH i uzdignuta zastava Republike Hrvatske.

Dana 23. studenog 1990., nacrt Ustava Republike Hrvatske stavljen je na javnu raspravu u Saboru Republike Hrvatske, a 22. prosinca 1990. isti je prihvatio Ustav Republike Hrvatske (tzv. božićni ustav)⁴¹. Držim od posebne važnosti istaknuti izvorišne osnove Ustava u kojima su prikazani državnost hrvatskoga naroda tijekom prošlosti, kao i iskazi hrvatske državotvorne misli te pravo hrvatskog naroda na punu državnu suverenost, a što se očituju u: stvaranju hrvatskih kneževina u VII. stoljeću; srednjovjekovnoj samostalnoj državi Hrvatskoj utemeljenoj u IX. Stoljeću; Kraljevstvu Hrvata uspostavljenome u X. stoljeću; održanju hrvatskog državnog subjektiviteta u hrvatsko-ugarskoj personalnoj uniji; u samostalnoj i suverenoj odluci Hrvatskoga sabora godine 1527. o izboru kralja iz Habsburške dinastije; samostalnoj i suverenoj odluci Hrvatskoga sabora o pragmatičnoj sankciji iz godine 1712; u zaključcima Hrvatskoga sabora godine 1848. o obnovi cjelovitosti Trojedne Kraljevine Hrvatske pod banskom vlašću, na temelju povijesnoga, državnoga i prirodnoga prava hrvatskog naroda; Hrvatsko-ugarskoj nagodbi 1868. godine o uređenju odnosa između Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije i Kraljevine Ugarske na temelju pravnih tradicija obiju država i Pragmatičke sankcije iz godine 1712; odluci Hrvatskoga sabora 29. listopada godine 1918. o raskidanju državnopravnih odnosa Hrvatske s Austro-Ugarskom te o istodobnu pristupanju samostalne Hrvatske, s pozivom na povijesno i prirodno nacionalno pravo, Državi Slovenaca, Hrvata i Srba, proglašenoj na dotadašnjem teritoriju Habsburške Monarhije; činjenici da odluku Narodnoga vijeća Države SHS o ujedinjenju sa Srbijom i Crnom Gorom u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (1. prosinca 1918.), poslije (3. listopada 1929.) proglašenoj Kraljevinom Jugoslavijom, Hrvatski sabor nikada nije sankcionirao; osnutku Banovine Hrvatske godine 1939. kojom je obnovljena hrvatska državna samobitnost u Kraljevini Jugoslaviji; uspostavi temelja državne suverenosti u razdoblju drugoga svjetskoga rata, izraženoj nasuprot proglašenju Nezavisne Države Hrvatske (1941.) u odlukama Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (1943.),

⁴¹ N. Šetić, n. dj., 188-187. i A. Nazor, n. dj., 48.

a potom u Ustavu Narodne Republike Hrvatske (1947.) i poslije u ustavima Socijalističke Republike Hrvatske (1963–1990.).⁴²

Nadalje, u izvorišnim osnovama Ustava navodi se: „Na povijesnoj prekretnici odbacivanja komunističkoga sustava i promjena međunarodnog poretka u Europi, hrvatski je narod, na prvim demokratskim izborima (godine 1990.) slobodno izraženom voljom potvrdio svoju tisućugodišnju državnu samobitnost i odlučnost za uspostavu Republike Hrvatske kao suverene države.

Polazeći od iznesenih povijesnih činjenica, te od opće prihvaćenih načela u suvremenom svijetu i neotuđivosti i nedjeljivosti, neprenosivosti i nepotrošivosti prava na samoodređenje i državnu suverenost hrvatskog naroda, uključujući i neokrnjeno pravo na odcjepljenje i na udruživanje, kao osnovnih preduvjeta za mir i stabilnost međunarodnog poretka, Republika Hrvatska ustanovljuje se kao nacionalna država hrvatskoga naroda i država pripadnika inih naroda i manjina, koji su njeni državljani: Srba, Muslimana, Slovenaca, Čeha, Slovaka, Talijana, Mađara, Židova i drugih, kojima se jamči ravnopravnost s građanima hrvatske narodnosti i ostvarivanje nacionalnih prava u skladu s demokratskim normama OUN-a i zemljama slobodnoga svijeta.

Poštujući na slobodnim izborima odlučno izraženu volju hrvatskoga naroda i svih građana, Republika Hrvatska oblikuje se i razvija kao suverena i demokratska država u kojoj se jamče i osiguravaju ravnopravnost, slobode i prava čovjeka i državljanina, te promiče njihov gospodarski i kulturni napredak i socijalno blagostanje.“⁴³

Donošenjem Ustava Republike Hrvatske 22. prosinca 1990., grb i zastava doživjeli su promjene. Grb Republike Hrvatske čini povijesni hrvatski grb, u obliku štita s 25 crvenih i bijelih polja, a iznad tog štita nalazi se „kruna s 5 šiljaka“, ispod kojih su, s lijeva nadesno, predloženi najstariji poznati grb Hrvatske, grb Dubrovačke Republike, grb Dalmacije, grb Istre i grb Slavonije. Zastava Republike Hrvatske sastoji se od crvene, bijele i plave boje s navedenim grbom u sredini. Himna Republike Hrvatske je „Lijepa naša domovino“.⁴⁴

U završnom dijelu Ustava, u članku 140. pisalo je: „Republika Hrvatska ostaje u sastavu SFRJ do novog sporazuma jugoslavenskih republika ili dok Sabor

⁴² Narodne novine, br. 56, 22. prosinca 1990., 1237. i N. Šetić, n. dj., 187-188.

⁴³ Narodne novine, br. 56, 22. prosinca 1990., 1237. i N. Šetić, n. dj., 188-190.

⁴⁴ N. Šetić, n. dj., 187.

Republike Hrvatske ne odluči drugačije. Ako se aktom ili postupkom tijela federacije ili tijela druge republike ili pokrajine članice federacije naruši teritorijalna cjelovitost Republike Hrvatske, ili ako bude dovedena u neravnopravan položaj u federaciji ili joj budu ugroženi interesi, republički organi će na temelju prava na samoodređenje i ovim Ustavom utvrđenog suvereniteta Republike Hrvatske donijeti potrebne odluke radi zaštite suvereniteta i interesa Republike Hrvatske“.

Dakle, Republika Hrvatska htjela je novi sporazum jugoslavenskih republika o obliku i sadržajima njihovog daljnjeg zajedništva, odnosno pristala bi na novu jugoslavensku državnu zajednicu kao konfederaciju. Ako se takav dogovor ne bi bilo moguće postići, Republika Hrvatska bi se proglasila samostalnom i suverenom državom.⁴⁵

⁴⁵ Isto, 190.

1. 5. POČETCI SRPSKE POBUNE U HRVATSKOJ

Srbi su u Hrvatskoj bili najbrojnija nacionalna manjina, te kada god su, tijekom povijesti, Hrvati i hrvatski Srbi, kao hrvatski građani, živjeli složno i bili u dobrim odnosima, to je bilo na obostranu korist, a kada god su živjeli u međusobnoj netrpeljivosti i bili u lošim odnosima, to bi bilo na obostranu štetu. I u SRH je, pod utjecajem velikosrpskih krugova iz Beograda, bilo pojedinih hrvatskih Srba koji su bili pristaše velikosrpske politike (koja se dakle, prvi put javlja još u 19. stoljeću, a zamišljena zapadna granica tzv. Velike Srbije išla je linijom Virovitica – Karlovac – Karlobag). Nakon objavljivanja „Memoranduma SANU“ i obilježavanja 600. obljetnice Kosovske bitke njihov se broj značajno povećao. Beogradski mediji, koji su bili u službi politike Slobodana Miloševića, stalno su napadali Hrvatsku i Sloveniju zato jer su se one otvoreno suprotstavljale Miloševićevoj velikosrpskoj politici. Ukratko, pisali su laži o genocidnom biću hrvatskog naroda i o ugrožavanju prava Srba u Hrvatskoj i njihovoj asimilaciji.⁴⁶ Pod utjecajem takve, antihrvatske propagande iz Beograda, dio hrvatskih Srba, do kraja 1989. u potpunosti je prihvatio načela Miloševićeve velikosrpske politike.⁴⁷

Dio hrvatskih Srba bio je na proslavi 600. obljetnice Kosovske bitke (1989.) na Gazimestanu, a nakon toga organizirali su proslave navedenog događaja u Kninu i njegovoj okolini. U Kninu su svečanu akademiju imali 8. srpnja 1989., nakon čega je posvećena nova zgrada za pravoslavnu bogosloviju u sastavu manastira Krka, a potom je na stadionu Nogometnog kluba „Bukovica“ u Kistanjama održana osnivačka skupština Srpskog kulturnog društva „Zora“. Na navedenim je skupovima bilo velikosrbovanja i klicanja Slobodanu Miloševiću. Sljedećeg je dana održana, kod crkve Lazarica na kninskom Kosovu, središnja sjevernodalmatinska proslava navedenog događaja. Ondje se, uz popriličan broj hrvatskih Srba, okupilo i mnogo Srba iz Srbije i iz Bosne i Hercegovine. Na toj proslavi prodavane su srpske zastavice iz raznih vremena, bedževi i medaljoni s likovima iz srpske prošlosti, klicalo se Miloševiću, te se između ostalog također klicalo „Ovo je Srbija!“.⁴⁸

Kada je Hrvatsku zahvatio proces demokratizacije, u Kninu je 17. veljače 1990. osnovana Srpska demokratska stranka (SDS). O izboru njenog predsjednika nije odlučivalo njezino članstvo nego velikosrbi iz Beograda. Za tu su funkciju

⁴⁶ Isto, 191-196.

⁴⁷ N. Barić, n. dj., 52.

⁴⁸ N. Šetić, n. dj., 194-195.

nametnuli svog istomišljenika, liječnika-psihijatra, rodom Kninjanina, Jovana Raškovića. Govorio je kako su hrvatski Srbi neravnopravni i diskriminirani, a on sam je, unatoč tome što u medicinskim krugovima nije bio cijenjen kao stručnjak, bio ravnatelj šibenske Opće bolnice i šef njezinog Psihijatrijskog odjela; imao stan u Šibeniku, stan u Zagrebu, stan u Beogradu te vikend-vilu u Primoštenu. Ukratko, bio je vrlo utjecajan čovjek u Šibeniku, imao dobru plaću i visok životni standard. Dakle, njegove tvrdnje o neravnopravnosti i diskriminaciji hrvatskih Srba, osporavao je i njegov osobni primjer.⁴⁹

Tijekom predizborne kampanje 1990. hrvatski su velikosrbi, u skladu s politikom iz Beograda, organizirali mitinge. Dana 4. veljače održan je miting u Karlovcu, a 4. ožujka na Petrovoj gori. Na njima su dominirale srpske i jugoslavenske zastave, klicalo se Miloševiću, klicalo se: „Ovo je Srbija!“, „Ubit ćemo Tuđmana!“, „Hoćemo oružje“ itd., a i predsjednika Centralnog komiteta SKH, Ivicu Račana, nazivalo „ustašom“. Dana 14. travnja miting sličnog sadržaja održan je i u Kninu.⁵⁰ Nešto ranije, sredinom ožujka u Benkovcu, na predizbornom skupu HDZ-a, Srbin Boško Čubrilović pokušao je plinskim pištoljem napasti Franju Tuđmana, međutim, osiguranje skupa ga je u tome spriječilo. Iz navedenoga je lako zaključiti da je situacija prije izbora bila izrazito napeta.⁵¹

Na izborima je SDS dobila 5 zastupničkih mandata. Kao predsjednik pobjedničke stranke HDZ-a, Tuđman je htio uspostaviti konstruktivnu suradnju s hrvatskim Srbima te se dva puta sastao s Raškovićem u Zagrebu. No, prema uputama iz Beograda, SDS nije smio prihvatiti nikakav oblik suradnje s hrvatskim nekomunističkim strankama te nikakav dogovor navedene dvojice nije postignut. Dapače, SDS je i dalje isticao kako su hrvatski Srbi neravnopravni i ugroženi, kako se u Hrvatskoj obnavlja ustaštvo, te kako su hrvatski Srbi zabrinuti za svoj opstanak.⁵²

Ubrzo nakon izbora, prije nego što je došlo do primopredaje dužnosti i ustrojavanja nove vlasti,⁵³ po naredbi Saveznog sekretarijata za narodnu obranu iz Beograda, došlo je do oduzimanja oružja Teritorijalne obrane SRH. Savezni sekretarijat za narodnu obranu uopće nije prethodno obavijestio SRH o oduzimanju

⁴⁹ Isto, 197-198.

⁵⁰ A. Nazor, n. dj., 19. i N. Šetić, n. dj., 198-199.

⁵¹ N. Barić, n. dj., 59.

⁵² N. Šetić, n. dj., 199.

⁵³ A. Nazor, n. dj., 23.

oružja, unatoč tome što je Teritorijalna obrana SRH bila pod nadležnošću SRH, a njezino naoružanje i oprema kupljeni hrvatskim novcem.⁵⁴ „Novo je hrvatsko rukovodstvo dobro znalo zbog čega je učinjena ta otimačina naoružanja hrvatske Teritorijalne obrane. Ako bi JNA – po želji Slobodana Miloševića i naređenju Borislava Jovića, tadašnjeg novog predsjednika Predsjedništva SFRJ – krenula u slamanje višestranačke, demokratske Hrvatske i uklanjanje njezina vodstva, računalo se s tim da bi naišla na snažan oružani otpor. I zbog toga je učinila to, što je učinila: razoružala je Hrvatsku. Bilo je očito, da Savezni sekretarijat za narodnu obranu nije o tome samostalno odlučio. Morao je biti u dogovoru s nekim iz vrha savezne vlasti. Taj je Sekretarijat bio u sastavu Saveznog izvršnog vijeća. A tadašnji predsjednik tog Vijeća bio je Ante Marković. Međutim, Marković o tome ništa nije znao. General Veljko Kadijević, kao sekretar Saveznog sekretarijata za narodnu obranu, nije tražio njegovu suglasnost. Bilo je očito: da je nalog za oduzimanje hrvatske Teritorijalne obrane dao Borislav Jović, predsjednik Predsjedništva SFRJ.“⁵⁵ No, kako Jović nije poduzimao ništa bez konzultacija sa Slobodanom Miloševićem, bilo je jasno da iza tog postupka stoji Milošević, a kako su generali Veljko Kadijević i Blagoje Adžić, načelnik Generalštaba oružanih snaga SFRJ, tih dana bili u posjeti Miloševiću, bilo je jasno i da je JNA u Miloševićevim rukama. Razumljivo je da je oduzimanje oružja hrvatske Teritorijalne obrane izazvalo veliko negodovanje u Hrvatskoj.

Dana 27. lipnja 1990., Odjel za upravno-pravne poslove Skupštine općine Knin (predsjednik kninske Općine bio je Milan Babić, prijatelj i istomišljenik Jovana Raškovića), donio je odluku o osnivanju Zajednice općina Dalmacije i Like sa sjedištem u Kninu. U navedenu su zajednicu bile uključene općine Knin, Benkovac, Obrovac, Gračac, Titova Korenica i Donji Lapac. Nedugo zatim, 21. srpnja iste godine, SDS je, na svom plenarnom sastanku u Kninu, odlučio da kninska Općina više ne bude u sastavu Zajednice općina Dalmacije, već da stupi u novu Zajednicu općina sjeverne Dalmacije i Like, koja bi se njegovom inicijativom trebala osnovati. Istu je odluku donijela i Skupština općine Knin još 6. lipnja 1990. Dana 25. srpnja 1990. SDS je organizirao veliki skup u Srbu koji je nazvan Srpskim saborom.⁵⁶ Na tom je skupu predložena i aklamacijom prihvaćena Deklaracija o suverenosti i autonomiji srpskog naroda, u kojoj je navedeno da u novom ustroju Jugoslavije

⁵⁴ N. Šetić, n. dj., 200-201.

⁵⁵ Isto, 201.

⁵⁶ Isto, 198-202.

(federacija ili konfederacija) Srbi u Hrvatskoj imaju pravo na autonomiju. Nadalje, donesena je odluka da se izvršni organ Srpskog sabora nazove „Srpsko nacionalno vijeće“. I na tom se skupu klicalo Miloševiću, dok se nove obnašatelje vlasti u Hrvatskoj nazivalo ustašama, a čuli su se i uzvici: „Zaklat ćemo Tuđmana!“. Govorio je i Vojislav Šešelj, koji se predstavio kao četnički vojvoda i organizator četničkog pokreta.⁵⁷

Hrvatsko je rukovodstvo bilo zabrinuto takvim stanjem u Hrvatskoj i odlučilo povećati policijske (redarstvene) snage, koje su sredinom 1990. brojale nešto više od 13 000 policajaca. Republički sekretar za unutrašnje poslove (uskoro ministar unutarnjih poslova) Josip Boljkovac zapovjedio je ustrojavanje tečaja za hrvatske redarstvenike, te je 5. kolovoza 1990. u Policijskoj akademiji u Svetošimunskoj cesti u Zagrebu, započeo prvi Tečaj za obuku policijskih službenika. Na isti je primljeno oko 1800 kandidata i od njih formirana brigada policije - prva hrvatska oružana postrojba u novoj hrvatskoj državi. Potrebno je napomenuti i kako je hrvatsko vodstvo to učinilo u skladu sa zakonom još uvijek postojeće SFRJ.⁵⁸

Po nalogu SDS-a, a na osnovi uputa iz Beograda, od 12. kolovoza 1990., u pojedinim selima u okolini Knina, uspostavljene su seoske oružane straže s ciljem stvaranja osjećaja straha i ugroženosti kod srpskog stanovništva te neprijateljskog odnosa prema novoj hrvatskoj vlasti.⁵⁹ Pet dana kasnije na cestama oko Knina postavljeni su balvani pod lažnim izgovorom da se onemogućiti dolazak „ustaša“ (hrvatskih redarstvenika) koji planiraju pokolj srpskog stanovništva. Na tu obavijest o očitoj pobuni, Republika Hrvatska poslala je iz Zagreba tri helikoptera s policajcima, da u Kninu, glavnom žarištu pobude, uspostave red i mir. Međutim, helikoptere su presrela dva vojna aviona JNA i prisilili ih na povratak u Zagreb.⁶⁰ Tzv. „balvan revolucija“ može se shvatiti kao početak oružane pobune Srba protiv nove, demokratski izabrane hrvatske vlasti, a s ciljem stvaranja srpske države na dijelu teritorija Republike Hrvatske i njezina pripajanja jedinstvenoj srpskoj državi, tzv. Velikoj Srbiji, koja je trebala nastati na većem dijelu teritorija još uvijek postojeće SFRJ.⁶¹

⁵⁷ Isto, 202-203.

⁵⁸ A. Nazor, n. dj., 39-40.

⁵⁹ Ivo Perić, *Godine koje će se pamtit*, Zagreb, Školska knjiga, 1995., 50.

⁶⁰ N. Šetić, n. dj., 204.

⁶¹ A. Nazor, n. dj., 42.

Predsjednik Tuđman osudio je navedena buntovna događanja, a Sabor Republike Hrvatske je, 24. kolovoza 1990., na izvanrednom zasjedanju, donio „Rezoluciju o zaštiti ustavnog demokratskog poretka i nacionalnim pravima u Republici Hrvatskoj“. Uz to, Sabor je razriješio Stipu Šuvara s dužnosti člana Predsjedništva SFRJ iz Republike Hrvatske, a na njegovo mjesto postavio Stjepana Mesića. Novi predsjednik vlade Republike Hrvatske, umjesto Mesića, postao je Josip Manolić, a ministrom obrane je, umjesto Petra Kriste imenovan, Martin Špegelj. Za potpredsjednika Sabora izabran je Simo Rajić, hrvatski Srbin iz redova SKH – SDP-a, što je bila jasna poruka hrvatskim Srbima da se ne udaljuju od hrvatske vlasti već da surađuju s njom, no ona nije imala željenog odjeka.

Srpsko nacionalno vijeće raspisalo je referendum o pravu Srba na autonomiju u Hrvatskoj. Referendum je održan u razdoblju od 19. kolovoza do 2. rujna 1990. u općinama Knin, Benkovac, Obrovac, Gračac, Gospić, Donji Lapac, Ogulin, Otočac, Kostajnica, Titova Korenica, Karlovac, Petrinja, Slunj, Vojnić, Vrginmost, Glina, Dvor na Uni, Garešnica, Daruvar, Grubišno Polje, Pakrac, Vukovar i Beli Manastir, a na njemu su sudjelovali i Srbi iz ostalih krajeva Hrvatske te hrvatski Srbi nastanjeni u Bosni i Hercegovini i u Srbiji.⁶² Navedeno vijeće iznijelo je podatak da se na referendumu 99,96% glasača izjasnilo za srpsku autonomiju u Hrvatskoj te je u skladu s time proglasilo istu 30. rujna 1990.⁶³ Naravno, Ustavni sud Republike Hrvatske poništio je tu odluku, kao i sve dotadašnje odluke vodstva pobunjenih Srba koje su ugrožavale cjelovitost i suverenitet Republike Hrvatske.⁶⁴

Početkom listopada 1990. bile su česte dojave o miniranju željezničkih pruga na relacijama Knin – Bihać i Knin – Gospić, te su zbog toga često kasnili vlakovi za Dalmaciju i iz Dalmacije. Dana 16. studenog iste godine, kod Prezida, na cesti Obrovac – Gračac, pobunjeni su Srbi postavili barikade te pucali na jedno teretno vozilo i teško ranili vozača i suvozača. Nešto kasnije, točnije 19. prosinca iste godine, u Kninu je prihvaćen Statut Samoupravne autonomne oblasti Krajine (SAO Krajine) te su formirani njezini upravni organi. Dana 5. siječnja 1991. Izvršno vijeće SAO Krajine donijelo je odluku da u sastav kninskog Sekretarijata za unutarnje poslove ulaze policijske stanice iz Knina, Benkovca, Obrovca, Gračaca, Titove Korenice, Donjeg Lapca, Vojnića, Hrvatske Kostajnice i Dvora na Uni. Nadalje, pod utjecajem

⁶² N. Šetić, n. dj., 204-206. i A. Nazor, n. dj., 42.

⁶³ N. Barić, n. dj., 86.

⁶⁴ A. Nazor, n. dj., 43.

srbijskih emisara, umnažali su se pobunjenici u redovima hrvatskih Srba i na Kordunu, na Banovini, u istočnoj Slavoniji, u zapadnom Srijemu i u Baranji te je ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske bivao sve ugroženiji. Zbog takvoga je stanja hrvatsko vodstvo nastavilo jačati svoje policijske snage stvaranjem rezervnih sastava, koji su bili obučavani ne samo za redarstvene nego i za obrambene zadaće.⁶⁵

Na sjednici Predsjedništva SFRJ, 9. siječnja 1991., došlo je do žestokog verbalnog sukoba između Borislava Jovića i Stjepana Mesića. Jović je tvrdio da su rezervni sastavi hrvatske policije paravojne snage te da ih treba razoružati i raspustiti, dok je s druge strane Mesić tvrdio da su paravojne postrojbe jedino „Martićevci“ (ime dobili po Milanu Martiću, šefu milicijskih i drugih nelegalnih oružanih skupina u tzv. „SAO Krajini“), čiji je teror u tim dijelovima Republike Hrvatske bivao sve veći, a koji legalne hrvatske redarstvene snage nisu mogle savladati jer im to nije dozvoljavala JNA. Nadalje, Mesić je tvrdio kako je Hrvatska policija, bez obzira radi li se o njezinom stalnom ili pričuvnom sastavu, legalna snaga za zaštitu mira i reda u Republici Hrvatskoj te da kao takva ne može biti paravojna tvorevina. Kako Jović nije odstupao od svog stava i imao podršku većine članova Predsjedništva SFRJ, Mesić je, u znak protesta, napustio sjednicu. U Mesićevoj je odsutnosti, na Jovićev prijedlog, Predsjedništvo SFRJ donijelo odluku da „u roku od 10 dana moraju se rasformirati svi naoružani sastavi koji nisu u okviru jedinstvenih oružanih snaga SFRJ ili u okviru organa unutrašnjih poslova, a čija organizacija nije utvrđena u skladu sa saveznim propisima“. U toj je odluci stajalo i to da će je provesti „jedinice i ustanove JNA“.⁶⁶ Zbog navedene odluke, istoga se dana u Zagrebu sastalo Vijeće za narodnu obranu i zaštitu ustavnog poretka Republike Hrvatske, kojim je predsjedao Franjo Tuđman.⁶⁷ Navedeno vijeće zaključilo je „da je ta odluka Predsjedništva SFRJ sasvim pogrešna, jer razoružanje i raspuštanje nelegalnih oružanih skupina spada isključivo u nadležnost republičkih ministarstva za unutarnje poslove, a ne u nadležnost JNA. Prema tome, ta je odluka i nezakonita, jer „JNA pretvara u policijske snage“. Zadaća je JNA da čuva i štiti granice SFRJ, a ne da bude u ulozi policije. Ako bi joj se dale i policijske zadaće, ona bi ih mogla „zloupotrijebiti za rušenje

⁶⁵ N. Šetić, n. dj., 206-207.

⁶⁶ Isto, 208-209.

⁶⁷ I. Perić, n. dj., 65.

demokratski izabrane vlasti u pojedinim republikama“.⁶⁸ Vijeće je smatralo da je cilj Jovića i njegovih istomišljenika u Predsjedništvu SFRJ i u JNA razoružati i raspustiti veći dio hrvatske policije, omogućiti širenje pobunjeničkih područja u Hrvatskoj i destabilizirati i uništiti ustavnopravni poredak Republike Hrvatske. Na koncu, navedeno je vijeće zaključilo „da će se svim raspoloživim sredstvima oduprijeti svakom pokušaju uplitanja JNA u nadležnosti Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske“. U zadanom roku, od 10 dana, navedena odluka Predsjedništva SFRJ nije provedena te je rok za njezinu provedbu produžen do 25. siječnja 1991. Međutim, ni do isteka produženog roka, JNA nije ni pokušala izvršiti danu joj zadaću, jer se plašila hrvatskog oružanog otpora.

Napad JNA na Hrvatsku, pod izlikom razoružavanja i raspuštanja rezervnih sastava hrvatske policije, a zapravo radi rušenja njenog ustavnopravnog poretka i svrgavanja njezina rukovodstva, očekivao se u noći s 25. na 26. siječnja 1991.⁶⁹ Kako bi se JNA opravdala jugoslavenskoj javnosti za oružanu intervenciju u Hrvatskoj, 25. siječnja navedene godine, u najgledanijem večernjem terminu Beogradske televizije, prikazan je tendenciozno montirani film, pun falsifikata pod naslovom „Što je istina o naoružavanju HDZ-a u Hrvatskoj“.⁷⁰ Istoga dana JNA je upadala u stanove nekih hrvatskih građana, u Virovitici su uslijedila i neka uhićenja, a JNA je tražila, s namjerom da ga uhititi, i Martina Špegelja, ministra obrane Republike Hrvatske. Toga je dana u Zagrebu izvanredno zasjedao Hrvatski sabor i zastupnička većina bila je za svaki oblik odlučnog hrvatskog narodnog otpora ako JNA napadne Hrvatsku. Predsjednik Tuđman te je večeri izjavio kako nema sile koja može pobijediti narod. Istaknuo je i da će, bude li Hrvatska napadnuta, on, kao državni poglavar, pozvati u pomoć hrvatsko iseljništvo i čitav slobodoljubivi svijet te da agresor treba očekivati odlučan otpor. Takav stav Republike Hrvatske odvratio je JNA od realizacije planiranog napada.⁷¹

Dana 26. veljače iste godine, Srpsko nacionalno vijeće za Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem, donijelo je Deklaraciju o suverenoj autonomiji srpskog naroda Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. Nedugo zatim, točnije 1. travnja iste godine, Izvršno vijeće SAO Krajine donijelo je odluku o ujedinjenju SAO Krajine sa Republikom Srbijom. U toj su odluci, kao teritorij SAO Krajine, navedene općine Knin,

⁶⁸ N. Šetić, n. dj., 209.

⁶⁹ Isto, 210-211.

⁷⁰ I. Perić, n. dj., 66.

⁷¹ N. Šetić, n. dj., 211-212.

Benkovac, Obrovac, Gračac, Donji Lapac, Titova Korenica, Vojnić, Vrginmost, Glina, Dvor na Uni, Kostajnica, Petrinja i Pakrac. Na područja pobunjenih hrvatskih Srba često su dolazili emisari iz Srbije i uvjeravali ih da su Srbija i JNA uz njih te da će se nova savezna država urediti onako kako hoće Srbija ili će se organizirati uvećana Srbija kao samostalna država, koja će unutar sebe okupiti sve Srbe. JNA je, tada još potajno, naoružavala srpske pobunjenike u Hrvatskoj i obučavala ih u rukovanju tim oružjem.⁷²

Dana 2. ožujka 1991., u Pakracu je došlo do prvog oružanog sukoba između hrvatskih policajaca i srpskih ekstremista. Naime, 22. veljače 1991., na izvanrednoj sjednici Skupštine općine Pakrac, srpski su vijećnici donijeli Odluku o pristupanju općine Pakrac SAO Krajini. Naravno, Ustavni sud Republike Hrvatske poništio je tu odluku, na što su, 1. ožujka iste godine, policajci policijske stanice Pakrac srpske nacionalnosti, uz pomoć srpskih ekstremista, razoružali policajce hrvatske nacionalnosti s ciljem nasilne provedbe odluke o pripajanju Pakraca SAO Krajini. Sljedećeg dana, u Pakrac su stigle jedinice za posebnu namjenu Ministarstva unutarnjih polova Republike Hrvatske i zaposjele tamošnju policijsku stanicu. Srpski ekstremisti povukli su se na uzvisine iznad grada i zapucali na hrvatske policajce, koji su uzvratili paljbu. Zatim su na pakračke trgove i ulice došla oklopna vozila JNA, međutim hrvatski policajci zadržali su nadzor nad gradom.⁷³

Početkom ožujka 1991. Skupština općine Titova Korenica, predstavljajući se kao teritorijalno-upravna jedinica SAO Krajine, donijela je odluku, kojom je društveno poduzeće Nacionalni park „Plitvice“ proglasila javnim poduzećem u svojoj upravnoj nadležnosti. Ministarstvo za pravosuđe i upravu Republike Hrvatske odluku je smatralo nezakonitom i ukinulo ju, što je Skupština općine Titova Korenica odbacila i zatražila od Izvršnog vijeća SAO Krajine iz Kina da u Plitvice pošalje veću grupu Martićevih milicajaca, što je i učinjeno. Kao odgovor na to, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske poslalo je, 31. ožujka navedene godine, jednu policijsku postrojbu u Plitvice sa zadatkom da tamo uspostavi zakoniti red. Kada je postrojba stigla na Plitvice, naišla je na otpor „Martićevaca“, a u međusobnoj paljbi poginuo je hrvatski redarstvenik Josip Jović. Dakle, Jović je bio prva žrtva u obrani hrvatskog ustavnopravnog poretka, a još je šest hrvatskih redarstvenika bilo ranjeno. Na drugoj

⁷² Isto, 212-213.

⁷³ A. Nazor, n. dj., 54. i I. Perić, n. dj., 72.

je strani poginuo jedan „Martićevac“, a dvadeset i devet ih je zarobljeno. Bilo je očito da je oružje zarobljenih „Martićevaca“ potjecalo iz vojnih magazina kninskog garnizona JNA. Ubrzo nakon tog sukoba, na Plitvicama se pojavila tenkovska jedinica JNA, da navodno bude mirotvorni tampon između sukobljenih strana. Međutim, cilj JNA nije bio mirno posredovanje, već, kao i ranije, zaštita srpske strane.

Dana 14. travnja 1991. u Borovu Selu održan je srpski miting. Na istom je Vojislav Šešelj istaknuo da će Srbija uskoro biti u svom punom opsegu, tj. da će se njezina zapadna granica protezati linijom od Virovitice preko Karlovca do Karlobaga. Milan Paroški, koji je, kao i Šešelj, bio zastupnik u srbijanskoj Narodnoj skupštini, istaknuo je da Srbi moraju živjeti u jednoj državi te da je navedena skupština jedini pravi parlament u kojoj će svi oni uskoro biti zastupljeni. Nadalje, neka hrvatska sela, sa isključivo hrvatskim ili većinsko hrvatskim stanovništvom, koja su se nalazila u područjima zahvaćenim srpskom pobunom, bila su izložena raznim oblicima pobunjeničkog zlostavljanja. Mještani tih sela nisu se mogli slobodno kretati, pobunjenici su ih nazivali „ustašama“, krali im stoku te ih čak i fizički napadali i zastrašivali pucnjavom. Primjerice, Kijevo je bilo blokirano, nitko nije mogao izaći iz tog sela, niti u njega ući.⁷⁴

Uslijedili su uznemirujući događaj u Borovu Selu. Ondje su, 1. svibnja 1991., srpski teroristi razoružali i uhitili dva hrvatska policajca koji su bili u redovnoj dnevnoj ophodnji i odveli ih na nepoznato mjesto. Kako ti policajci do kraja dana nisu bili oslobođeni, sljedećeg je dana Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, uputilo oveću grupu policajaca, autobusom iz Vinkovaca u Borovo Selo, da izvidi što se dogodilo sa njihovim kolegama. Kada je autobus ulazio u Borovo Selo, dočekala ga je zasjeda srpskih terorista koji su iz raznih oružja žestoko pucali na hrvatske policajce. U napadu je poginulo 12 hrvatskih policajaca, 21 je bio ranjen, a dvojica policajaca oteta prethodnog dana također su bila ubijena. Smatra se da je poginulih i ranjenih bilo i na srpskoj strani. Istoga su dana srpski teroristi, kod Polače pokraj Zadra, ubili hrvatskog policajca Franka Lisicu. Navedeni su događaji izazvali ogorčenje i žestoke proteste širom Hrvatske.⁷⁵

⁷⁴ N. Šetić, n. dj., 213-215.

⁷⁵ Isto, 215-216. i A. Nazor, n. dj., 65.

1. 6. POLITIČKE PRILIKE I DOMOVINSKI RAT DO MEĐUNARODNOG PRIZNANJA REPUBLIKE HRVATSKE

Nakon što su, tijekom 1990., provedeni višestranački izbori za sve parlamente jugoslavenskih republika i izabrani najviši organi republičkih vlasti, dolazilo je na red dogovaranje o novom ustroju zajednice jugoslavenskih naroda. Hrvatsko je vodstvo smatralo da Jugoslavija može opstati jedino kao konfederacija, tj. kao savez država, a ne više kao savezna država. Identično je stajalište imalo i vodstvo Republike Slovenije. Franjo Tuđman i Milan Kučan, predsjednik Republike Slovenije, znali su unaprijed da pregovori sa Srbijom, koja je imala dominaciju u SFRJ, neće biti laki, i da se Srbija neće odreći te svoje pozicije. Predsjednici jugoslavenskih republika – Franjo Tuđman, predsjednik Republike Hrvatske, Milan Kučan, predsjednik Republike Slovenije, Alija Izetbegović, predsjednik Republike Bosne i Hercegovine, Slobodan Milošević, predsjednik Republike Srbije, Momir Bulatović, predsjednik Republike Crne Gore i Kiro Gligorov, predsjednik Republike Makedonije – tijekom proljeća 1991. sastajali su se šest puta i to u Splitu, Beogradu, Brdu kod Kranja, Ohridu, Cetinju i Sarajevu. Ukratko, na tim dogovorima o novom ustroju jugoslavenske zajednice, Tuđman i Kučan zagovarali su konfederaciju, a Milošević i Bulatović ostanak federacije, s tim da središnje predstavničke organe federacije više ne biraju republike i pokrajine, već svi građani po načelu „jedan čovjek - jedan glas“. Izetbegović i Gligorov predlagali su kompromis, tj. da nova jugoslavenska zajednica bude uređena dijelom kao konfederacija, a dijelom kao federacija. Naravno, u takvim okolnostima dogovor nije postignut, a jedini zajednički zaključak bio je da se održe republički referendumi, na kojima će birači odgovoriti na jedno od dva pitanja: da li žele ostanak u jugoslavenskoj federaciji ili žele da se nova jugoslavenska zajednica uredi kao konfederacija.⁷⁶

Referendum u Republici Hrvatskoj održan je 19. svibnja 1991., a na referendumskom glasačkom listiću bila su dva pitanja:

„1. Jeste li za to da Republika Hrvatska, kao suverena i samostalna država, koja jamči kulturnu autonomiju i sva građanska prava Srbima i pripadnicima drugih nacionalnosti u Hrvatskoj, može stupiti u savez suverenih država s drugim

⁷⁶ N. Šetić, n. dj., 222-226.

republikama (prema prijedlogu Republike Hrvatske i Republike Slovenije za rješenje državne krize SFRJ)?“

„2. Jeste li za to da Republika Hrvatska ostane u Jugoslaviji kao jedinstvenoj saveznoj državi (prema prijedlogu Republike Srbije i Socijalističke republike Crne Gore za rješenje državne krize u SFRJ)?“ Birači su na navedena pitanja mogli odgovoriti sa „za“ ili „protiv“.⁷⁷

Na referendum je izašlo 83,56% od ukupnog broja birača (od 3 652 225 birača), a 93,24% njih je na prvo postavljeno pitanje glasovalo sa „za“, a na drugo je pitanje njih 92,18% glasovalo sa „protiv“.

Neposredno prije održavanja referenduma, točnije u noći s 14. na 15. svibnja 1991., četrdesetak srpskih terorista napalo je objekt za obuku hrvatske policije kod Erduta i miniralo željezničku prugu Vinkovci – Borovo kod Bršadina.⁷⁸ Dana 15. svibnja iste godine, Stjepan Mesić, kao član Predsjedništva SFRJ iz Republike Hrvatske, trebao je, prema predviđenom redoslijedu, preuzeti jednogodišnje predsjedanje u Predsjedništvu, ali mu to srbijansko-crnogorski blok Predsjedništva nije dopustio.

Provokacije i teror srpskih pobunjenika i njihova suradnja s JNA, događaji u Pakracu, na Plitvicama, u Borovu selu i drugi, primorali su hrvatsko vodstvo, da uz jačanje redarstvenih snaga, misli i na ustroj drugih oblika obrambenog, oružanog otpora. Kako se Republika Hrvatska još uvijek nalazila u sastavu SFRJ, nije mogla imati svoju vojsku, ali imala je pravo organizirati svoju Teritorijalnu obranu, što je i učinila. Pstrojbama novo organizirane Teritorijalne obrane dala je ime Zbor narodne garde.⁷⁹ Prema zakonu, Zbor narodne garde bio je „profesionalna, uniformirana, oružana formacija vojnog ustroja za obrambeno redarstvene dužnosti“, djelovao je na cjelokupnom teritoriju Republike Hrvatske i bio pod zapovjedništvom Ministarstva obrane Republike Hrvatske. Dana 28. svibnja 1991., na stadionu Nogometnog kluba „Zagreb“ u Kranjčevićevoj ulici u Zagrebu, održana je prva smotra Zbora narode garde,⁸⁰ kojoj su prisustvovali Franjo Tuđman, Martin Špegelj, Josip Boljkovac i drugi.⁸¹

⁷⁷ Narodne novine, br. 21, 2. svibnja 1991., 678.

⁷⁸ I. Perić, n. dj., 84.

⁷⁹ N. Šetić, n. dj., 228-229.

⁸⁰ A. Nazor, n. dj., 72-74.

⁸¹ N. Šetić, n. dj., 229.

Na osnovi referenduma od 19. svibnja 1991., Hrvatski sabor je 25. lipnja iste godine donio Ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske, Deklaraciju o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske i Povelju o pravima Srba i drugih nacionalnosti u Republici Hrvatskoj.⁸² U Ustavnoj odluci o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske navodi se sljedeće:

I. Republika Hrvatska proglašava se suverenom i samostalnom državom.

II. Ovim činom Republika Hrvatska pokreće postupak razdruživanja od drugih republika i SFRJ. Republika Hrvatska pokreće postupak za međunarodno priznavanje.

III. Međunarodni ugovori koje je sklopila i kojima je pristupila SFRJ primjenjivat će se u Republici Hrvatskoj ako nisu u suprotnosti s Ustavom i pravnim poretkom Republike Hrvatske, na temelju odredaba međunarodnoga prava o sukcesiji država u pogledu ugovora.

IV. Na području Republike Hrvatske važe samo zakoni koje je donio Sabor Republike Hrvatske, a do okončanja razdruživanja i savezni propisi koji nisu stavljeni izvan snage.

Republika Hrvatska preuzima sva prava i obveze koja su Ustavom Republike Hrvatske i Ustavom SFRJ bila prenesena na tijela SFRJ.

Postupak preuzimanja tih prava i obaveza uredit će se ustavnim zakonom.

V. Državne granice Republike Hrvatske su međunarodno priznate državne granice dosadašnje SFRJ u dijelu u kojem se odnose na Republiku Hrvatsku, te granice između Republike Hrvatske i Republike Slovenije, Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore u okviru dosadašnje SFRJ.

VI. Prihvaćajući načela Pariške povelje, Republika Hrvatska jamči svima svojim državljanima nacionalna i sva druga temeljna prava i slobode čovjeka i građanina, demokratski poredak, vladavinu prava i sve ostale najviše vrednote svog ustavnog i međunarodnog pravnog poretka.

VII. Ova odluka stupa na snagu kada ju proglasi Sabor Republike Hrvatske.⁸³

Navedenim je dokumentima Republika Hrvatska jamčila Srbima i svim nacionalnim manjinama, koje su živjele na njezinu tlu, poštivanje svih ljudskih i

⁸² Isto, 231.

⁸³ Narodne novine, br. 31, 25. lipnja 1991., 849-850.

građanskih prava, slobodu izražavanja i njegovanja nacionalnog jezika i kulture, slobodu političkog organiziranja itd.⁸⁴

Istoga je dana i Republika Slovenija proglasila svoju državnu samostalnost i suverenost, a već idućeg dana, 26. lipnja 1991., navedene su se republike međusobno priznale kao suverene i samostalne države. Narednog je dana u Sloveniji izbio rat između slovenskih snaga i JNA, a i u Hrvatskoj je situacija bivala sve dramatičnija.⁸⁵ Toga su dana tenkovi JNA prošli dijelom Osijeka i pregazili četiri automobila. Iz tih je tenkova i pucano prema građanima koji su protestirali ili mirno gledali što se događa, pri čemu su tri osobe ranjene.⁸⁶ Zainteresirani za zbivanja u Jugoslaviji, predstavnici Europske zajednice – ministri vanjskih poslova Nizozemske, Luksemburga i Italije, Hans van den Broek, Jacques Poos i Giovanni De Michelis – stigli su u Beograd i sastali se s jugoslavenskim premijerom Antom Markovićem, te predsjednicima republika Srbije, Hrvatske i Slovenije – Miloševićem, Tuđmanom i Kučanom. Navedeni ministri htjeli su da se prekinu svi oružani sukobi, da se uspostavi suradnički dijalog, da se JNA u Sloveniji i Hrvatskoj povuče u svoje vojarne, da Stjepan Mesić prema predviđenom redoslijedu preuzme pripadajuću mu dužnost predsjednika Predsjedništva SFRJ, te da Hrvatska i Slovenija, zbog nastavka prekinutih dogovora o rješavanju državne krize u SFRJ, odustanu privremeno, za tri mjeseca, od primjene svojih odluka o državnom osamostaljivanju i razdruživanju sa SFRJ. Pod pritiskom navedenih ministara, tj. Europske zajednice, Mesić je 1. srpnja 1991. postao predsjednik Predsjedništva SFRJ.

Ministarstvo obrane Republike Hrvatske dva je dana ranije, 29. lipnja 1991., izdalo nalog svim općinskim organima narodne obrane u Hrvatskoj da obustave daljnje odašiljanje novaka u JNA na odsluženje vojnog roka.

Dana 2. srpnja 1991., jugoslavenski premijer Ante Marković vratio se sa službene posjete iz SSSR-a, gdje je saznao da je savezni sekretar za narodnu obranu, Veljko Kadijević, ugovorio kupnju veće količine raznog sovjetskog oružja za potrebe JNA. Iako su to neki članovi vlade znali, on kao premijer nije. Bilo je jasno da Marković, koji je javnosti govorio kako je vlada jedinstvena i da on, kao premijer, drži stvari pod kontrolom, zapravo nema nikakvu kontrolu nad jugoslavenskom vladom.⁸⁷ Istoga su dana, iz zagrebačke vojarne „Maršal Tito“, na ulice izašli tenkovi JNA.

⁸⁴ N. Šetić, n. dj., 232-233.

⁸⁵ Isto, 234-235.

⁸⁶ I. Perić, n. dj., 92.

⁸⁷ N. Šetić, n. dj., 235-237.

Građani koji su se ondje okupili htjeli su omesti izlazak tenkova na gradske ulice i zasuli ih kamenjem. Uslijedila je obostrana pucnjava u kojoj su poginule dvije osobe, a više ih je ranjeno. Srpski su teroristi toga dana napali i policijske postaje u Glini i Kozibrodu,⁸⁸ a hrvatske su zračne luke (zagrebačka, zadarska i pulska) tijekom prijepodneva bile zatvorene zbog opasnosti od zračnog napada JNA.

Zapovjedništva JNA u Hrvatskoj dana su u ruke Srbima i, njima odanima, Crnogorcima. Sljedećeg dana, 3. srpnja, tenkovske kolone JNA krenule su iz Beograda, gdje su bile pozdravljane od građana, na Hrvatsku. Do kraja dana, tenkovi su razmješteni u zapadnom Srijemu, istočnoj Slavoniji i Baranji. Istoga su dana, u više hrvatskih gradova, održane demonstracije majki, čiji su se sinovi nalazili u JNA na odsluženju vojnog roka. Zahtijevale su da se njihovi sinovi izdvoje s ratišta u Sloveniji i da se vrate kućama.

Dana 7. srpnja iste godine, na inicijativu Mesića i Markovića, na Brijunima je održan sastanak Predsjedništva SFRJ, predstavnika Ministarskog vijeća Europske zajednice – Jacquesa Poosa, Joaoa Pineira i Hansa van den Broeka, te predsjednika republika Hrvatske i Slovenije – Tuđmana i Kučana. Na sastanku je trebao biti prisutan i predsjednik Republike Srbije, Milošević, međutim on nije došao već ga je zastupao Borislav Jović, tadašnji srbijanski član Predsjedništva SFRJ. Rezultat sastanka bila je tzv. Brijunska deklaracija, koju su svi prisutni prihvatili i potpisali. Ukratko, Brijunskom deklaracijom dogovoreno je da postojeću krizu u Jugoslaviji mogu i trebaju riješiti svojom slobodnom voljom i odgovornošću „jedino jugoslavenski narodi“, da republike Hrvatska i Slovenija odgode primjenu svojih ustavnih odluka o samostalnosti i suverenosti za tri mjeseca, kako bi se u tom razdoblju uspostavio dijalog i postiglo sporazumijevanje „između različitih strana“, da kolektivno Predsjedništvo SFRJ „mora imati svoju političku i ustavnu ulogu u pogledu saveznih oružanih snaga“, da kontrolu graničnih prijelaza u Sloveniji preuzme slovenska policija u skladu sa saveznim propisima (kada je Slovenije proglasila svoju samostalnost i suverenost, JNA je nastojala preuzeti kontrolu graničnih prijelaza u Sloveniji te je to bio povod rata između slovenskih snaga i JNA), da se deblokiraju svi objekti i sve jedinice JNA, da se uklone barikade s putova, da se svi zarobljenici u oružanim sukobima oslobode do sljedećeg dana, 8. srpnja u 24 sata itd.⁸⁹

⁸⁸ I. Perić, n. dj., 93.

⁸⁹ N. Šetić, n. dj., 237-240.

Navedeni dogovori zaustavili su rat u Sloveniji, koji je trajao deset dana, no, u Hrvatskoj je velikosrpska agresija nastavljena sve jačim intenzitetom i na sve širem prostoru. Dakle, Srbija je htjela, na čelu s Miloševićem, pomoću pobunjenih hrvatskih Srba, koje je poticala na pobunu, i JNA, kojom je raspolagala kao svojom vojskom, prigrabiti dijelove teritorija Republike Hrvatske (i cijelu Bosnu i Hercegovinu) i tako ostvariti svoju teritorijalnu želju da postane Velika Srbija. Zapadna granica zamišljene Velike Srbije išla je linijom Virovitica – Karlovac – Karlobag.⁹⁰ JNA je, objašnjavajući svoju ratnu angažiranost u Hrvatskoj, tvrdila, u stilu Miloševića, da joj je cilj zaštititi „goloruke“ Srbe u Hrvatskoj. No, JNA nije trebala štiti hrvatske Srbe jer ih nitko nije ugrožavao, a hrvatska im je vlast jamčila sva građanska i ljudska prava. Međutim, dio hrvatskih Srba, politički izmanipuliran od velikosrpskog establišmenta iz Beograda, ustao je protiv svoje domovine Hrvatske. Spomenuti hrvatski Srbi nisu bili „goloruki“, već su imali oružje koje su dobivali od JNA.⁹¹

U srpnju 1991. rat u Hrvatskoj bio je u punom jeku. Srpski pobunjenici zauzeli su i zapalili selo Čelije (općina Trpinja u Vukovarsko-srijemskoj županiji), napadnuta je policijska postaja u Osijeku, kod Benkovca je minirana željeznička pruga Zadar – Knin, te je napadnuto selo Kraljevcani na Banovini. Napadnuti su i Vinkovci, Erdut, Glina, Topusko, Viduševac, Prekopa, Hrvatska Kostajnica, Kozibrod, Majur, Pounje i Jukinac, a Glina je i zauzeta. Nadalje, srpski su agresori napali sela u vodičkom zaleđu – Laškovicu, Rupe i Donje lčevo, a nastavljani su napadi i na Osijek. Dana 1. kolovoza srpski su teroristi zauzeli Dalj u kojem su ubili i masakrirali pripadnike Hrvatske policije i Zbora narode garde, kao i civile. Istoga su dana izvršeni napadi na Erdut, Sarvaš i Aljmaš, a borbene akcije srpskih agresora pojačane su i na Banovini, Kordunu, Lici te u sjevernoj Dalmaciji. Pod takvom su velikosrpskom oružanom agresijom, teritorijalna cjelovitost Republike Hrvatske i njezin opstanak kao države bili veoma ugroženi, što je rezultiralo jedinstvom u obrani domovine, i to ne samo među hrvatskim građanima, nego i među hrvatskim političarima. Dana 2. kolovoza 1991., formirana je Vlada demokratskog jedinstva Hrvatske, u kojoj su bili članovi HDZ-a, HKDS-a, HSLS-a, SDP-a (od 3. studenog 1990. se SHK-SDP zove samo SDP), SDSH-a, SSH-a i Hrvatske narodne stranke (HNS) te stranačko-politički neopredijeljeni ljudi. Predsjednik Vlade demokratskog jedinstva Hrvatske bio je Franjo Gregurić iz HDZ-a. Navedena je vlada imala zahtjevne zadatke s kojima se

⁹⁰ Isto, 240-246.

⁹¹ Isto, 257.

uglavnom uspješno nosila – organizirala je daljnje umnažanje obrambenih snaga, nabavljala oružje i vojnu opremu putem svojih tajnih veza u inozemstvu, brinula o odjeći i prehrani policije i vojske, stvarala potrebne uvjete za nastavljjanje rada svih grupa proizvodnje i društvenih djelatnosti, organizirala prihvat prognanih Hrvata i ostalih nesrba iz krajeva zahvaćenih ratom itd.⁹²

Dana 4. kolovoza iste godine, na sjednici Vrhovnog državnog vijeća Republike Hrvatske, donesen je zaključak kako bi međunarodno priznanje samostalnosti Republike Hrvatske bio najbolji put do prestanka ratnog sukoba.⁹³ No, kako je Jugoslavija dugo postojala i bila poznata, dok je za Hrvatsku i Sloveniju malo tko znao, ne čudi da je dobar dio stranih državnika 1991. bio za očuvanje Jugoslavije,⁹⁴ primjerice James Baker, američki državni tajnik, je 21. lipnja 1991., prilikom posjeta Jugoslaviji, u Beogradu izjavio da Sjedinjene Američke Države podržavaju cjelovitost Jugoslavije.⁹⁵

Dana 13. kolovoza 1991., JNA je napala Staru Gradišku, Okučani su zauzeti, a Daruvar i Pakrac su granatirani.⁹⁶ Krajem mjeseca srpski pobunjenici zauzimaju Baranju, a broj prognanih Hrvata, a i ostalih nesrba s područja zahvaćenih ratom, sve više raste.⁹⁷ Zbog takvoga je stanja, 28. kolovoza 1991., u čitavoj Hrvatskoj provedena mobilizacija. Upućen je i poziv hrvatskim iseljenicima da pomognu u obrani svoje domovine, što su oni i napravili. Naime, od hrvatskih iseljenika stiglo je mnogo novčanih sredstava za kupnju oružja i vojne opreme, a neki su dolazili i braniti Hrvatsku.⁹⁸

Vijeće za europsku političku suradnju Europske zajednice zauzelo je 27. kolovoza 1991. jasno stajalište da u Jugoslaviji neće priznati „nasilne promjene granica“, a dana 6. rujna iste godine osnovana je međunarodna mirovna Konferencija o Jugoslaviji. Njezin predsjedatelj-koordinator bio je lord Peter Carrington, iskusni britanski političar, bivši britanski ministar vanjskih poslova i glavni tajnik NATO-a. Prvo zasjedanje navedene konferencije održano je 7. rujna 1991. u Haagu. Na istom su Tuđman i Kučan zastupali stajalište da u Jugoslaviji treba poštovati pravo naroda na samoodređenje i da jedino to može riješiti njenu krizu, te da republike Hrvatska i

⁹² Isto, 241-244.

⁹³ Isto, 246.

⁹⁴ Isto, 330.

⁹⁵ Isto, 230.

⁹⁶ Isto, 247.

⁹⁷ N. Barić, n. dj., 121.

⁹⁸ N. Šetić, n. dj., 250-251.

Slovenija trebaju biti međunarodno priznate u njihovim, dotad međurepubličkim, granicama u Jugoslaviji. Nasuprot tome, Milošević je napadao republike Hrvatsku i Sloveniju, tvrdeći da su one izvršile jednostrano odcjepljenje, da Jugoslavija ima svoje međunarodno utvrđene i priznate granice, da su međurepubličke granice unutar Jugoslavije određene administrativno te da su kao takve promjenjive. Konferencija je završila zajedničkom izjavom svih prisutnih, u kojoj je navedeno da je uspostavljanje mira nužno, da će se nastaviti pregovori o uvjetima mirnog razrješenja jugoslavenske krize i da će Europska zajednica osnovati Arbitražnu komisiju, sastavljenu od najistaknutijih pravnih stručnjaka, koja će dati svoje mišljenje o svakom pravnom pitanju iz područja rada Konferencije. Uskoro je navedena Arbitražna komisija i osnovana. Bila je peteročlana, a sačinjavali su se je: Robert Banditer, predsjednik Ustavnog suda Francuske kao njezin predsjednik i članovi: Roman Herzog, predsjednik Saveznog ustavnog suda Njemačke, Aldo Corasaniti, predsjednik Ustavnog suda Italije, Francisco Tomás y Valiente, predsjednik Ustavnog suda Španjolske i Irena Petri, predsjednica Ustavnog suda Belgije.⁹⁹

Unatoč održavanju navedene konferencije, velikosrpska agresija na Republiku Hrvatsku nije posustajala. „Martićevci“ su, uz pomoć JNA, zauzeli selo Kijevo, koje su dotad držali u blokadi, agresori su u sjevernoj Dalmaciji prodirali prema Kruševu, Jasenici i Maslenici, napadi na Vukovar bili su sve žešći, a Osijek i Petrinja napadani su minobacačkim i topničkim granatama.

Na inicijativu lorda Carringtona u Igalu je, dana 17. rujna 1991., održan sastanak mirovne Konferencije o Jugoslaviji. Na istom su, uz Carringtona, bili Tuđman i Milošević te, savezni sekretar za narodnu obranu, Veljko Kadijević. Sastanak je završio potpisivanjem dogovora o prekidu ratnog sukoba, koji je bio primjenjiv od sljedećeg dana u 12 sati. Međutim, Milošević i Kadijević dogovor su potpisali samo formalno te je velikosrpska agresija na Hrvatsku još jače nastavljena. Carrington je nakon toga izgubio povjerenje u navedenu dvojicu. Dana 17. rujna 1991., srpski su agresori zauzeli Hidroelektranu „Peruča“, te je postojao strah da bi mogli minirati branu hidroelektrane, što bi u naseljima oko rijeke Cetine izazvalo veliku katastrofu. Nadalje, zrakoplovi JNA nadlijetali su Zagreb, a u Lučkom pored Zagreba mitraljirali su policijsku postaju.¹⁰⁰ Sljedećeg dana Jugoslavenska ratna

⁹⁹ Isto, 247-248.

¹⁰⁰ Isto, 248-250

mornarica napala je Šibenik. U gradu je bilo mnogo materijalne štete, a pogođena je i kupola šibenske katedrale Sv. Jakova.¹⁰¹

Po naredbi hrvatskih vlasti, 14. rujna 1991., blokirane su sve vojarne i ustanove JNA, a mnoge od njih preuzele su hrvatske snage, a s njima i velike količine oružja, streljiva, borbenih sredstava i opreme. Kako su hrvatske obrambene snage postajale brojnije i moćnije, hrvatsko je rukovodstvo 21. rujna 1991. donijelo odluku da se Zapovjedništvo Zbora narodne garde preimenuje u Glavni stožer Hrvatske vojske, a načelnikom glavnog stožera imenovan je general Anton Tus. Hrvatska ratna mornarica počela se formirati već od 12. rujna 1991., kada je za njezinog zapovjednika imenovan admiral Sveto Letica. Hrvatska ratna mornarica je svoje ratno brodogradilište i ostala plovila umnažala zaplijenama ratnog brodogradilišta i ostalih plovila Jugoslavenske ratne mornarice, a 24. rujna 1991. Šibenik je proglasila svojom ratnom lukom. Hrvatska ratna mornarica izvršila je niz borbenih akcija protiv Jugoslavenske ratne mornarice, koja je držala u blokadi hrvatske jadranske luke.

Vijeće sigurnosti UN-a, donijelo je 26. rujna 1991., rezoluciju o Jugoslaviji, kojom je pozvalo sve sukobljene strane da svoje sporove riješe na miran način, dogovorima, uz pomoć Konferencije o Jugoslaviji. Tom je rezolucijom uveden i embargo na uvoz oružja i vojne opreme u Jugoslaviji, što je izazvalo čuđenje hrvatske javnosti. Naime, taj embargo značio je zabranu legalnog uvoza oružja i vojne opreme samo napadnutoj Hrvatskoj, jer velikosrpskim agresorima dodatan uvoz oružja i vojne opreme nije bio potreban, budući je istoga JNA već imala. Jedinice JNA i „Martićevci“ zauzeli su Siverić, a nakon toga, 25. rujna 1991. ušli u Drniš. Narednih su dana napadani Zadar, Karlovac, Osijek i Virovitica, a najteže stanje bilo je u Vukovaru. Naime, Vukovar je bio svakodnevno napadan i to ne samo minobacačkim i topničkim granatama, već, gotovo svakodnevno, i iz zraka. Od 1. listopada 1991. napadan je i dubrovački kraj i to s kopna, s mora i iz zraka. Dana 7. listopada 1991., u Banskim dvorima u Zagrebu, održavao se sastanak Tuđmana, Mesića, Markovića i Domljana. Za vrijeme tog sastanka dva su zrakoplova JNA raketirala Banske dvore, s ciljem da ubiju Tuđmana i ostale navedene.¹⁰² Međutim, Tuđman i ostali su, samo srećom, izbjegli smrt te atentat agresora nije uspio.¹⁰³ Raketiranje Banskih dvora izazvalo je ogorčenje hrvatske javnosti, a osudila ga je i

¹⁰¹ I. Perić, n. dj., 107.

¹⁰² Isto, 251-253.

¹⁰³ Ante Nazor, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, Zagreb, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata – Zagreb, 2011., 89.

većina europskih zemalja i Sjedinjene Američke Države. Navedenim je danom, u duhu Brijunske deklaracije, završavala tromjesečna odgoda hrvatske ustavne odluke o samostalnosti i suverenosti te je sljedećeg dana, 8. listopada 1991., Sabor Republike Hrvatske donio Odluku o raskidu državnopravnih sveza Hrvatske sa SFRJ i Zaključke o agresiji na Republiku Hrvatsku.¹⁰⁴ Odluka Hrvatskog sabora je glasila:

1. Republika Hrvatska od dana 8. listopada 1991. godine raskida državno-pravne sveze na temelju kojih je zajedno s ostalim republikama i pokrajinama tvorila dosadašnju SFRJ,
2. Republika Hrvatska odriče legitimitet i legalitet svim tijelima sadašnje federacije SFRJ,
3. Republika Hrvatska ne priznaje valjanim niti jedan pravni akt bilo kojeg tijela koje nastupa u ime bivše federacije – SFRJ,
4. Republika Hrvatska priznaje samostalnost i suverenost ostalih republika bivše SFRJ, na temelju načela uzajamnosti i spremna je s onim republikama s kojima nije u oružanom sukobu uspostaviti, održavati i razvijati prijateljske, političke, gospodarske, kulturne i druge odnose,
5. Republika Hrvatska kao suverena i samostalna država, jamčeći i osiguravajući temeljna prava čovjeka i nacionalnih manjina, zajamčenih izričito Općom deklaracijom Ujedinjenih naroda, Završnim aktom Helsinške konferencije, dokumentima KESS-a i Pariškom poveljom u sklopu europskih integracijskih tijekova, pripravna je ulaziti u međudržavne i međuregionalne asocijacije s drugim demokratskim državama,
6. Republika Hrvatska nastaviti će postupak utvrđivanja međunarodnih prava i obaveza u odnosu na ostale republike bivše SFRJ i u odnosu na bivšu federaciju,
7. Ova odluka stupa na snagu u trenutku njezina donošenja.

Druga dokument – Zaključci o agresiji na Republiku Hrvatsku, koji je Hrvatski sabor donio glasi ovako:

1. Na Republiku Hrvatsku izvršena je oružana agresija od strane Republike Srbije i takozvane JNA. Republika Hrvatska prisiljena je braniti se od agresije svim raspoloživim sredstvima.
2. Takozvana JNA se proglašava agresorskom i okupatorskom vojskom i mora bez odlaganja napustiti teritorij Republike Hrvatske koji je privremeno zaposjela.

¹⁰⁴ N. Šetić, n. dj., 254.

3. Sabor Republike Hrvatske zahtijeva od bivše JNA da hrvatskim državljanima, koji se nalaze na odsluženju vojnog roka, bez odgađanja omogući napuštanje armije i slobodni odlazak svojim kućama.
4. Pozivaju se republike Bosna i Hercegovina i Crna Gora da ne dopuste korištenje svog državnog teritorija za vođenje rata protiv Republike Hrvatske.
5. Pozivaju se države, posebno članice Europske zajednice i Organizacija ujedinjenih naroda, na uspostavu diplomatskih odnosa s Republikom Hrvatskom.
6. U skladu s pravilima međunarodnog prava, Republika se Hrvatske obvezuje prema drugim državama i organizacijama u cijelosti poštivati prava i obveze dosadašnje SFRJ u dijelu koji se odnosi na Republiku Hrvatsku.
7. Republika Hrvatska nastaviti će sudjelovati u radu Konferencije o Jugoslaviji u Haagu, koja se održava u organizaciji članova Europske zajednice.
8. Ovi zaključci stupaju na snagu u trenutku njihova donošenja.¹⁰⁵

Potom je, hrvatski premijer, Franjo Gregurić obavijestio sve europske i druge države da je Republika Hrvatska, kao potpuno samostalna i suverena država, raskinula sve državnopravne veze sa SFRJ. Cilj Republike Hrvatske tada je bio puno međunarodno priznanje.

Unatoč raskidanju državno-pravnih sveza Hrvatske sa SFRJ, agresija na Hrvatsku nije posustajala.¹⁰⁶ U listopadu 1991. JNA je opkolila llok te je većina nesrpskog stanovništva napustila taj grad.¹⁰⁷ I dalje su vršeni napadi na Vukovar, Vinkovce, Osijek, Sisak, Karlovac, Zadar, šibensko zaleđe, Sinj, Dubrovnik itd.¹⁰⁸ Hrvatska se od agresije nije branila samo oružjem, nego i pjesmom i pisanom riječju. Primjerice, Zagrebačka je televizija, od 15. rujna 1991. nadalje, svako večer, započinjala emitiranje svoga Dnevnika patriotskom pjesmom Hrvatska domovina. Navedenu pjesmu napisali su i uglazbili Zrinko Tutić i Rajko Dujmić, a pjevalo ju je, zajedno, mnogo poznatih hrvatskih pjevača, primjerice Arsen Dedić, Dražen Žanko, Vlado Kalember, Sanja Doležal, Josipa Lisac itd. Uz to, upućeno je i mnogo apela s ciljem završetka ratnog sukoba i uspostavljanja mira u Republici Hrvatskoj.

Dana 18. studenoga 1991., nakon 86 dana opsade i energičnog otpora njegovih branitelja, grad Vukovar bio je potpuno razoren i pao u ruke srpskih

¹⁰⁵ Narodne novine, br. 53., 8. listopada 1991., 1463-1464.

¹⁰⁶ N. Šetić, n. dj., 256.

¹⁰⁷ N. Barić, n. dj., 121.

¹⁰⁸ Milivoj Kujundžić, Zdravko Dizdar, *Hrvatska borba za opstojnost*, Zagreb, Hrvatski državni sabor / Odbor za obilježavanje 50. obljetnice pobjede antifašističke koalicije u Europi i svijetu, 2000., 211.

agresora.¹⁰⁹ Dva dana kasnije, na farmi Ovčara kraj Vukovara počinjen je masovni zločin. Ondje su toga dana srpski vojnici odveli najmanje 266 ranjenika i medicinskog osoblja iz vukovarske bolnice i 200 njih ubili. Zbog neočekivano jakog otpora znatno nadmoćnijem neprijatelju te zbog velikih razaranja, Vukovar je postao simbol hrvatskoga otpora srpskoj agresiji u Domovinskom ratu.¹¹⁰ Žestokim napadima bio je izložen i Dubrovnik, grad koji je od 1979. bio na UNESCO-vom popisu svjetske baštine, te su prilikom istih oštećena mnoga kulturna dobra.¹¹¹ Nadalje, u šibenskom i zadarskom bile su žestoke borbe između srpskih agresora i hrvatskih obrambenih snaga. U Nadinu i Škabrnji izvršeni su stravični pokolji od strane agresora, a u noći između 20. i 21. studenog 1991. isti su srušili Maslenički most, čime je, u tom dijelu Hrvatske, onemogućena cestovna povezanost između hrvatskoga sjevera i hrvatskoga juga.¹¹² U studenome i prosincu iste godine, hrvatske su vojno-redarstvene snage, u zapadnoj Slavoniji, nizom manjih operacija – „Orkan 91.“, „Otkos 10“ i „Papuk“ – oslobodile više od 2200 kilometara kvadratnih okupiranog hrvatskog teritorija. Potom, dana 19. prosinca 1991., pobunjeni su Srbi na okupiranom hrvatskom teritoriju, točnije u Kninu, proglasili „Republiku Srpsku Krajinu“ (RSK) te donijeli njezin ustav. U tom je ustavu, između ostaloga, stajalo da će RSK „sa drugim dijelovima srpskog naroda na teritoriju Jugoslavije i njenim državama i dalje graditi čvrste državne veze, sve u cilju stvaranja zajedničke države srpskog naroda“. Dana 26. veljače 1992. u Borovu selu je, Amandmanom I. na navedeni ustav određeno da „teritoriju RSK čine srpske oblasti: Krajina, Slavonija, Baranja, Zapadni Srem i Zapadna Slavonija“.¹¹³

Agresorsko razaranje Vukovara, Dubrovnika i drugih hrvatskih gradova, potaklo je mnoge države i pojedince u Europi i svijetu na sve oštrije osude takvo ponašanja, a Hrvatska je stjecala sve više simpatija slobodnog i demokratskog svijeta. Lord Carrington, predsjedatelj mirovne Konferencije o Jugoslaviji, poticao je pronalaženje rješenja za uspostavljanje mira u Jugoslaviji. U tome je imao podršku Ministarskog vijeća Europske zajednice, kao i glavnog tajnika UN-a Javiera Péreza de Cuéllara, koji je 8. listopada 1991. imenovao Cyrusa Vancea, bivšeg ministra

¹⁰⁹ N. Šetić, n. dj., 258-264.

¹¹⁰ A. Nazor, n. dj., (2011.), 104-105.

¹¹¹ N. Šetić, n. dj., 267-274. i

<https://www.adriagate.com/Hrvatska-hr/UNESCO-spomenici-Dubrovnik-Hrvatska>, pristupljeno 13. veljače 2018..

¹¹² N. Šetić, n. dj., 275-276.

¹¹³ A. Nazor, n. dj. (2011.), 105-106.

vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država, za svog osobnog mirotvornog izaslanika u Jugoslaviji. Kako se s Predsjedništvom SFRJ, u kojem je dominirao srbijansko-crnogorski blok (tzv. Miloševićevski blok), kao ni s predsjednikom Republike Srbije Miloševićem, nije mogao postići nikakav razuman, pravedan i na međunarodnom pravu zasnovan ugovor, Carrington i Ministarsko vijeće Europske zajednice smatrali su da je jedino pravo rješenje za krizu u Jugoslaviji stvaranje saveza nezavisnih država, ako jugoslavenski narodi to žele i ako za formiranje vlastite države ispunjavaju uvjete iz Helsinške deklaracije i Pariške povelje KESS-a. Na poticaj Ministarskog vijeća Europske zajednice, Carrington je 20. studenog 1991. zatražio od Arbitražne komisije na čelu s Banditerom, stručno pravno mišljenje o državnompravnom statusu jugoslavenske federacije – budući da se u njoj odvijao rat te su se dvije njezine članice, Hrvatska i Slovenija, već osamostalile.

Dana 7. prosinca 1991. Arbitražna komisija je odgovorila kako se jugoslavenska federacija nalazi u procesu dezintegracije te da republike „koje to žele, mogu formirati novu asocijaciju u kojoj bi postojale demokratske institucije po njihovom izboru“ i da same „razriješe probleme o nasljeđivanju“.¹¹⁴ „Smatrajući taj odgovor pravnim putokazom za razrješenje jugoslavenske krize, Ministarsko vijeće Europske zajednice je 16. prosinca 1991. zaključilo: da se mora uvažiti volja naroda i njegovo pravo na samoodređenje, da svaka nova država, koja želi biti međunarodno priznata, treba ispunjavati načela Helsinške deklaracije i Pariške povelje, da će jugoslavenske republike, koje žele da budu međunarodno priznate, dobiti to priznanje 15. siječnja 1992., ako do 23. prosinca 1991. dostave svoj zahtjev, potkrijepljen dokazima da ispunjavaju potrebne uvjete iz temeljnih dokumenata KESS-a. Republika Hrvatska je odmah pripremila i na vrijeme poslala svoj zahtjev za međunarodno priznanje. Tom je njenom zahtjevu bilo priloženo pet potkrjepljujućih dokumenata, i to:

- Ustav Republike Hrvatske od 22. prosinca 1990.
- Ustavna odluka o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske od 25. lipnja 1991.
- Deklaracija o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske od 25. lipnja 1991.
- Povelja o pravima Srba i drugih nacionalnosti u Republici Hrvatskoj od 25. lipnja 1991., i

¹¹⁴ N .Šetić, n. dj., 274-278.

- Izjava o prihvaćanju i poštivanju svih načela Helsinške deklaracije i Pariške povelje.“¹¹⁵

Potrebno je još napomenuti da je Njemačka od početka studenog 1991. bila veliki saveznik Hrvatskoj (i Sloveniji) te je „pripremala teren“ za njihovo međunarodno priznanje.¹¹⁶

Dakle, republike Hrvatska i Slovenija međusobno su se priznale kao suverene i samostalne države još 26. lipnja 1991. Potom je Hrvatsku 30. srpnja 1991. priznala Litva, 11. prosinca iste godine Ukrajina, zatim Latvija, Island, Njemačka, Estonija, Sveta Stolica i San Marino, a 15. siječnja 1992. uslijedilo je priznaje Europske zajednice, odnosno njezinih država (osim Njemačke, koja je to učinila ranije): Danske, Italije, Francuske, Luksemburga, Ujedinjenog Kraljevstva, Irske, Belgije, Grčke, Španjolske, Portugala i Nizozemske. Istoga dana Hrvatsku su još priznale Austrija, Malta, Mađarska, Norveška, Bugarska, Poljska, Švicarska i Kanada.¹¹⁷ Dana 22. svibnja 1992. Republika Hrvatska primljena je u članstvo Ujedinjenih naroda, što je bio vrhunac njezinog međunarodnog priznanja, a do navedenog datuma priznalo ju je ukupno 80 zemalja. Republika Hrvatska uspostavila je diplomatske odnose s mnogo zemalja (najprije s Njemačkom, a nešto kasnije i sa velikim državama kao što su Ruska Federacija, Ujedinjeno Kraljevstvo, Sjedinjene Američke Države i druge). Prva veleposlanstva međunarodno priznate Republike Hrvatske otvorena su, odlukom Hrvatske vlade od 20. siječnja 1992., u Beču, Bonnu i Rimu.¹¹⁸

¹¹⁵ Isto, 278-279.

¹¹⁶ Davor Marijan, *Domovinski rat*, Zagreb, Despot Infinitus/Hrvatski institut za povijest, 2016., 29.

¹¹⁷ A. Nazor, n. dj. (2007.), 120-121.

¹¹⁸ N. Šetić, n. dj., 281-284.

1. 7. POBJEDA U DOMOVINSKOM RATU I USPOSTAVA TERITORIJALNE CJELOVOTOSTI REPUBLIKE HRVATSKE

Dana 2. siječnja 1992., uz posredovanje Cyrusa Vancea, u Sarajevu je potpisan sporazum o potpunom prekidu vatre u Hrvatskoj, na kopnu, moru i u zraku. Isti je stupao na snagu od sljedećeg dana u 18 sati. U ime Republike Hrvatske potpisao ga je ministar obrane Gojko Šušak (ministar obrane od 18. rujna 1991.), a u ime JNA general Andrija Rašeta.¹¹⁹ Tom je sporazumu prethodio sastanak u Ženevi, održan još 23. studenog 1991., na kojem su bili nazočni Carrington, Vance, Tuđman, Milošević i Kadijević. Tzv. Sarajevskim primirjem dogovoreno je da se svaka strana u dosadašnjem ratnom sukobu zaustavlja na dostignutoj liniji na kojoj se našla u času stupanja sporazuma na snagu te da svaka strana ostaje na području koji je dotad držala pod svojom kontrolom. U trenutku potpisivanja tzv. Sarajevskog primirja velikosrpski agresori su pod svojom okupacijom držali oko 15 000 kilometara kvadratnih ili oko 26,5% kopnene površine hrvatskog državnog teritorija.¹²⁰ Potrebno je napomenuti da je, u sklopu politike stvaranja „etnički čiste“ srpske države (tzv. Velike Srbije), s područja koje su nadzirale srpske snage, ubijeno ili protjerano gotovo sve nesrpsko stanovništvo.¹²¹ Međutim, potpisivanjem navedenog sporazuma Hrvatska je vojska dobila željeni predah, što je iskorišteno za dodatno osuvremenjivanje i osposobljavanje njenih postrojbi.¹²² S druge strane, Milošević je pristao na navedeni sporazum iz nekoliko razloga:

- Ujedinjeni narodi namjeravali su na područje Hrvatske poslati svoje Mirovne snage („plave kacige“) kako bi spriječile daljnje krvoproliće, razaranje, pljačkanje itd., a ako bi on to odbio, Ujedinjeni narodi mogli su poslati svoje intervencionističke snage, koje bi izbacile srpske agresore sa zauzetih hrvatskih područja;
- Europska zajednica je spoznala da, iza JNA i pobunjenih hrvatskih Srba, stoji Srbija, te da je ona potpuno odgovorna za agresiju na Hrvatsku;
- Hrvatska je vojska značajno ojačala te su se JNA i pobunjeni hrvatski Srbi, vojno i politički, sve teže nosili s njom;

¹¹⁹ I. Perić, n. dj., 132. i

<https://vlada.gov.hr/o-vladi/kako-funkcionira-vlada/prethodne-vlade-sazivi/3-vlada-rh/191>, pristupljeno 20. veljače 2018.

¹²⁰ N. Šetić, n. dj., 285-286.

¹²¹ A. Nazor, n. dj. (2011.), 195-197.

¹²² M. Kujundžić, Z. Dizdar, n. dj., 221.

- Srbiju, JNA i njihove kolaboracioniste – bosanskohercegovačke Srbe je, prema daljnjem, velikosrpskom ekspanzionističkom planu, čekalo novo, osvajačko ratovanje u Bosni i Hercegovini. Zbog toga je bilo potrebno, dok se ne obavi taj zadatak, privremeno deaktivirati ratišta u Hrvatskoj.¹²³

Dodatne sklopljene mirovne sporazume (njih 14) srpski su agresori kršili,¹²⁴ međutim sporazum iz Sarajeva uglavnom je zaživio, iako je često dolazilo do razmjene vatre između sukobljenih strana.¹²⁵

Cyrus Vance i Marrack Goulding, generalni podsekretar za specijalne političke poslove u Glavnom tajništvu UN-a, sastavili su plan razmještaja mirovnih snaga UN-a u Jugoslaviji, poznat pod nazivom Vanceov plan.¹²⁶ Plan je obznanjen 11. prosinca 1991., a Zagreb i Beograd su ga prihvatili. Njegove najvažnije smjernice bile su sljedeće:

- plan je bio „privremena mjera“ kako bi se stvorili uvjeti za mir i sigurnost, potrebni za sveobuhvatno rješenje krize putem pregovora i on nije prejudicirao konačno političko rješenje;

- snage UN-a bile su pod komandom glavnog tajnika UN-a, morale su biti potpuno nepristrane u odnosu prema sukobljenim stranama i trebale su se koristiti naoružanjem samo u najmanjoj mjeri i isključivo u samoobrani;

- planom je predviđeno postojanje tri područja pod zaštitom UN-a – Istočna Slavonija i Baranja, Zapadna Slavonija i Krajina (ne kompletno područje već pojedine općine ili dijelovi općina). Sve bi se naoružane snage s tih područja povukle ili bile raspuštene.¹²⁷ Uloga snaga UN-a bila je osigurati da ta područja ostanu demilitarizirana i da osobe koje u njima žive budu zaštićene od oružanog napada.

Tijekom proljeća 1992. snage UN-a su – pod nazivom UNPROFOR (engleski: United Nations Protection Forces), na početni period od 12 mjeseci, razmještene u navedenim područjima. Vrhovni zapovjednik bio je indijski general Satish Nambiar.

Jedinice JNA, koje su se povukle iz Hrvatske, stacionirale su se uglavnom u Bosni i Hercegovini, gdje se od travnja 1992. također vodio rat. U Hrvatsku su dolazile brojne izbjeglice iz Bosne i Hercegovine kojima je trebalo pružiti prihvat i pomoć.

¹²³ N. Šetić, n. dj., 286.

¹²⁴ Isto, 287.

¹²⁵ D. Marijan, n. dj., 30.

¹²⁶ N. Šetić, n. dj., 287.

¹²⁷ N. Barić, n. dj., 147-148.

Nakon raspada SFRJ, republike Srbija i Crna Gora udružile su se, 27. travnja 1992., u zajedničku državu pod nazivom Savezna Republika Jugoslavija i proglasili je sljedbenicom prethodne Jugoslavije. Od svibnja iste godine JNA se u Saveznoj Republici Jugoslaviji zvala Vojska Jugoslavije, u Republici Srpskoj Krajini na hrvatskom tlu – Vojska Republike Srpske Krajine, a u Republici Srpskoj na području Bosne i Hercegovine – Vojska Republike Srpske.

Republika Hrvatske je 1992., kao samostalna i suverena država, prvi put pod svojim imenom, samostalno, nastupala na Zimskim Olimpijskim igrama u Albertvilleu i na Ljetnim Olimpijskim igrama u Barceloni i postupno zauzimala svoje mjesto u raznim međunarodnim organizacijama.

Tijekom ljeta 1992. Republika Hrvatska je postigla nekoliko važnih sporazuma: 20. srpnja potpisala je dogovor s vojskom pobunjenih Srba iz istočne Hercegovine „o prekidu vatre“; istoga je dana potpisan sporazum o povlačenju Vojske Savezne Republike Jugoslavije iz Cavtata i Konavala; sljedećeg je dana sklopila sporazum o prijateljstvu i suradnji sa Bosnom i Hercegovinom, kojeg su potpisali predsjednici Tuđman i Izetbegović; 28. srpnja potpisan je sporazum između Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije o razmjeni ratnih zarobljenika, s rokom do 7. kolovoza navedene godine, po načelu svi za sve.

U duhu novog Ustava Republike Hrvatske, dana 2. kolovoza 1992., održani su saborski i predsjednički izbori. Treba napomenuti da su održani samo izbori za saborski Zastupnički dom, dok su izbori za Županijski dom ostavljeni za sljedeću godinu, budući da još nije bio donesen zakon o županijskim područjima u Republici Hrvatskoj. Pobjednik saborskih izbora bio je HDZ, koji je u saborskom Zastupničkom domu osvojio 85 od ukupno 138 zastupničkih mjesta. Na predsjedničkim izborima, pobjedu je u prvom krugu odnio Franjo Tuđman sa 56,75% glasova. Budući da je Vlada demokratskog jedinstva Hrvatske ispunila svoju zadaću, nakon izbora formirana je nova Vlada Republike Hrvatske, čiji je predsjednik bio Hrvoje Šarinić.¹²⁸

Nedugo nakon početka rata u Bosni i Hercegovini, Vijeće sigurnosti UN-a je, znajući da iza agresorskih snaga u toj zemlji stoji Savezna Republika Jugoslavija, uvelo potpuni embargo Srbiji i Crnoj Gori, odnosno zabranjeni su uvoz i izvoz svih roba u Srbiju i Crnu Goru (osim uvoza hrane i lijekova), nije dopušteno daljnje

¹²⁸ N. Šetić, n. dj., 288-293.

sudjelovanje Srbije i Crne Gore u međunarodnim športskim natjecanjima itd. Međutim, Srbija i Crna Gora nisu odustajale od svoga cilja – stvaranja Velike Srbije.

Iako je znatan dio Hrvatske (oko 26,5% kopnene površine) bio okupiran, međunarodna je zajednica stalno savjetovala Hrvatskoj da bude strpljiva, da je korisnije i godinama pregovarati nego jedan dan dalje ratovati. Hrvatsko državno rukovodstvo obično je na takve savjete odgovaralo da ono jest strpljivo, ali da i strpljenje ima svoje granice, osobito kada druga strana ne želi pregovarati. Vodeći politiku koju je smatralo najboljom za Hrvatsku, odlučilo je da Hrvatska vojska, povremeno, poduzima parcijalne oslobodilačke akcije. Mada je znalo da te akcije međunarodna zajednica neće odobravati, bilo je uvjereno kako će razumjeti da Republika Hrvatska nije otimala tuđi teritorij, nego je htjela vratiti svoj, te da će ih nakon formalnih pregovora i prihvatiti. Akcijom od 21. lipnja 1992. oslobođeni su Miljevci (više sela zapadno od Drniša, više sela između Čikole i Krke) s površinom 150 kilometara kvadratnih.¹²⁹ Potkraj siječnja 1993. operacijom „Maslenica“ (naziva se i operacija „Gusar“) i akcijom „Peruča“ oslobođeno je oko 1050 kilometara kvadratnih hrvatskog državnog teritorija, odnosno oslobođen je dio Velebita i zadarskog zaleđa s Novskim ždrilom te Hidroelektrana Peruča. Izgradnjom pontonskog mosta kod Maslenice ponovno je, u tom dijelu, uspostavljena veza između sjeverne i južne Hrvatske, a oslobođenjem Hidroelektrane Peruča nestao je strah da će ista biti minirana. Dana 9. rujna 1993. operacijom „Medački džep“ u Lici je oslobođeno oko 225 kilometara kvadratnih hrvatskog teritorija. U znak odmazde, srpski su agresori raketirali Karlovac, Lučko, Samobor, Jastrebarsko, Ivanić Grad, Kutinu, Popovaču, Gospić itd.¹³⁰

Mirovna Konferencija o Jugoslaviji se od 28. travnja 1992., kada je došlo do osnivanja Savezne Republike Jugoslavije, nazivala Konferencija o bivšoj Jugoslaviji. Njezin je predsjedatelj-koordinator, lord Carrington, te godine odstupio s dužnosti, a naslijedila su ga dvojica supredsjedatelja-sukoordinatora – Cyrus Wance, u ime UN-a i David Owen, u ime Europske zajednice.

S okupiranih hrvatskih područja, srpski su agresori i dalje, topništvom i raketama, povremeno napadali obližnje hrvatske teritorije. Između ožujka i rujna 1993. vršeni su napadi na Šibenik, Zadar i njegovo zaleđe, Biograd, Karlovac, Gospić, okolicu Županje itd.

¹²⁹ Isto, 293-294.

¹³⁰ A. Nazor, n. dj. (2011.), 156.

U SFRJ je valuta bila dinar, pred kraj 1991. u Republici Hrvatskoj je zamijenjen hrvatskim dinarom, a 30. svibnja 1994. je, kao hrvatska moneta, ušla u opticaj kuna, a njezin najmanji, tj. stoti vrijednosni dio nazvan je lipa.

Republiku Hrvatsku, kao suvremenu i samostalnu državu, često su posjećivali strani državnici i državne delegacije, kao što su i predsjednik Tuđman i pojedini hrvatski ministri posjećivali strane zemlje.¹³¹ Valja istaknuti dvodnevni posjet pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj – 10. i 11. rujna 1994. Drugoga dana toga posjeta papa je na zagrebačkom Hipodromu predvodio euharistijsko slavlje na kojem je bilo nazočno preko 800 000 ljudi.¹³²

Glavni tajnik UN-a i Europska zajednica, ogorčeni saznanjima o surovosti velikosrpske agresije u Bosni i Hercegovini i stanjem u Hrvatskoj, nastojali su pospješiti proces uključivanja dijelova Hrvatske pod srpskom okupacijom u hrvatski državnopravni sustav na miran, dogovoreni način. Prema njihovom stajalištu taj se proces trebao odvijati u tri etape: u prvoj se etapi morao postići vojni sporazum o prekidu vatre i razdvajanju suprotstavljenih, oružanih snaga; u drugoj se etapi trebao postići gospodarski sporazum o otvaranju cestovnog i željezničkog prometa, o opskrbi vodom i električnom energijom, o otvaranju naftovoda, te o omogućavanju trgovinske poslovnosti; u trećoj je trebalo zaključiti politički sporazum o uspostavljanju trajnog mira, pravnog reda i teritorijalne cjelovitosti Republike Hrvatske.

Prva etapa toga procesa, posredstvom Vancea i Owena, zaključena je 29. ožujka 1994. vojnim sporazumom u Zagrebu o prekidu svih međusobnih oružanih napada i o razdvajanju vojnih snaga sukobljenih strana na što veću međusobnu udaljenost. Međutim, srpska je strana često kršila taj sporazum. Druga je etapa započela gospodarskim sporazumom, potpisanim odvojeno u Zagrebu i u Kninu (glavni grad tzv. RSK), dana 2. prosinca 1994. No, kako je srpska strana stalno odugovlačila uraditi ono što se od nje tražilo i očekivalo, postalo je jasno da ne želi realizaciju navedenog sporazuma.¹³³

Na okupiranim područjima Hrvatske srpski su politički rukovodioci izjavljivali da do političkog sporazuma nikako ne može doći, jer njihova „država“ (RSK) želi ući u državni okvir s ostalim srpskim zemljama na Balkanu, a nikako u državni okvir Republike Hrvatske. Međunarodna zajednica nastojala ih je urazumiti i odobrovoljiti

¹³¹ N. Šetić, n. dj., 295-297.

¹³² Ivo Perić, *Suvremena i samostalna Republika Hrvatska*, Zagreb, Dom i svijet, 2007., 135.

¹³³ N. Šetić, n. dj., 298-299.

svojim Nacrtom sporazuma o Krajini, Slavoniji, južnoj Baranji i zapadnom Srijemu, kojeg je izradila Kontaktna skupina (nazvana Z-4), a koju su sačinjavali: Peter Galbraith, veleposlanik SAD u Republici Hrvatskoj, Leonid Kerestedžijanc, veleposlanik Ruske Federacije u Republici Hrvatskoj, Jean-Jacques Gaillarde, francuski veleposlanik u Republici Hrvatskoj, te Geert Ahrens i Alfredo Mattacota Cordella, opunomoćenici Konferencije o bivšoj Jugoslaviji. U tom su Nacrtu predvidjeli postojanje Srpske Krajine u Hrvatskoj s najvišim stupnjem autonomije: autonomna jedinica imala bi svoj „znak i zastavu“, svoj novac, svoje zakonodavno tijelo, vladu, predsjednika, svoje sudstvo i svoju redarstvenu službu, a bila bi razvojačena u roku od tri godine. Republika Hrvatska bi, i u ime te srpske autonomne jedinice, vodila: vanjske poslove, poslove obrane od „vanjskih neprijatelja“, međunarodnu trgovinu i carinsku službu, poštanski promet i evidenciju državljana. Krajiški Srbi bili bi dužni poštovati Ustav Republike Hrvatske i zakone Hrvatskoga sabora koji nisu u suprotnosti s krajiškom autonomijom. Ukratko, ta bi autonomna Srpska Krajina, na neki način, bila država u državi. Kada je Nacrt bio objavljen, hrvatska vlast nije htjela javno reagirati, jer su ga krajiški Srbi, usmjereni od njihovih vođa isključivo prema Srbiji, odmah odbacili, izjavivši kako oni imaju svoju volju i svoje težnje, te da im nitko sa strane ne treba određivati što bi bilo najbolje za njih.

Hrvatska vlast bila je nezadovoljna neefikasnošću UNPROFOR-a, budući da nije ispunio svoju najvažniju zadaću, tj. prethodno navedena područja pod zaštitom UN-a nisu bila demilitarizirana, a osobe koje su ondje živjele nisu bile zaštićene. Najavila je da će otkazati daljnji mandat UNPROFOR-a, ukoliko ne bude organiziran za zadaće koje može i treba obaviti. Vijeće sigurnosti UN-a pristalo je na preustroj UNPROFOR-a u Hrvatskoj, te je on od 1. travnja 1995. nosio naziv UNCRO in Croatia (engleski: United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia, a hrvatski: Snaga UN-a za obnovu povjerenja u Hrvatskoj). UNCRO je imao zadatak nadzirati hrvatsko-srpske sporazume o prekidu vatre i o gospodarskoj suradnji i držati pod svojom kontrolom hrvatsku državnu granicu prema Bosni i Hercegovini.¹³⁴

Realizacija prethodno navedenog gospodarskog sporazuma Hrvatske i krajiških Srba započela je puštanjem u promet autoceste Zagreb – Okučani – Lipovac. Međutim, promet tom cestom, posebice na dionici pokraj Okučana, nije bio siguran. Na toj su dionici srpski teroristi zaustavljali vozila, maltretirali vozače i

¹³⁴ Isto, 299-300.

njihove suputnike, pljačkali ih, a pojedine i ubili. Na to je hrvatsko državno vodstvo „izgubilo strpljenje“ te je 1. svibnja 1995. pokrenuta oslobodilačka operacija „Bljesak“. Navedenom je operacijom u samo dva dana oslobođena cijela zapadna Slavonija, odnosno oko 600 kilometara kvadratnih. Radi odmazde Srbi su raketirali Zagreb, Karlovac, Sisak i Kutinu. Raketiranje Zagreba izazvalo je osude međunarodne zajednice.¹³⁵

Kako s vođama pobunjenih hrvatskih Srba nije bilo moguće postići nikakav miran dogovor, hrvatskom je rukovodstvu jedino preostalo vojnim putem osloboditi svoju zemlju. U najvećoj je tajnosti, temeljito i vojnički stručno, pripremalo akciju pod nazivom „Oluja“. Vojno-redarstvena operacija „Oluja“ izvršena je od 4. do 7. kolovoza 1995., vrlo uspješno, te po najvišim vojno-taktičkim i operativnim standardima. U roku od 84 sata oslobođeni su sjeverna Dalmacija, istočna Lika, Kordun i Banovina, odnosno oslobođeno je oko 10 400 kilometara kvadratnih. Glavno žarište neprijateljske pobune, Knin, oslobođen je 5. kolovoza 1995. Srpsko je stanovništvo s tih područja, sljedeći naloge svojih glavnih, krajiških i lokalnih vođa, masovno otišlo u zbjeg prema Bosni i Srbiji. Predsjednik Tuđman je preko Hrvatskog radija i Hrvatske televizije pozivao to stanovništvo da ne napušta svoje domove, da se vrati, da se svakome od njih jamči potpuna sigurnost, a oni, koji su počinili zločine, da će imati pošteno suđenje pred hrvatskim sudovima, ali bez uspjeha. Navedenom su operacijom hrvatske snage omogućile Armiji Bosne i Hercegovine da razbije srpsku opsadu Bihaća, čime je spriječena humanitarna katastrofa poput one u Srebrenici iz srpnja 1995., kada su Srbi ubili oko 8 000 Bošnjaka. Ljagu na vojno-redarstvenu akciju „Oluja“ bacili su neki kasniji događaji na tada oslobođenim područjima. Naime, pojedinci iz hrvatskih redova palili su srpske kuće, pljačkali, pa čak i ubijali, pojedince iz redova rijetko preostalog srpskog stanovništva.¹³⁶

U ratu u Bosni i Hercegovini, velikosrpske su snage uspjele zauzeti gotovo dvije trećine teritorija. Tamošnji Bošnjaci i Hrvati su se u početku rata zajedno branili od velikosrpske agresije, a tijekom 1993. i 1994. našli su se u međusobnom oružanom sukobu. Kako su od toga i Bošnjaci i Hrvati imali samo štete, potom su ponovno zajednički djelovali. U razdoblju od srpnja do listopada 1995., u zajedničkim operacijama „Ljeto, 95.“, „Maestral“ i „Južni potez“, oslobođeno je oko 5 000 kilometara kvadratnih teritorija u jugozapadnoj i zapadnoj Bosni i Hercegovini.

¹³⁵ N. Šetić, n. dj., 300-301. i A. Nazor, n. dj. (2011.), 167.

¹³⁶ N. Šetić, n. dj., 302-306. i A. Nazor, n. dj. (2011.), 172-173.

Nakon „Oluje“ pod srpskom je okupacijom ostalo jedino hrvatsko Podunavlje ili 4,6% hrvatskog državnog teritorija. Hrvatska vojska bila je spremna osloboditi i to područje no, hrvatsko državno vodstvo u suradnji s međunarodnom zajednicom odlučilo je reintegrirati to područje na miran način. Uspostavi mira u Bosni i Hercegovini i općenito u ovom dijelu jugoistočne Europe, mnogo su doprinijele Sjedinjene Američke države. Njihove su zračne snage, u okviru NATO-a, razorile srpski radarski sustav u Bosni i Hercegovini. Djelovanjem američke diplomacije postignuto je primirje u Bosni i Hercegovini, dana 12. listopada 1995. (dan nakon završetka operacije „Južni potez“). Također, uz američki angažman, 1. studenog 1995. počeli su mirovni pregovori u Daytonu, na kojima su sudjelovali Tuđman, Milošević i Izetbegović. Pregovori su trajali 21 dan, te je ono što je tamo dogovoreno, svečano potpisano u Parizu 14. prosinca 1995. Tim je sporazumom određeno: da se u duhu dogovora između hrvatskih vlasti i predstavnika Srba iz južne Baranje, istočne Slavonije i zapadnog Srijema, potpisanog 12. studenog 1995. u Erdutu i Zagrebu, to područje mirno uključi u hrvatski ustavnopravni poredak kroz godinu dana ili najdulje kroz dvije godine; da Bosna i Hercegovina ostane cjelovita država s dva entiteta: bošnjačko-hrvatskim, koji se proteže na 51,4% prostora, i srpskim, koji zauzima 48,6% teritorija (sa zajedničkim državnim parlamentom i državnim poglavarom te zajedničkom valutom i vanjskom politikom); da provedbu ovog sporazuma u južnoj Baranji, istočnoj Slavoniji i zapadnom Srijemu „nadziru postojeće i pridodane postrojbe UNCRO-a u jačini od 5 000 vojnika“; da provedbu sporazuma u Bosni i Hercegovini, umjesto UNPROFOR-a, osiguravaju NATO-ve Provedbene snage (Implement Forces, skraćeno: IFOR) sastavljene od 6 000 vojnika; da se Saveznoj Republici Jugoslaviji (Srbiji i Crnoj Gori) ukinu sankcije.¹³⁷

Obzirom na ranija loša iskustva s UNPROFOR-om, pa i s UNCRO-om, hrvatska je vlast izjavila kako je strpljiva i nada se da će hrvatsko Podunavlje biti vraćeno Hrvatskoj na miran način, u duhu tzv. Daytonskog sporazuma, no ukoliko to ne bude realizirano reintegrirat će ga Hrvatska vojska akcijom poput „Bljeska“ ili „Oluje“. Uvažavajući hrvatske prigovore vezane za UNPROFOR i UNCRO, Vijeće sigurnosti UN-a donijelo je 15. siječnja 1996. rezoluciju, kojom je osnovalo prijelaznu upravu UN-a u istočnoj Slavoniji – pod nazivom UNTAES (engleski: United Nations Transitional for Eastern Slavonia). Sjedište UNTAES-a bilo je u Vukovaru, a

¹³⁷ N. Šetić, n. dj., 306-308. i A. Nazor, n. dj. (2011.), 177.

njegov upravitelj bio je Jacques Paul Klein, američki umirovljeni general i iskusni diplomat.¹³⁸

Dana 13. kolovoza 1996., u Beogradu su ministri vanjskih poslova Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije – Mate Granić i Milan Milutinović, potpisali sporazum o međusobnom priznavanju tih dviju država.¹³⁹ To je ujedno bio, sa srbijanske strane, i znak priznavanja poraza velikosrpske politike, a odnosi Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije postupno su se poboljšavali.

UNTAES je, u nimalo lakim uvjetima, učinio sve ono što je trebao i bio jedna od najuspješnijih misija UN-a. Njegovo djelovanje može se rezimirati u četiri koraka:

1. Tijekom 1996. uspostavio je zajedničku, nacionalno miješanu policiju, u kojoj su bili zastupljeni Srbi, Hrvati i pripadnici ostalih narodnosnih skupina, te vodio brigu o potrebnim sigurnosnim uvjetima radi omogućavanja povratka prognanika i izbjeglica.
2. U travnju 1997. organizirao je izbore za općinske skupštine i Skupštinu Vukovarsko-srijemske županije.
3. U svibnju 1997., umjesto jugoslavenskih dinara, uveo je u opticaj kune – novac Republike Hrvatske.
4. Od 1. lipnja 1997. uveo je potpunu primjenu Ustava Republike Hrvatske i svih ostalih hrvatskih zakona.¹⁴⁰

Dana 15. siječnja 1998. završila je mirovna misija UNTAES-a¹⁴¹ i hrvatsko je Podunavlje, definitivno, na miran način vraćeno u sastav Republike Hrvatske koja je konačno teritorijalno cjelovita. Istog je dana navedeni događaj proslavljen u kino-dvorani u Borovu Naselju, u Vukovaru, gdje je održana svečana akademija, a prisutni su bili visoki hrvatski dužnosnici, strani diplomati, predstavnici međunarodnih organizacija i drugi uglednici. Proslava je istog dana održana i u Zagrebu, svečanim koncertom u Hrvatskom narodnom kazalištu te raskošnim vatrometom. Koncertu su prisustvovali predsjednik Tuđman, bivši talijanski predsjednik i doživotni počasni senator Francesco Cossiga, koji se nalazio u službenom posjetu Hrvatskoj, te brojni uzvanici iz hrvatskog političkog, gospodarskog i kulturnog života.¹⁴²

¹³⁸ N. Šetić, n. dj., 308-309.

¹³⁹ I. Perić, n. dj. (2007.), 188-189.

¹⁴⁰ N. Šetić, n. dj., 309-312.

¹⁴¹ I. Perić, n. dj. (2007.), 210.

¹⁴² N. Šetić, n. dj., 313-314. i

<http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=13659>, pristupljeno 28. veljače 2018.

Procjenjuje se da je tijekom Domovinskog rata (1991–1995.) smrtno stradalo 20 752 osobe, od čega 15 273 na hrvatskoj strani (8 668 vojnika i 6 605 civila) i 5 479 (vojnika i civila) na srpskoj strani. Međutim, ovaj podatak o srpskim žrtvama ne smatra se pouzdanim. Ukupna ratna šteta u Republici Hrvatskoj procjenjuje se na 29 milijardi i 571 milijun američkih dolara.

Dakle, Republika Hrvatska je, nakon mnogo godina, ostvarena kao samostalna i suverena hrvatska država. Međutim, tu njezini problemi nisu prestali. U pretvorbi društvenog vlasništva i privatizaciji tijekom 1990-ih mnogi su pojedinci na sumnjiv i pravno dvojben način (npr. putem korupcije) dolazili u posjed visoko vrijednih gospodarskih dobara, kojima nisu znali upravljati te su ih odveli u propadanje. Nadalje, dolazi do pojedinačnog i organiziranog kriminala (npr. širenje mreže dobavljača i prodaje droga, zapošljavanja u državnim službama mimo propisanih uvjeta i stvarnih potreba itd.), mnogi ljudi ostaju bez posla, u društvu se javljaju razni drugi problemi, no, to nije tema ovoga rada.¹⁴³

¹⁴³ N. Šetić, n. dj., 310-316.

2. DOMOVINSKI RAT U ISTRI

2. 1. IZBORI 1990., JNA U ISTRI I PORAST NAPETOSTI

U travnju i svibnju 1990., kao što je već navedeno, nakon više od 50 godina, održani su prvi višestranački izbori za hrvatski Sabor. Izborni pobjednik bio je HDZ, međutim rezultati u Istri bili su drugačiji od ukupnih izbornih rezultata. Na području današnje Istarske županije bile su tri izborne jedinice – Poreč, Pula i Labin, i u njima su pobijedile stranke lijeve političke orijentacije. U izbornim jedinicama Poreč i Labin pobijedio je SKH-SDP, a u Puli koalicija SKH-SDP i SSH. Na navedenim se izborima, što je također već navedeno, uz zastupnike u hrvatskom Saboru, biralo i općinske političke predstavnike, a u Istri su i na tim izborima pobijedili kandidati stranaka lijeve političke orijentacije. Iznimka je bila općina Pazin gdje je pobijedila koalicija Narodnog sporazuma, koju su činili HDS i Istarska pučka stranka.

Smatra se da su razlozi takvog izbornog rezultata u Istri sljedeći:

- obzirom na simbiozu antifašističke prošlosti Istre i Saveza komunista kao stranke, vjerojatno je dio birača glasao upravo za navedenu stranku;
- regionalne posebnosti – nacionalni program stranaka imao je manje značenje, a lijevi blok pozivao se na tada započete reforme savezne vlade koje su pogodovala razvijenijim regijama. Uz to, lijevi je blok više naglašavao gospodarsku problematiku;
- netaktičnost HDZ-a – primjerice na stranačkom skupu u Pazinu Tuđman je rekao da je ovo prvi skup gdje ga nisu dočekale hrvatske zastave, te da moraju shvatiti da je ovo hrvatska zemlja, što se može shvatiti i kao da je okupljenima poručio da traže drugu zemlju za život. Na tom je skupu Tuđman dobio zvižduke. Njegove izjave nisu „dobro sjele“ mnogim Istranima te će one kasnije postati ishodišna točna novonastalog IDS-a (koji na prve višestranačke izbore 1990. nije izašao) za „prepucavanje“ sa službenim Zagrebom.¹⁴⁴

Vezano uz zvižduke upućene Tuđmanu na navedenome skupu, zanimljivo je spomenuti mišljenje Vladimira Šeksa. On smatra da taj skup nije bio samo predizborni, već (budući da se politika ne može voditi bez poznavanja prošlosti) i sat hrvatske povijesti u Istri. Također, objašnjava da istarski puk, i sam najviše uskraćen znanja o hrvatskoj povijesti, pa i sudjelovanja u njoj, nije, niti može biti zviždač jer ono što je Tuđman u Pazinu iznosio – uputio je jedino onima koji su imali monopol svega,

¹⁴⁴ M. Križman, n. dj., 24-26.

pa i povijesnog „znanja“ nad hrvatskim narodom. Šeks konstatira da „sat hrvatske povijesti“ u Istri nije bio prozivka Istrana, već je Tuđmanova lekcija onima koji su došli na pazinski skup s namjerom zviždanja¹⁴⁵, tj. „onima koji su temeljili svoju imperijalnu i parazitsku egzistenciju na sustavu silom zasnovanoga monopola nad hrvatskom poviješću.“¹⁴⁶

U Istri je svaka od sedam općina imala svoje skladište Teritorijalne obrane. U nekim općinama, primjerice u Puli i Pazinu, skladišta Teritorijalne obrane nalazila su se unutar vojarni JNA. Nadalje, u Istri su bila smještena tri garnizona JNA.¹⁴⁷ Na Bujštini JNA je imala vojarnu „Boris Kidrič“ u Umagu, vojno skladište u Petroviji i radar u Savudriji.¹⁴⁸ U sklopu pazinskog garnizona nalazilo se skladište Štaba Teritorijalne obrane Pazin, kasarna „Joakim Rakovac“, Dom JNA, objekt u Bertošima i poligon na Lindaru.¹⁴⁹

Posebnu pozornost potrebno je posvetiti pulskom garnizonu. Naime, Pula je, zbog svog geopolitičkog položaja, klimatskih uvjeta i uvjeta prehrane, već mnogo godina bila snažna vojna baza. U gradu je živjelo mnogo vojnih lica i njihovih obitelji. Zbog blizine Brijuna, ljetne rezidencije dugogodišnjeg jugoslavenskog predsjednika Tita, grad je imao iznimnu stratešku važnost za obrambeni sustav SFRJ. Također, u Puli se nalazila i jedna od najsnažnijih zrakoplovnih baza tzv. Jugoslavenskog ratnog vazduhoplovstva (JRV), a u gradu je djelovala i jaka Kontraobavještajna služba (KOS).¹⁵⁰ Pula je bila i sjedište 5. Vojnopomorskog sektora, 139. motorizirane brigade i 185. lovačko bombarderskog puka JNA. U gradu se nalazilo oko 12 000 vojnika, 10 ratnih brodova, više od 1 000 podmorskih mina težine 585 kilograma, 26 000 tona eksploziva, 56 000 tona streljiva, a i oružje Teritorijalne obrane bilo je pod ključem u vojarni na Muzilu. Na pulskom je području JNA posjedovala imovinu od 1 800 hektara, po čemu je Pula bila grad sa najviše vojnih objekata u SRH. Što se tiče Istre, JNA je raspolagala s 139 vojnih objekata i otvorenim morem od Medulina do Barbarige.¹⁵¹

¹⁴⁵ Vladimir Šeks, *Politika i politikantstvo u Istri*, Labin, Istarski glas, 1999., 39-42.

¹⁴⁶ Isto, 41.

¹⁴⁷ M. Križman, n. dj., 27-32.

¹⁴⁸ Vojni objekti civilnim vlastima, Glas Istre, 30. listopada 1991., 4.

¹⁴⁹ Vojna imovina na čuvanje općini, Glas Istre, 31. listopada i 1. studenoga 1991. (dvobroj), 2.

¹⁵⁰ KOS je kontrolirao sve, Glas Istre, 29. prosinca 1992., 5.

¹⁵¹ M. Križman, n. dj., 33.

Iako je stanje u Hrvatskoj bilo napeto, u Istri do svibnja 1991. nije bilo incidenata.¹⁵² No, 8. svibnja 1991., na nogometno igralište u Medulinu, u trenucima kada su na njemu trenirali pioniri Nogometnog kluba „Medulin“, ispaljeno je pet granata iz zrakoplova tipa G4 Super Galeb. Pri tome je lakše ozlijede zadobio dječak Tonko Kuharić. Službeno objašnjenje JNA bilo je da je prilikom redovne obuke ratnog zrakoplovstva zbog kvara zrakoplova navedenog tipa došlo do nenamjernog samoopaljenja topa.¹⁵³

Dana 19. svibnja 1991. održan je tzv. Referendum o Hrvatskoj samostalnosti, na kojem se velika većina hrvatskih građana izjasnila za preustroj jugoslavenske federacije, odnosno za hrvatsku samostalnost.¹⁵⁴ Toj tendenciji priključila se i Istra, što svjedoči da su njezini stanovnici bili svjesni da Jugoslavija, kakva je dotad postajala, odlazi u povijest.¹⁵⁵

Kada je, 27. lipnja 1991., počeo rat u Sloveniji, mnogi od turista koji su boravili u Istri, počeli su se vraćati svojim kućama.¹⁵⁶ Tijekom toga rata bio je otežan prijelaz granice prema Italiji i Austriji, prometnice iz Istre prema Sloveniji bile su blokirane.¹⁵⁷ Dana 1. srpnja 1991. iz pulske zračne luke poletjelo je dvadesetak zrakoplova s oko 3 000 putnika koji su prekinuli svoj odmor. To su uglavnom bili britanski turisti, a manjim dijelom i nizozemski. Sljedećeg je dana pulska zračna luka zatvorena za sav civilni promet.¹⁵⁸ Narednih je dana isti ponovno otvoren, ali je ubrzo, do daljnjega, zatvoren. Kao što je, s obzirom na situaciju u Hrvatskoj, pa i u Sloveniji, bilo i očekivano, broj turista u usporedbi s prijašnjim godinama, u Istri i čitavoj Hrvatskoj, drastično je pao.¹⁵⁹

Dana 3. srpnja 1991., nakon višednevnih pregovora, JNA je napustila područje slovenskog dijela Istre.¹⁶⁰ Početkom mjeseca srpnja započeli su i prosvjedi pulskih majki i građana usmjereni prema vodstvu JNA, sa zahtjevom da im se vrate sinovi koji su služili vojni rok u JNA diljem još uvijek postojeće SFRJ, te da se zaustavi

¹⁵² Isto, 27.

¹⁵³ Ispaljeno pet granata po igralištu, Glas Istre, 10. svibnja 1991., 7.

¹⁵⁴ Darko Dukovski, *Povijest Pule*, Pula, Istarski ogranak društva hrvatskih književnika, 2011., 376.

¹⁵⁵ M. Križman, n. dj., 28.

¹⁵⁶ Turisti bježe, Glas Istre, 28. lipnja 1991., 10.

¹⁵⁷ M. Križman, n. dj., 28.

¹⁵⁸ Zatvoren pulski aerodrom, Glas Istre, 3. srpnja 1991., 3.

¹⁵⁹ M. Križman, n. dj., 28.

¹⁶⁰ Adriano Ivetić, Odlazak Jugoslavenske narodne armije iz Pule 1991. godine, u *Radionica za suvremenu povijest, Istraživanje diplomanata pulskog sveučilišta 2011-2013.*, Pula-Zagreb, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli / Srednja Europa, 2013., 148.

rat.¹⁶¹ U tom je mjesecu otkazan i najznačajniji ljetni kulturni događaj u Puli, Pulski filmski festival. Njegovo je otkazivanje bilo znak prosvjeda protiv nasilja, odnosno rata, ali su tome doprinijeli i sigurnosni razlozi.¹⁶² Tijekom kolovoza 1991. u Pulu su počeli stizati prvi prognanici i izbjeglice, a do 7. kolovoza iste godine bilo ih je već više od 1 200.¹⁶³ Dana 9. kolovoza 1991., u pulskom Amfiteatru, održan je humanitarni koncert za pomoć prognanicima i izbjeglicama.¹⁶⁴ Dana 20. kolovoza iste godine dolazi do novog incidenta. Naime, toga je dana jedna granata pala u blizini groblja u Pomeru, a druga u auto-kampu „Medulin“ u Medulinu, pri čemu, srećom, nitko nije stradao. Službeno objašnjenje pulskog garnizona JNA bilo je da je pri redovnoj obuci pilota vojne zračne luke Pula, zbog otkazivanja materijala, došlo do nenamjernog samoopaljenja dvaju topova na zrakoplovima.¹⁶⁵ Građani Pule i okolice već su ranije prosvjedovali zbog prekobrojnih letova i gađanja, zbog niskih letova nad gradom i selima te zbog nepotrebnog probijanja zvučnog zida nad kopnom, a navedeni incidenti su ih uvelike uznemirili i nisu prihvatili navedena objašnjenja JNA.¹⁶⁶

Priprema obrane u slučaju da i u Istri izbiye rat, bila je u tijeku. Osnovani su regionalni i općinski krizni štabovi, kao i nenaoružani dobrovoljački odredi Narodne zaštite, a prvi takav na području današnje Istarske županije osnovan je u Puli 16. srpnja 1991. U svakoj je općini izabran predsjednik Kriznog štaba koji je blisko surađivao s komandantom Teritorijalne obrane, zapovjednikom policijske postaje, sekretarom sekretarijata narodne obrane i komandantom Zbora narodne garde. Suradnja među istarskim općinama bila je dobro koordinirana. Krizni štabovi bavili su se pripremama planova blokade JNA, planovima miniranja, stavljanjem pod kontrolu evidencije novaka, izvlačenjem hrvatskih mladića iz redova JNA, pripremama skloništa i čuvanja vitalnih objekata na istarskom poluotoku.¹⁶⁷ Dana 24. kolovoza 1991. Istarski regionalni krizni štab obavijestio je javnost da JNA, u Istri, sve češće servisira topove, kontrolira vojnu opremu, uvježbava vojna gađanja, zaposjeda mjesta na poligonima i vrši druge radnje kojima demonstrira silu.¹⁶⁸ Do sredine kolovoza 1991. formirane su jedinice redovnog i pričuvnog sastava policije, a

¹⁶¹ Vratite nam naše sinove!, Glas Istre, 5. srpnja 1991., 8.

¹⁶² Otkazan filmski festival, Glas Istre, 27. srpnja 1991., 1.

¹⁶³ Prikuplja se hrana, Glas Istre, 7. kolovoza 1991., 6.

¹⁶⁴ Pula velikog srca, Glas Istre, 11. kolovoza 1991., 8.

¹⁶⁵ Opasna demonstracija sile, Glas Istre, 22. kolovoza 1991., 14.

¹⁶⁶ A. Ivetić, n. dj., 149.

¹⁶⁷ M. Križman, n. dj., 29.

¹⁶⁸ Strah se uvlači u domove, Glas Istre, 24. kolovoza 1991., 1.

ustrojene su i jedinice Zbora narodne garde iz nekadašnje brigade Teritorijalne obrane „Joakim Rakovac“ koje su doprinijele osnivanju 119. brigade buduće Hrvatske vojske. Kako je odmicalo ljeto 1991., Istra je bivala sve spremnija za obranu u slučaju napada JNA. Valja napomenuti kako su tijekom kolovoza i rujna 1991. bili sve učestaliji mirni prosvjedi građana protiv JNA, koji su se održavali ispred zgrade zapovjedništva pulskog garnizona.

Iako je područje Istre, kao i područje Rijeke, Hrvatskog primorja i otoka te dio Gorskog kotara, bilo izvan velikosrpskih planova (zapadna granica zamišljene Velike Srbije išla je linijom Virovitica – Karlovac – Karlobag), navedeno je područje ostalo u zoni interesa JNA. Cilj JNA bio je da ovo područje postane vojni protektorat (zona odgovornosti Riječkog korpusa i Vojno-pomorskog sektora Pula), a pregovorima bi se odlučilo bi li ta tampon zona ostala Jugoslaviji ili bi je Srbija ponudila Italiji, dok bi se Hrvatska svela na teritorij omeđen crtom Virovitica – Sisak – Karlovac – slovenska granica. Taj je projekt Jugoslavenske armijske oblasti (JAO) Rijeke i Istre imao naziv „Oaza mira“ i predviđao je tri faze agresije: prva faza, koja je u kolovozu 1991. već bila u tijeku, sačinjavala je obavještajno-sigurnosnu i psihološko-propagandnu pripremu te materijalno-tehničko osiguranje, druga faza bila je sam čin agresije, a treća faza podrazumijevala bi uspostavu jugoslavenske, zapravo prosrpske vlasti.¹⁶⁹ U tom je kontekstu potrebno spomenuti Dobricu Čosića, srpskog književnika, jednog od autora „Memoranduma SANU“ i kasnijeg predsjednika treće tzv. Jugoslavije, koji je početkom demokratskih promjena, prilikom jednog posjeta Italiji izjavio da ukoliko se Jugoslavija raspadne, Italija ima pravo povratiti Istru. Usto, Čosić je još 1989. izjavio: „da je dio Dalmacije sa Zadrom zaista talijanski [...] te da je kulturna, čak i civilizacijska nesreća činjenica koja je stigla nakon što su Istra, Dalmacija, Rijeka i otoci sjedinjeni s maticom zemljom Hrvatskom“.¹⁷⁰

¹⁶⁹ A. Ivetić, n. dj., 149-150.

¹⁷⁰ Nevio Šetić, Franjo Tuđman i Istra, u Zbornik radova *Dr. Franjo Tuđman u okviru hrvatske historiografije*, Zagreb, Hrvatski institut za povijest Zagreb / Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Slavonski Brod, 2011., 420.

2. 2. POČETCI I RAZBUKTAVANJE DOMOVINSKOG RATA U ISTRI

Kada govorimo o Domovinskom ratu u Istri, potrebno je nešto reći o ulozi Istre u općem napadu JNA na Hrvatsku. Jedinice JNA iz 5. vojnopomorskog sektora stacionirane na Bujštini i Pazinštini trebale su pomoći Riječkom korpusu u napadu na šire karlovačko područje, a avijacija stacionirana u Puli trebala je pomoći kopnenim jedinicama JNA, najprije tijekom operacija u Sloveniji, a potom i u Hrvatskoj. Uz to, trebala je pružati i zračnu potporu Kninskom korpusu. Uloga pomorske flote bila je mala te je desetak brodova, stacioniranih u Puli, prevozilo vojnu opremu iz Istre u Bar (u Crnoj Gori) koji je, pokazati će se kasnije, bio jedina prava jugoslavenska ratna luka na Jadranu.

Hrvatsko državno rukovodstvo je 12. rujna 1991. izdalo zapovijed za blokadu i napade na sve vojarne JNA u Hrvatskoj. Tako je JNA u Puli, od strane Kriznog štaba, bila uskraćena za komunalne usluge, vodu, struju, plin i telefonske veze, a prekinuto je i snabdijevanje prehrambenim proizvodima, naftnim derivatima te drugim potrepštinama. Iako je zapovijed hrvatskog vodstva bila da se napadnu sve vojarne u Hrvatskoj, to se u Istri i na pojedinim otocima nije dogodilo jer je JNA ondje imala iznimno jaka uporišta. Dana 17. rujna 1991. JNA je blokirala morsku luku Pula, kao i sve hrvatske morske luke. U pulskoj luci bilo je zabranjeno uplovljavanje i isplavljavanje svih vrsta vozila. Blokada pulske luke, kao i ostalih luka u Hrvatskoj, može se protumačiti kao protumjera JNA mjerama koje je provodio pulski Krizni štab, odnosno hrvatsko državno rukovodstvo. Pulska je luka bila blokirana do 22. rujna iste godine, kada su Tuđman i Kadijević potpisali sporazum o prekidu vatre.

Predsjednik pulskog Kriznog štaba bio je Igor Štoković, koji je bio i predsjednik Izvršnog vijeća Skupštine općine Pula. Njegovi najbliži suradnici bili su Luciano Delbianco, predsjednik Skupštine općina Pula, i Radovan Juričić, predsjednik Komisije za primopredaju vojnih objekata. Predsjednik regionalnog kriznog štaba bio je Šime Vidulin. Pulski je Krizni štab, tijekom djelovanja, bio u stalnom kontaktu s hrvatskim državnim rukovodstvom.¹⁷¹ Uputa predsjednika Tuđmana bila je da se učini sve da ne dođe do razaranja u Istri, odnosno da ne dođe do otvaranja novog bojišta.¹⁷² Pred pregovarače s pulskim garnizonom JNA postavljena su dva cilja - prvi je da JNA mirno ode, a drugi da sa sobom ne uzme oružje Teritorijalne obrane Istre.

¹⁷¹ M. Križman, n. dj., sto, 36-41.

¹⁷² Spašeno oružje teritorijalaca, Glas Istre, 18. prosinca 1992., 12.

Početak kolovoza 1991. dolazi do promjena u zapovjedništvu pulskog garnizona JNA. Kontraadmirala Marijana Pogačnika (Slovenac), dotadašnjeg zapovjednika, zamijenio je kontraadmiral Vladimir Barović (Crnogorac), a kapetana bojnog broda Marka Kimeru (Hrvat) zamijenio je novi načelnik Štaba garnizona, kapetan bojnog broda Dušan Rakić (Srbin).¹⁷³ Kontraadmiral Barović jamčio je Puljanima mir sve dok on bude zapovjednik.¹⁷⁴ On je dopustio, u znak dobre volje i suradnje, članicama Bedema ljubavi – pokreta majki za mir, da posjete vojnike u vojnim kompleksima na Muzilu, Katarini i vojnoj zračnoj luci. Iako je tijekom pregovora s Barovićem bilo verbalnih sukoba i međusobnih protesta, odnosi pulskog garnizona JNA pod njegovim zapovjedništvom s pulskim Kriznim štabom i lokalnom vlašću bili su korektni.¹⁷⁵ Međutim, 27. rujna navedene godine Barovića je na mjestu zapovjednika pulskog garnizona JNA zamijenio Dušan Rakić koji je odmah zaprijetio da će srušiti Pulu bude li itko provocirao pulski garnizon.¹⁷⁶ Luciano Delbianco je, za Rakića, između ostalog, izjavio: „Bio je teška i iskompleksirana osoba. On naprosto nije bio ličnost s kojom se moglo pregovarati. Trebali su „konjski“ živci i puno strpljenja. Bio je kao upaljena šibica i trebalo je znati s koje strane ga uhvatiti. Odahnuli smo kada nas je obavijestio da razgovaramo posljednji put“.¹⁷⁷

Zbog umora i nezadovoljstva, u redovima JNA bila su sve češća dezertiranja. Međutim, postavilo se pitanje ukoliko mnogo ljudi dezertira iz JNA, kako neutralizirati one koje Istri nisu željeli dobro, a trebalo je rješavati i problem očuvanja vojnih objekata.¹⁷⁸ Zbog toga je pulski Krizni štab sugerirao časnicima da ostanu u JNA jer bi tako više pomogli mirnome raspletu događaja, međutim dezertiranja su se nastavila. Do kraja rujna 1991. JNA su, u Puli, napustile gotovo sve civile osobe, 83 časnika, 111 dočasnika i 129 vojnika. Osim toga, i dalje je bilo istarskih mladića koji su služili vojni rok u JNA diljem Jugoslavije, a koji, unatoč sve češćim i glasnijim apelima, prvenstveno udruge Bedem ljubavi – pokret majki za mir, nisu pušteni kućama. U Beogradu je, u listopadu 1991., ostalo zatočeno 170 vojnika iz Hrvatske zato što su odbili zapovijedi, a među njima je bilo i 12 Puljana.¹⁷⁹

¹⁷³ M. Križman, n. dj., 37.

¹⁷⁴ D. Dukovski, n. dj., 377.

¹⁷⁵ A. Ivetić, n. dj., 150.

¹⁷⁶ U garnizonu Pula novi komandant, Glas Istre, 29. rujna 1991., 3.

¹⁷⁷ Spašeno oružje teritorijalaca, Glas Istre, 18. prosinca 1992., 12.

¹⁷⁸ Sve veća destabilizacija okupatorske armije, Glas Istre, 26. rujna 1991., 11.

¹⁷⁹ A. Ivetić, n. dj., 151. i D. Dukovski, n. dj., 377.

Potencijalno najveću opasnost za Istru, ali i veliku opasnost za Hrvatsku i Sloveniju, predstavljala je jedinica JRV stacionirana u Puli.¹⁸⁰ Zapovjednik pulske vojne zračne luke, odnosno 185. puka JRV u Puli, bio je Marijan Vratović, koji je ujedno bio i potpukovnik JNA.¹⁸¹ Iako je bio Puljanin, Vratović je odlučio ostati u JNA kako bi pridonio mirnome rješavanju krize, tj. kako bi se mogao oduprijeti realnoj mogućnosti razaranja Pule jer je bio uvjeren kako bi, u slučaju da ekstremisti preuzmu vojnu zračnu luku, Pula bila u velikoj opasnosti od zračnog napada. Kako je pulska vojna zračna luka sa svih strana bila zaštićena čvrstim snagama JNA, pulski Krizni štab shvaćao je da su napad i zauzimanje iste nemogući, odnosno da bi napad na istu imao za posljedicu velik broj žrtava i vjerojatno teško razaranje grada.¹⁸²

U optužbi protiv Tomislava Božovića, ratnog vicezapovjednika 185. puka JRV u Puli i bivšeg potpukovnika JNA, neizravno su nabrojana gotovo sva djelovanja s pulske vojne zračne luke: bombardiranje Brnika pri čemu su poginula dva austrijska novinara; bombardiranje zračne luke Maribor i repetitora u Sloveniji – Nanos, Krvavac i Hum; gađanje kolone zaustavljenih kamiona pri čemu su poginula dva turska državljana; prisilno slijetanje jednog ugandskog civilnog zrakoplova koji je prevozio naoružanje za Hrvatsku (tzv. Kikašev zrakoplov); bombardiranje hrvatskih gradova ili njihove okolice – Gospić, Otočac, Krasnopolje, Vinkovci, Nin i Zagreb. Uz djelovanja navedena u optužbi, potrebno je spomenuti i djelovanje aviona na vojno skladište Duboki Jarak u blizini Dugog Sela, međutim, isto nisu uspjeli pronaći, te djelovanje aviona u cilju zaštite raketne postrojbe u blizini Siska.¹⁸³ Također, neki su srpski časnici s vojne zračne luke u Puli htjeli srušiti tunel Učku, kako bi se presjekla veza između Istre i ostatka Hrvatske, međutim, to se nije dogodilo.¹⁸⁴

Dana 17. rujna 1991. u pulskoj vojnoj zračnoj luci ostala je samo manja letaćka jedinica, dok je ostatak letaćke jedinice premješten iz Pule. Time je Istra postala znatno sigurnija jer se smanjila mogućnost za eventualne zračne napade, no, bojazan je i dalje postojala.¹⁸⁵

Potrebno je još nešto reći o kontraadmiralu Vladimiru Baroviću. On je 27. rujna 1991., zbog popustljivosti i humanosti, smijenjen s mjesta zapovjednika pulskog garnizona JNA i postavljen za zamjenika zapovjednika Vojno-pomorske oblasti Split.

¹⁸⁰ M. Križman, n. dj., 39.

¹⁸¹ KOS je kontrolirao sve, Glas Istre, 29. prosinca 1992., 5.

¹⁸² M. Križman, n. dj., 40. i D. Dukovski, n. dj., 377.

¹⁸³ Nisam kriv i ne plašim se ničega, Glas Istre, 21. siječnja 1995., 6-7.

¹⁸⁴ M. Križman, n. dj., 40.

¹⁸⁵ A. Ivetić, n. dj., 152.

Već sljedećeg dana, Barović je trebao preuzeti dužnost načelnika štaba Vojno pomorske oblasti Split umjesto kontraadmirala Fridricha Morettija, koji je tih dana, na vlastiti zahtjev, umirovljen. Međutim, u trenutku kada je promaknut na višu dužnost, Barović je, na Visu, počinio samoubojstvo. Nadređenima je u pismu ostavio tri razloga zbog kojih je to počinio: angažman JNA i Jugoslavenske ratne mornarice protiv Hrvatske bio je za njega „čin protiv časti Crnogorca“; nije mogao podnijeti okolnosti u kojima ne može ništa učiniti da časnike i mornare u Puli spasi od angažiranja protiv hrvatskoga naroda; te se nije slagao s politikom vojnog vrha JNA, posebice ne s planovima generala Kadijevića i Adžića.¹⁸⁶ Vezano za njegovo samoubojstvo, zanimljivo je spomenuti mišljenje Marijana Vratovića. On je, naime, smatrao da Barović nije počinio samoubojstvo već da je ubijen, odnosno da je bio prisiljen na samoubojstvo, od strane KOS-a. Međutim, Vratović za svoje tvrdnje nije ponudio nikakve dokaze.¹⁸⁷

¹⁸⁶ D. Dukovski, n. dj., 378.

¹⁸⁷ KOS je kontrolirao sve, Glas Istre, 29. prosinca 1992., 5.

2. 3. OD VRHUNCA NAPETOSTI DO POVLAČENJE JNA IZ ISTRE

U noći s 25. na 26. rujna 1991. stanje u Puli bilo je izrazito napeto. Te su noći građane uznemirili rafali pješčanog naoružanja i eksplozije mina. Prema Informativnoj službi pulskog garnizona JNA izvršen je napad na vojarne „Prvi maj“ i „Zonka“ iz pravca štinjanskog groblja, brodogradilišta „Uljanik“ i cementare „Giulio Revelante“. Prema istoj, napad je izveden u dva navrata i trajao je oko pola sata. Pri tome napadu jedan vojnik JNA ranjen je u nogu, a izazvana su i dva veća šumska požara, koja su, međutim, vrlo brzo lokalizirana. Zapravo, sve je započelo u vojarni na Valelungi kada je eksplodirala mina, nakon čega je započela pucnjava. Smatra se da su svjetleće rakete i projektili JNA upućivani s Muzila, a rafali iz zgrade zapovjedništva garnizona. Nekoliko sati kasnije došlo je do pucnjave na Katarini što bi mogao biti uzrok već navedenih požara i navodno oštećenog brod „Oranje“ u brodogradilištu „Uljanik“.¹⁸⁸ I tijekom sljedeće noći i jutra, došlo je do pucnjave u pulskoj luci. Barović, tada još uvijek zapovjednik pulskog garnizona JNA, obavijestio je pulsku Policijsku upravu da je 27. rujna 1991. u 8.40 sati, došlo do nenamjernog ispaljivanja tri metka, što je bilo uzrokovano nepažnjom, iz protuzrakoplovnog mitraljeza s vojnog broda koji se nalazio u pulskoj luci. No, prema Informativnoj službi garnizona Pula, tijekom noći s 26. na 27. rujna navedene godine, došlo je do dvije pucnjave. U 3.20 sati ponovno je iz smjera brodogradilišta „Uljanik“ i cementare „Giulio Revelante“, iz snajpera, ispaljeno nekoliko svjetlećih metaka na kasarnu „Prvi maj“ i ratni brod u luci. Potom, prema navedenoj Informativnoj službi, u 4.45 sati, iz dva čamca, deset nepoznatih osoba iskrcalo se u brodogradilište „Uljanik“, te je snajperima otvorilo vatru, na koju pripadnici pulskog garnizona nisu odgovarali. Na to je reagirao Lovro Dragojević, direktor cementare „Giulio Revelante“. Opovrgnuo je sve navode vezane uz navedenu cementaru, tvrdeći da ista ne posjeduje nikakvo naoružanje.¹⁸⁹ Navedeni su događaji bili vrhunac napetosti tijekom Domovinskog rata u Istri.¹⁹⁰

Postavlja se pitanje tko je inicirao navedene napade. Informativna služba pulskog garnizona JNA tvrdila je da iza napada stoje ekstremne jedinice Zbora narodne garde i Policijske uprave. No, pulski Krizni štab i 119. brigada Zbora narode garde (najprije se naziva 119. brigada Zbora narode garde, a potom 119. brigada

¹⁸⁸ M. Križman, n. dj., 42. i D. Dukovski, n. dj., 378.

¹⁸⁹ Paljba i dalje uznemiruje Pulu, Glas Istre, 28. rujna 1991., 1.

¹⁹⁰ M. Križman, n. dj., 42.

Hrvatske vojske; kolokvijalno nazvana 119. istarska brigada) ogradili su se od napada. Članovi pulskog Kriznog štaba i Branko Bošnjak, zapovjednik 119. brigade Zbora narodne garde, bili su itekako svjesni da bi navedenim napadima Istru doveli u opasnost od stvaranja nove fronte u Domovinskom ratu, što nisu željeli niti u Istri, niti u hrvatskom državnom rukovodstvu. Pulski krizni štab i pulski garnizon JNA složili su se da iza napada stoji ekstremistička skupina. Može se zaključiti da je cilj napadača bio destabilizirati Istru i uvesti ratno stanje u njoj. Kao što je već spomenuto, 27. rujna 1991. zapovjednik pulskog garnizona JNA kontraadmiral Vladimir Barović je smijenjen, a na njegovo mjesto dolazi Dušan Rakić.¹⁹¹ Branko Bošnjak je, smatrao da su navedeni napadi inscenirani, odnosno da su se kasarne JNA gađale međusobno, s dvije namjere: da zbog navedenih napada Barović „zagrizе udicu“ i naredi rušenje grada Pule ili da isti „odleti“ s komandnog položaja i iz Pule, ako ne zagrizе udicu. Druga navedena opcija se i ostvarila.¹⁹² U ratnim vremenima nerijetko se događa da pojedini nositelji odgovornih funkcija budu smijenjeni ukoliko ne odgovaraju višem ciljevima, kao što Barović nije odgovarao velikosrpskim idejama. Stoga se vrlo vjerojatnom čini teorija prema kojoj su navedene napade inscenirale tajne službe bivše države s namjerom da dobiju razlog za smjenjivanje Barovića. Katastrofalnih posljedica zbog navedenih napada nije bilo, izuzev toga što je Barovića zamijenio Rakić, s kojim je bilo jako teško pregovarati.

Na dan kada je Republika Hrvatska proglasila svoju neovisnost, 8. listopada 1991., održan je posljednji u nizu sastanaka između Marijana Vratovića i pulske civilne vlasti, odnosno članova Kriznog štaba i zapovjednika 119. brigade. Dogovoreno je da zrakoplovi iz Pule mogu letjeti samo ako imaju dozvolu Ministarstva obrane Republike Hrvatske. Sljedećeg dana, Vratović je uhićen i odveden u Beograd pod optužbom da se sastajao s ustašama, a za zapovjednika pulske vojne zračne luke postavljen je Cvijo Duran. Vratović je, nakon šest mjeseci, oslobođen svake krivnje zbog nedostatka dokaza i zbog mnogobrojnih svjedoka iz JNA koji su svjedočili u njegovu korist.¹⁹³

Građani Pule su svakodnevno, preko televizijskih ekrana, mogli gledati razaranja Vukovara, Osijeka, Dubrovnika itd., što nije budilo optimizam da će Pula

¹⁹¹ M. Križman, n. dj., 42-43.

¹⁹² Razbili planove o JAO Istri, Glas Istre, 22. prosinca 1992., 12.

¹⁹³ M. Križman, n. dj., 43-44.

ostati pošteđena rata i razaranja.¹⁹⁴ Zapovjednik 119. brigade Bošnjak preuveličavao je snagu JNA u Puli, vjerojatno iz razloga da obrana grada bude spremnija i da se preventivne mjere što bolje provode kako bi u slučaju agresije žrtava bilo što manje. Nadalje, Bošnjak je tvrdio da je mir u Puli i Istri samo prividan, te da je Pula na bačvi baruta. Zdenko Babić, pukovnik avijacije u mirovini, tvrdio je da Pula ne leži na jednoj, već na tri bačve baruta: Muzil, Lobarika i Budava.¹⁹⁵ Međutim, ta je procjena bila nerealna jer eventualne detonacije Lobarike i Budave ne bi izravno ugrozile građane Pule iz razloga što se navedene dvije lokacije ne nalaze u neposrednoj blizini grada, no okolna naselja (Lobarika, Muntić, Valtura) vjerojatno ne bi bila pošteđena.¹⁹⁶ U slučaju detonacije Muzila, prema ocjenama nekih stručnjaka, posljedice za grad ne bi bile ni približno pogubne kao što se pretpostavljalo, odnosno posljedice bi se osjećale samo u, njemu najbližem, jugozapadnom dijelu grada. Prema ocjenama istih stručnjaka, najveća opasnost prijetila je iz vojarne na Valelungi, koja je bila udaljena samo nekoliko stotina metara od centra grada, te u koju je, do sredine listopada 1991., stiglo gotovo sve naoružanje iz pulskih i istarskih vojarni. U istoj se nalazilo mnogo mina, artiljerijske municije i eksploziva. U slučaju detonacije stradali bi krovovi kuća u okruženju, kao i stakla na širem području, ali štete po cijeli grad ne bi bilo. U tom bi slučaju trebalo evakuirati građane sa južne padine Velog Vrha. U slučaju detonacije u Valamarinu, gdje je bila stanica INA-plina i velika utvrda artiljerijske municije, opasnost je prijetila samoj plinari te dijelom Šijani. Potencijalna opasnost prijetila je i s Katarine, gdje su se nalazili topovi, tenkovi i minobacači.¹⁹⁷

Međutim, načelnik Štaba civilne zaštite općine Pula, Cvitko Macuka, tvrdio je da čitav grad Pula nije ugrožen, već da su ugrožena samo pojedina i određena područja te da su stanovništvo i poduzeća koja se nalaze na takvim područjima obaviješteni i da je u tijeku izrada plana zaštite ljudstva i materijalnih sredstava. Dakle, Macuka je smatrao da nema razloga za paniku.¹⁹⁸ Kako je prolazio listopad 1991., vojni objekti su se svakodnevno praznili te je samim time opasnost za Pulu

¹⁹⁴ Isto

¹⁹⁵ Pula – talac baraba, Glas Istre, 14. listopada 1991., 2.

¹⁹⁶ M. Križman, n. dj., 44.

¹⁹⁷ Armija iz Pule – Pula u zrak?, Glas Istre, 19. listopada 1991., 11.

¹⁹⁸ Nema razloga za paniku, Glas Istre, 19. listopada 1991., 11.

bivala sve manja, međutim i dalje je postojala opasnost da su napuštene vojarne minirane pa se stoga molilo građane da im ne prilaze.¹⁹⁹

Dana 29. kolovoza 1991., tenkovska jedinica koja je bila stacionirana u Petroviji (pored Umaga), napustila je Istru.²⁰⁰ Početkom listopada navedene godine JNA je napustila radarsku stanicu u Savudriji.²⁰¹ U istome mjesecu JNA iz Pazina povukla se u Pulu, te je sa sobom odnijela kompletno naoružanje.²⁰² Potrebno je napomenuti da su se tijekom agresije na Hrvatsku, i u Pazinu stavljale vreće s pijeskom, zapreke na prometnicama te se obavljala pojačana kontrola prometa.²⁰³ Dana 21. rujna 1991., uz nerazjašnjen povod, otvorena je mitraljeska vatra sa objekta u Bertošima, pri čemu je pogođena jedna obiteljska kuća u selu Matunčići i jedan osobni automobil, no žrtava nije bilo.²⁰⁴

U slučaju otvorene agresije JNA iz Pule, regionalni Krizni štab brinulo je spajanja pazinskog i pulskog garnizona JNA te je zbog toga dio ceste od Pazina prema Puli miniran. Završetkom transfera JNA iz Pazina u Pulu, Istra je, izuzev Pule i njezine okolice, u potpunosti demilitarizirana. Dana 29. listopada potpisana je službena primopredaja svih vojnih objekata u općinama Pazin i Buje.²⁰⁵ Početkom listopada 1991., iako službene potvrde od strane JNA nije bilo, postalo je jasno da se JNA počela povlačiti iz Istre. Povlačenje je svakim danom bivalo sve temeljitije i brže, te se odvijalo putem kopna, mora i zraka. Pretpostavlja se da je u petnaestak dana intenzivne evakuacije Istru napustilo oko polovica ljudstva i ratne tehnike JNA. U pulskoj vojnoj zračnoj luci također je bilo sve manje ljudstva, a pistu i prateće objekte „čuvale“ su mine.²⁰⁶ Iz Pule, u koju je bila dopremljena sva oprema iz istarskih vojarni, postojalo je nekoliko pravaca i načina prevoženja ljudstva i ratne tehnike. Vojna oprema odvožena je u Beograd i u luku Bar, a hrvatske su snage pomagale JNA u utovaru, kako bi ih nadgledale u postupcima. Zajedno s vojnim licima, Pulu, odnosno Istru, napuštale su i njihove obitelji. Pulsku vojnu zračnu luku zauzela je tzv. postrojba „Niški specijalci“ te su je od tada čuvale jake snage JNA.²⁰⁷ Pulske civilne vlasti relativno su rano znale da će JNA otići iz grada, kao što su znale i datume, ali

¹⁹⁹ M. Križman, n. dj., 45.

²⁰⁰ Tenkovi napuštaju Petroviju, Glas Istre, 27. kolovoza 1991., 1.

²⁰¹ M. Križman, n. dj., 45.

²⁰² Isto, 27.

²⁰³ Bježe ljudi iz okupatorske vojske, Glas Istre, 18. rujna 1991., 2.

²⁰⁴ Mitraljezima na civile, Glas Istre, 23. rujna 1991., 1.

²⁰⁵ M. Križman, n. dj., 45. i A. Ivetić, n. dj., 157-158.

²⁰⁶ Federalna armija napušta Pulu, Glas Istre, 18. listopada 1991., 5.

²⁰⁷ M. Križman, n. dj., 46.

datumi su nekoliko puta produžavani. U listopadu 1991. to se zbilja počelo ostvarivati.²⁰⁸

Vlada Republike Hrvatske dala je rok JNA da do 10. studenoga 1991. izvuče svoju opremu i naoružanje iz Pule. Međutim, kako je Pula bila snažna vojna baza, to do navedenog roka nije bilo moguće realizirati. Smatralo se da bi JNA, za izvlačenje sve opreme i naoružanja, bilo potrebno gotovo šest mjeseci. Bila su moguća tri scenarija povlačenja: 1. mirno povlačenje bez eksplozija, požara i uništavanja, a većina onoga što vojska ne stigne odnijeti do 10. studenoga ostaje netaknuto; 2. JNA bez ikakvih dogovora i pregovora izvlači svoje snage i opremu, ne želi ostaviti Hrvatskoj vojsci većinu opreme koju ne može odnijeti do 10. studenoga, pa uništava Valelungu, vojnu zračnu luku, Muzil i ostale vojne objekte; 3. nakon 10. studenoga Hrvatska vojska ne dopušta i sprječava seljenje vojne opreme i naoružanja, što bi moglo isprovocirati JNA i dovesti do općeg napada s kopna, mora i zraka na grad te tako prouzročiti mnogobrojne civilne i vojne žrtve, odnosno katastrofu za Pulu i okolicu.²⁰⁹

Luciano Delbianco i Lenko Uravić, direktor civilne zračne luke u Puli, otišli su u Beograd razgovarati s generalom Zvonkom Jurjevićem, glavnim zapovjednikom JRV-a o očuvanju instalacija na pulskoj vojnoj zračnoj luci. Međutim, Jurjević je odbio ostaviti opremu u Puli i rekao da će istu instalirati na neku zračnu luku na području Bosne. Nadalje, Jurjević je rekao da će skidati opremu bez oštećenja zgrade i objekata, no do oštećenja je ipak došlo, i to velikih. Uz to, pulska vojna zračna luka bila je i minirana.²¹⁰ Dana 22. listopada 1991. pulsku vojnu zračnu luku napustila su posljednja četiri MIG-a koja su bila ondje stacionirana i time je u potpunosti prestala potencijalna zračna opasnost za grad. Time su također, stvoreni uvjeti za uspješan završetak pregovora oko predaje zračne luke u hrvatske ruke. Međutim, ista je bila jako oštećena, odnosno oštećenja su bila procijenjena na gotovo 10 milijuna američkih dolara.²¹¹

Vojarna „Mlin“ bila je prva vojarna u općini Pula koja je predana civilnim vlastima, dana 23. listopada 1991.²¹² Sljedećih dana predane su vojarne u Barbarigi,

²⁰⁸ Pregovori sačuvali mir, Glas Istre, 30. prosinca 1992., 12.

²⁰⁹ A. Ivetić, n. dj., 158.

²¹⁰ Spašeno oružje teritorijalaca, Glas Istre, 18. prosinca 1992., 12.

²¹¹ M. Križman, n. dj., 47.

²¹² A. Ivetić, n. dj., 159.

Štinjanu, Svetici kraj Šišana, na Valamarinu i još neki armijski objekti.²¹³ Sastanci i pregovori između predstavnika JNA i pulskih civilnih vlasti bili su sve češći i sve napetiji jer se počelo pregovarati o sve važnijim objektima: vojna zračna luka, vojna bolnica, vojarne „Karlo Rojc“ i „Vladimir Gortan“ te dom JNA. Vojarna „Vladimir Gortan“ predana je dana 30. listopada 1991., a 4. studenoga predana je i zgrada „Karlo Rojc“. Sljedećeg dana, 5. studenoga 1991., počela je primopredaja pulske Vojne bolnice. No, Vojna je bolnica doživjela sličnu sudbinu kao i pulska vojna zračna luka. Do navedenoga datuma iz nje je odneseno gotovo sve što se moglo odnijeti: sva pokretna medicinska oprema, ležajevi i laboratorijski instrumentarij. Dobra je bila samo vijest da su sva energetska postrojenja, sustavi napajanja, instalacije i građevinski objekti ostavljeni u ispravnom stanju te da su u bolnici ostale arhive i knjižnica kao i povijesna soba s austrougarskom knjižicom i ostalim izlošcima. Dana 7. studenoga 1991. u hrvatske ruke predan je Dom JNA, i to u savršenom stanju, u kakvom nije bio niti jedan drugi vojni objekt u Puli. Sljedećeg je dana predan i kompleks zrakoplovnog goriva u Budavi koji je bio u nadležnosti vojne zračne luke.²¹⁴

Pulska vojna zračna luka je, točno u ponoć, s 9. na 10. studenoga 1991., predana u ruke jedinica Zbora narodne garde i Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, te se na njoj zavijorila hrvatska zastava. Hrvatske su snage ondje, kako je već navedeno, zatekle pustoš i nered.²¹⁵ Već 10. studenoga 1991. ondje je došlo do tragičnog događaja. Naime, toga dana u 13.55 sati, došlo je do snažne eksplozije mina pri čemu su živote izgubili Stevo Grbić i Vicalj Marjanović, pripadnici Ministarstva unutarnjih poslova, te Dušan Bulešić i Marijan Vinković, pripadnici Zbora narodne garde. Poginuli su u trenutku eksplozije obavljali pregled terena, radi eventualnog razminiranja.²¹⁶ Zbog tog tragičnog događaja, došlo je do zastoja u preuzimanju objekata, koji su spadali pod nadležnost vojne zračne luke, u hrvatske ruke. Nadalje, na prilaze Budavi, Lobarici i Monte Kopama, pulske civilne vlasti postavile su, radi opreza, zapreke, uz vidno upozorenje da se radi o miniranom području.²¹⁷ Razminiranje pulske vojne zračne luke bilo je u tijeku, a obavljali su ga specijalisti iz Zagreba i inženjerska četa 119. istarske brigade koja je imala novog zapovjednika, Marijana Mužinića. Do 11. prosinca 1991. bilo je razminirano oko 80%

²¹³ Puljska noga u tur jugosoldateski, Glas Istre, 31. prosinca 1991. i 1. siječnja 1992. (dvobroj), 8.

²¹⁴ M. Križman, n. dj., 47-48.

²¹⁵ Apsurdna smrt četvorice časnih ljudi, Glas Istre, 12. studenoga 1991., 3.

²¹⁶ Razorna eksplozija okupatorskih mina, Glas Istre, 12. studenoga 1991., 3.

²¹⁷ M. Križman, n. dj., 48.

travnatih površina i neutralizirano 463 mina.²¹⁸ Potrebno je napomenuti da je JNA prije odlaska iz zračne luke odnijela sve sheme, što je otežalo rad i povećalo rizik prilikom razminiranja.²¹⁹ Razminiranje je završeno 7. ožujka 1992., a pulska zračna luka svečano je otvorena (i za vojni i za civilni promet) 13. svibnja 1992.,²²⁰ uz prisutnost predsjednika Tuđmana i drugih uglednih gostiju. Zapovjednik Zrakoplovne baze Pula bio je pukovnik Ljubomir Cerovac.²²¹

Iako je rok za primopredaju svih vojnih objekata JNA u hrvatske ruke, u Puli, isticao 10. studenoga 1991., čelnici pulskog Kriznog štaba odlučili su ga produžiti jer su itekako bili svjesni rizika.²²² Važno je navesti incident s vrlo tragičnom posljedicama koji se dogodio u noći s 10. na 11. studenoga 1991. Naime, tada je u vojarni na Valelungi jedan poručnik JNA bacio bombu na vojnike koji su se dali u bijeg, pri čemu je jedan vojnik poginuo, a jedan zadobio teške tjelesne ozlijede.²²³

Pred pulskim pregovaračima bili su iscrpljujući i napeti završni pregovori o konačnome odlasku JNA iz grada. Dana 26. studenoga 1991. u hrvatske ruke predan je vojni kompleks Valsaline-Mornar, a nakon toga dolazi do zastoja koji je trajao desetak dana, jer su za primopredaju preostale iznimno važne vojne lokacije – Muzil, Katarina, Valelunga i zgrada zapovjedništva Vojno-pomorskog sektora (VPS).²²⁴ Zapovjednik pulskog garnizona Rakić izjavio je da njegov garnizon neće napustiti Pulu prije nego 13. korpus JNA napusti Rijeku, već pet do sedam dana nakon njega.²²⁵ Jasno je da je cilj pulskog garnizona bio izvući što više vojne tehnike iz Pule. Dana 8. prosinca 1991. Mate Granić, potpredsjednik hrvatske Vlade, potpisao je sporazum s predstavnicima JNA o konačnoj evakuaciji svih njenih jedinica iz Pule. Dakle, bilo je samo pitanje dana kada će preostale jedinice JNA napustiti Pulu i njezin akvatorij. Tijekom posljednjih dana boravka JNA u Puli stanje je bilo veoma napeto.²²⁶ Dana 12. prosinca 1991. JNA je u hrvatske ruke predala Katarinu, a dan kasnije Valelungu.²²⁷ Iste su predane u veoma lošem stanju i djelomično devastirane.²²⁸ Zgrada zapovjedništva VPS-a predana je 14. prosinca 1991., a svi

²¹⁸ Razminiranje pulskog aerodroma, Glas Istre, 13. prosinca 1991., 7.

²¹⁹ Opasnost je njihov zanat, Glas Istre, 9. veljače 1992., 9.

²²⁰ M. Križman, n. dj., 48.

²²¹ Otvoren Istarski aerodrom Pula, Glas Istre, 14. svibnja 1992., 3.

²²² M. Križman, n. dj., 48.

²²³ Bacio bombu na svoje vojnike, Glas Istre, 12. studenoga 1991., 3.

²²⁴ M. Križman, n. dj., 48.

²²⁵ VPS čeka 13. korpus?, Glas Istre, 29. studenoga 1991., 32.

²²⁶ M. Križman, n. dj., 48-49.

²²⁷ Puljska noga u tur jugosoldateski, Glas Istre, 31. prosinca 1991. i 1. siječnja 1992. (dvobroj), 8.

²²⁸ M. Križman, n. dj., 49.

preostali vojni objekti dan kasnije. Delbianco i Juričić pregovarali su s Rakićem oko preuzimanja Muzila. U noći s 15. na 16. prosinca 1991., Rakić je predao ključeve Muzila komisiji za primopredaju objekata, te je time dovršen mukotrpan posao.²²⁹ Također, Rakić je predao sheme minskih polja na Muzilu i na nekim drugim objektima.²³⁰ Treba napomenuti da je i Muzil bio devastiran.²³¹

Dakle, JNA je, u miru, bez incidenata, izuzme li se nekoliko rafala koje su vojnici na odlasku ispalili u zrak, napustila Pulu, rano ujutro 16. prosinca 1991. Toga su dana Pula i Istra osvanule bez ijednog pripadnika JNA.²³² Posljednju jugoslavensku zastavu sa zgrade VPS-a u Puli skinuo je Ante Budimir, zapovjednik Hrvatske ratne mornarice za Sjeverni Jadran.

Iako je JNA napustila Istru 16. prosinca 1991., ona je već 21. prosinca, sa sedam borbenih zrakoplova MIG 21, kasetnim bombama raketirala i bombardirala zračnu luku „Crljenka“ u Vrsaru. Pri tome su živote izgubili Dragutin Barić, Stipan Liović, Sabid Huskić i Dragan Gavran. Potrebno je napomenuti da je Dragutin Barić, zajedno s kolegama, dobio zadatak da na navedenoj zračnoj luci poljoprivredne zaprašivače usjeva preuredi u zrakoplove za borbena djelovanja.²³³ Početkom 1992. avioni JRV-a nadlijetali su pulsko područje. Iako uzbune za zračnu opasnost nije bilo, na snazi su bile mjere zamračivanja stanova, poslovnih prostora, ugostiteljskih objekta itd., a ponekad je i javna rasvjeta bila isključena.²³⁴ Potrebno je istaknuti i prelet vojnog pilota Danijela Borovića iz Bihaća u Pulu, dana 4. veljače 1992. Time je Borović stavio Hrvatskoj na raspolaganje prvi nadzvučni borbeni zrakoplov MG-21bis. On je u pulsku zračnu luku sletio u trenutku kada je ona bila u procesu razminiranja i po mraku, a kako su električne instalacije bile razbijene, orijentacija za pronalazak piste bila su mu kamionska svjetla.²³⁵

Ukoliko izuzmemo nekoliko navedenih situacija, izravnih napada JNA na područje Istre nije bilo. Može se zaključiti da je Istra, uz sjeverozapadnu i središnju Hrvatsku, ostala pošteđena ratnih razaranja u Domovinskom ratu. Razlozi takvog scenarija bili su, ponajviše, stanje u JNA, te, dijelom, djelovanje pulskog Kriznog štaba. Iz krajnjeg ishoda Domovinskog rata može se zaključiti da je JNA bila taktički,

²²⁹ A. Ivetić, n. dj., 162.

²³⁰ M. Križman, n. dj., 49.

²³¹ A. Ivetić, n. dj., 162.

²³² Jugo-armija otišla – Istra sačuvana, Glas Istre, 17. prosinca 1991., 4.

²³³ M. Križman, n. dj., 50.

²³⁴ Obavezno zamračivanje, Glas Istre, 4. siječnja 1992., 1.

²³⁵ M. Križman, n. dj., 50.

organizacijski i praktički nespremna. Ona je prvenstveno bila ideologizirana stranačka vojska te je zato na nju negativan utjecaj ostavila politička kriza u Jugoslaviji. Njen je časnički kadar u prvom redu bio politički podoban, a tek onda vojnički obrazovan. Nadalje, neuspjehu JNA u Istri, odnosno mirnom odlasku JNA s istarskog poluotoka, doprinijele su i poteškoće i neuspjesi iste diljem Hrvatske. Kao što je već navedeno, problem JNA predstavljalo je i dezerterstvo, ponajviše vojnika onih narodnosti čije su zemlje bile napadnute. Međutim, vojna sila JNA stacionirana u Puli bila je izrazito jaka te je mogla izazvati katastrofu, kako humanitarnu, tako i materijalnu, no, srećom, to se nije dogodilo. S druge strane, pulski Krizni štab je, zbog jačine pulskog garnizona JNA, de facto bio glavni Krizni štab cijele Istre.²³⁶ Znatnu pomoć pulskom Kriznom štabu pružile su građanske osobe na službi u JNA koje su redovite dostavljale povjerljive informacije o vojnim planovima, a navodno je istome pomogao i bivši zapovjednik pulskog garnizona, kontraadmiral Marijan Pogačnik.

Kao što je navedeno, pulski Krizni štab relativno je rano znao da će JNA otići iz grada, iako su planirani datumi nekoliko puta produžavani. Zbog toga je bilo izrazito važno ne isprovocirati JNA kako ne bi došlo do neželjenih posljedica. Pulski pregovarači s JNA bili su izloženi kritici lokalnog HDZ-a i Časničkog zbora. Navedeni su se žalili na neefikasnost pulskog Kriznog štaba i nedovoljno pripremljenu obranu grada te su izjavljivali da nije pulski Krizni štab zaslužan za održavanje mira, nego je mirno stanje u Puli, odnosno Istri, odraz trenutnih interesa šire politike srbijanskog vodstva i JNA. Međutim, pulski pregovarači bili su u stalnom kontaktu s državnim vrhom, odnosno predsjednikom Tuđmanom, a imali su podršku i od šire javnosti. Ukupno gledajući, nakon četiri mjeseca pregovora, pulske su civilne vlasti, odnosno hrvatska strana, bez većih incidenata, preuzele sve vojne objekte u gradu. Uz to, JNA je u gradu ostavila nemalo vojne opreme i oružja. Može se zaključiti da je pulski Krizni štab, unatoč ni malo lakoj situaciji te kritikama, odlično izvršio svoju zadaću.²³⁷

Nakon što je JNA napustila grad, ostalo je pitanje što učiniti sa svim vojnim objektima koji su se nalazili u Puli. Dana 20. siječnja 1992. Glavni stožer Hrvatske vojske donio je odluku da trećina vojnih objekata ostane u vlasništvu Hrvatske vojske, među kojima su vojni kompleksi Muzil, Katarina, Vlelunga, vojna zračna luka,

²³⁶ Isto, 50-51.

²³⁷ A. Ivetić, n. dj., 162-164. i M. Križman, n. dj., 51-52.

zgrada admiraliteta VPS-a, Dom hrvatskih branitelja (bivši dom JNA) te vojarne „Mlin“ i „Monte Kope“, a za ostale objekte raspisan je javni natječaj.

Jasno je kako se Pula, nakon odlaska JNA, nesmetano mogla posvetiti oživljavanju gospodarstava, poboljšanju životnih uvjeta i pružanu pomoći ostatku Hrvatske koja se i dalje nalazila u ratu.²³⁸

²³⁸ A. Ivetić, n. dj., 163-164.

2. 4. ISTARSKE POSTROJBE U DOMOVINSKOM RATU

Nakon što je u svibnju 1990. oduzeto oružje Teritorijalne obrane SRH, tadašnji republički sekretar za unutrašnje poslove (uskoro ministar unutarnjih poslova) Josip Boljkovac donosi odluku prema kojoj su sve policijske uprave dobile zadaću osnovati posebne jedinice policije. Tako je 27. srpnja 1991., u Valbandonu, ustrojena specijalna jedinica „BAK Istra“. Njezin prvi sastav činilo je 78 policijskih službenika iz svih policijskih postaja tadašnje Policijske uprave Pula. Prvi zapovjednik „BAK-a“ bio je Skender Hasimi, a kasnije na to mjesto dolazi Slavko Jereb. Navedenog dana jedinica je napustila Valbandon i krenula za Zagreb te je time i službeno započeo ratni put Istarskih specijalaca u obrani suvereniteta i cjelovitosti Republike Hrvatske. Potom je jedinica upućena na banovinsko ratište, gdje je sudjelovala u obrani Siska, Petrinje, Topuskog i drugih mjesta, a u listopadu iste godine sudjelovala je u zauzimanju vojarne u Samoboru. Nadalje, „BAK-ovi“ su sudjelovali u preuzimanju objekata JNA u Puli, kao i u sveukupnom očuvanju mira u Istri. Ova specijalna policijska jedinica sudjelovala je i u značajnim akcijama kao što su „Maslenica“, „Medački džep“, „Bljesak“, „Oluja“ itd. te gotovo da nije bilo ratom zahvaćenog područja gdje ona nije obavljala borbene zadaće. „BAK-ovi“ su, po završetku ratnih operacija, obavljali poslove razminiranja, a sudjelovali su i u mirnoj reintegraciji hrvatskog Podunavlja.²³⁹ Tijekom Domovinskog rata poginulo je pet pripadnika ova postrojbe, a jedan njezin pripadnik poginuo je prilikom razminiranja.²⁴⁰

Tijekom Domovinskog rata na području Istre osnovane su dvije brigade Hrvatske vojske: 119. brigada i 154. brigada.²⁴¹ Službeni datum osnutka 119. brigade je 7. rujna 1991., a osnovana je uz pomoć kadrova iz nekadašnje brigade Teritorijalne obrane „Joakim Rakovac“, po nalogu Zapovjedništva Zbora narodne garde. Imala je bojne u Puli, Rovinju, Poreču, Labinu, Pazinu i Umagu, te su je sačinjavali vojni obveznici iz cijele Istre. Prvi zapovjednik 119. brigade bio je dopukovnik (kasnije brigadir) Branko Bošnjak, a načelnik stožera iste dopukovnik (kasnije brigadir) Marijan Mužinić. Nakon Bošnjakova premještanja, Mužinić je postao drugim ratnim zapovjednikom navedene brigade, a za zamjenika je postavljen pukovnik Josip Strugar. Uz Bošnjaka i Mužinića zapovjednici brigade bili su i pukovnik Mauro Ukušić, pukovnik Mirko Vuković i bojnik Roberto Fabris. U prvo

²³⁹ M. Križman, n. dj., 56.

²⁴⁰ <http://istarska.policija.hr/MainPu.aspx?id=264294>, pristupljeno 16. ožujka 2018.

²⁴¹ M. Križman, n. dj., 56.

vrijeme brigada je razminiravala vojarne bivše JNA, a istodobno se popunjavala ljudstvom, koje je osposobljavala kao vojnike za odlazak na ličko ratište. U siječnju 1992. u Liku su došli izvidnici, veza, inženjerija, logistika i pulska 1. bojna 119. brigade te preuzeli crtu obrane oko Brinja i Letinca, odnosno na potezu Glavace – Dabar. Dana 30. siječnja 1992., prilikom preuzimanja položaja od riječke 111. brigade Hrvatske vojske, 3. je satnija 119. brigade upala u neprijateljsku zasjedu, pri čemu su poginuli Tomislav Brstilo iz 119. brigade i jedan pripadnik riječke 111. brigade. Uz to, nekoliko je vojnika bilo ranjeno. Nakon ovoga događaja, 119. brigada je preuzela položaje u Otočcu i Ramljanima.

Pripadnici navedene brigade sudjelovali su u raznim operacijama na ličkoj bojišnici. Brigada je sudjelovala i u vojno-redarstvenoj akciji „Oluja“, u kojoj je zajedno s 1. gardijskom brigadom „Tigrovi“ napadala neprijateljske položaje na glavnome pravcu. U navedenoj je akciji 119. istarska brigada, kao prva postrojba Hrvatske vojske, izbila na državnu granicu s Bosnom i Hercegovinom. Kroz 119. brigadu prošlo je preko 6 500 građana iz cijele Istre (i većina svih mobiliziranih Puljana), a tijekom Domovinskog rata izgubila je sedmero pripadnika. Uz navedene Dušana Bulešića i Marijana Vinkovića, njezinih pripadnika koji su poginuli od eksplozije mina u pulskoj vojnoj zračnoj luci, te Tomislava Brstila, poginuli su Damir Meaški, Nenad Kalčić, Bajro Draginović i Slavko Cindrić.

Uz navedeno, 119. brigada poslužila je i kao jezgra za stvaranje drugih postrojbi u Istri, kao što su Zapovjedništvo za sjeverni Jadran, Zrakoplovna baza Pula, 35. inženjersko-pontonirska bojna, te kao potpora osnivanju pazinske 154. brigade Hrvatske vojske. U sastavu 119. brigade djelovala je i 1. „pulska“ bojna pod zapovjedništvom Cvjetka Vretenara. Preustrojem Hrvatske vojske, 119. brigada ugašena je 2000. godine.²⁴²

Druga brigada iz Istre, 154. brigada, ustrojena je 1. prosinca 1991. u Pazinu. Brigada je bila sastavljena od vojnih obveznika s Buzeštine, Labinštine, Pazinštine, Poreštine te od onih s područja Buja i Umaga.²⁴³ Njezini zapovjednici bili su Ivan Mužina, Milorad Alić, Dragutin Dika, Ivica Devčić i Mirko Vuković.²⁴⁴ Brigada je početkom travnja 1992. preuzela borbene zadaće na ličkoj bojišnici, najprije kao operativna pričuva Obrambene grupe Lika, a već u svibnju navedene godine i kao

²⁴² D. Dukovski, n. dj., 381-384.

²⁴³ https://hr.wikipedia.org/wiki/154._brigada_HV, pristupljeno 22. ožujka 2018.

²⁴⁴ https://www.dapa.hr/images/stories/izlozbe/21_154_brigada/Deplijan.pdf, pristupljeno 22. ožujka 2018.

obrambena snaga na prvoj crti bojišnice na području Ivčević Kose. Potom, tijekom 1993. navedena je brigada jednim dijelom svojih snaga organizirala obranu na području Ličkog Osika, Mušaluka i Budačkog mosta, a od siječnja do svibnja 1994. branila je Otočac. Potom se brigada preustrojava u 154. domobransku pukovnicu Hrvatske vojske te biva dodatno pojačana većim brojem ljudstva i borbene tehnike. Sredinom rujna iste godine 154. domobranska pukovnija Hrvatske vojske odlazi na područje Perušićke kose gdje organizira aktivnu obranu na crti koja se protezala od Sinca preko Ramljana, Pocrnića do Alivojvodića, a po dubini do Kosinja i Klanca. Navedeno područje drži do početka svibnja navedene godine kada je demobilizirana. Međutim, 2. kolovoza 1995. ponovno je mobilizirana i sudjelovala u operaciji „Oluja“ kao podupiruća snaga 9. gardijske brigade „Vukova“ u oslobađanju cijelog prostora Krbavskog polja i Udbine, te područja oko Plitvičkog Ljeskovca, Uvalice i Prijeboja. Nedugo zatim, u navedenoj operaciji, 154. domobranska pukovnija izbila je na granicu s Bosnom i Hercegovinom u dolini rijeke Une, odnosno na područje od Štrbačkog buka do Demirovićeva brda.²⁴⁵ Tijekom Domovinskog rata poginuo je jedan pripadnik ove postrojbe, Stipan Liović,²⁴⁶ a još nekoliko ih je ranjeno.²⁴⁷ Postrojba je ugašena 31. prosinca 2004. godine.²⁴⁸

Potrebno je nešto reći i o Zrakoplovnoj bazi (ili 92. zrakoplovnoj bazi) Pula i o Prvoj domobranskoj bojni Puli. Jezgra za osnivanje 92. zrakoplovne baze Pula bila je 119. brigada, odnosno okosnicu baze činila je zrakoplovna skupina osnovana pri navedenoj brigadi, koja je okupila pilote letače, zrakoplovne tehničare i dragovoljce. 92. zrakoplovna baza Pula bila je zrakoplovna postrojba Hrvatskog raznog zrakoplovstva, osnovana 1991., sa sjedištem u zračnoj luci Pula. U bazi je bila smještena 22. eskadrila lovačkih zrakoplova (22. ELZ). Baza je 10. studenoga 1991. preuzeta od JNA, a 12. studenoga 1991. službeni je datum njezina osnutka. Međutim, kako je već navedeno, baza je u trenutku preuzimanja bila minirana te je razminiranje trajalo do 7. ožujka 1992. U travnju 1992., dolaskom prvih aviona, MIG-21, počela je redovita obuka i trenaža vojnih pilota, koji potom preuzimaju zadaće u sklopu djelovanja Hrvatskog ratnog zrakoplovstva te pripadnici baze do 1995. sudjeluju u svim bojnim djelovanjima tijekom Domovinskog rata kao i u svim

²⁴⁵ M. Križman, n. dj., 59–60.

²⁴⁶ https://www.dapa.hr/images/stories/izlozbe/21_154_brigada/Deplijan.pdf, pristupljeno 22. ožujka 2018.

²⁴⁷ https://hr.wikipedia.org/wiki/154._brigada_HV, pristupljeno 22. ožujka 2018.

²⁴⁸ https://www.dapa.hr/images/stories/izlozbe/21_154_brigada/Deplijan.pdf, pristupljeno 22. ožujka 2018.

održanim vježbama. Neki od zapovjednika baze bili su: brigadir Vladimir Mikac, brigadir Željko Jelenić, brigadir Ivan Bosak i bojnik Stanko Hrženjak.²⁴⁹

Prva domobranska bojna Pula bila je pulska postrojba, ustrojena 30. travnja 1992. Sačinjavali su je uglavnom vojni obveznici iz općine Pula (Pula, Ližnjan, Medulin, Vodnjan, Marčana, Barban), no bilo je i vojnih obveznika i iz Rovinja, Poreča i Pazina. Njezin zapovjednik bio je natporučnik Boris Ružić, a Vladimir Rojnić i Anton Borina bili su zamjenici. Glavna zadaća ove postrojbe bila je intervencija u slučaju napada na Pulu i okolicu, borba protiv diverzantskih terorističkih skupina i obrana vitalnih objekata Pule i države na ovome području. Ova postrojba bila je prva domobranska postrojba na području Istre. Dana 17. listopada 1993. Prva domobranska bojna Pula odlazi na ličko bojište, te s 1. satnijom preuzima obranu nad dijelom obrambene crte sela Ramljani. Njezini su pripadnici nadgledali pokrete neprijateljskih jedinica, izrađivali zaklone za motrenje i borbena djelovanje te zemunice.²⁵⁰ Bojna je razvila i ratnu kiruršku prihvatnu ambulantu za ranjenike i malu ljekarnu, a liječnici iz sastava bojne su u skladu s mogućnostima i potrebama pružali liječničku pomoć susjednim postrojbama i stanovništvu okolnih sela i zaselaka. Ova je postrojba tijekom rata profesionalno izvršavala svoje zadaće, a demobilizirana je 2. svibnja 1994.²⁵¹ Međutim, uslijedila je zapovijed da se, zbog potrebe bojišta, ustroji interventna satnija iz sastava ove bojne za brzi dolazak na crtu bojišnice, što je i učinjeno, te je postrojba opet bila aktivna. Prva domobranska bojna Pula tijekom svoga ratnoga puta nije imala poginulih pripadnika.²⁵² Ista je preustrojem Hrvatske vojske ugašena 13. srpnja 1999. godine.

Tijekom Domovinskog rata, u Puli je ustrojeno još vojnih postrojbi. Uz Prvu, osnovana je i Druga domobranska bojna Pula, potom 8. laka jurišna brigada, 25. eskadrila izvidničkih zrakoplova, 271. satnija mornaričkog pješastva, 309. pomorska logistička baza, 411. pokretna obalno-topnička bilanca (ili 411. bitnica obalnog topništva), Središte za obuku i odgoj vojnika te Pomorsko zapovjedništvo za sjeverni Jadran.²⁵³

²⁴⁹ D. Dukovski, n. dj., 385.

²⁵⁰ D. Dukovski, n. dj., 384. i Boris Ružić, *1. domobranska bojna Pula*, Pula, Histria Croatica C.A.S.H. Pula / Udruga 1. domobranske bojne Pula, 2017., 13.

²⁵¹ D. Dukovski, n. dj., 384-385.

²⁵² B. Ružić, n. dj., 175. i

https://hr.wikipedia.org/wiki/1._domobranska_bojna_Pula, pristupljeno 24. ožujka 2018.

²⁵³ D. Dukovski, n. dj., 384-385. i B. Ružić, n. dj., 13.

Tijekom rata bilo je još Istrana i u drugim postrojbama, primjerice Puljanin Eugen Lapčić, kao pripadnik Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske borio se u Daruvaru, te je bio prvi Puljanin koji je poginuo u Domovinskome ratu, u rujnu 1991. godine.²⁵⁴

Držim posebno važnim istaknuti da je odaziv na mobilizaciju u Istri bio veći od 90%, te je bio jedan od najviših u Hrvatskoj.²⁵⁵ Istarske su postrojbe, dakle, veći dio svog ratnog puta provele na ličkom ratištu, na granici prema tzv. RSK. Svoje su borbene zadatke obavljale profesionalno, bez ekscesa i dale svoj doprinos pobjedi Republike Hrvatske u Domovinskom ratu. Istarske su brigade bile svesrdno pomagane od strane istarskih poduzeća kao što su „Uljanik“, „Tehnomont“, „Arenaturist“ i druga.²⁵⁶

²⁵⁴ Opomena svakome koji poseže za tuđim, Glas Istre, 28. rujna 1991., 2.

²⁵⁵ B. Ružić, n. dj., 184.

²⁵⁶ M. Križman, n. dj., 60.

2. 5. PROGNANICI I IZBJEGLICE

Pojam „izbjeglica“ prvi je put definiran Konvencijom UN-a o statusu izbjeglica iz 1951. godine. Njome su izbjeglice definirane kao „osobe koje su pod pritiskom događaja registriranih prije 1951., zbog realno utemeljena straha da će biti progonjeni zbog rase, religije, političkog uvjerenja – izbjegle van svoje domovine te ne mogu, ili zbog straha ne žele, prihvatiti zaštitu svoje domovine; ili su to osobe bez državljanstva koje se nalaze izvan zemlje svoga prethodnog boravka te se zbog spomenutih okolnosti ne mogu ili zbog straha ne žele vratiti nazad“. S druge strane, za osobe koje su zbog istih ili sličnih razloga, izbjegle iz jednog u drugi kraj domovine, tj. nisu prešle granici, koristi se termin „prognanici“.²⁵⁷

Prognanici su u Istru počeli dolaziti odmah po izbijanju Domovinskog rata. Kao što je već navedeno, do 7. kolovoza 1991. na pulskom području bilo ih je više od 1 200, a do 20. listopada iste godine u Istri ih je bilo oko 7 500. Koordinaciju prihvata prognanika i izbjeglica, smještaj i prehranu te odnose s javnošću vodio je Regionalni ured za prognanike i izbjeglice sa središtem u Puli.²⁵⁸ Sredinom siječnja 1992. u Istri se nalazilo oko 30 000 prognanika, od čega u Puli oko 7 150. U Puli je bilo najviše Osječana, oko 1 000, zatim Vukovaraca, oko 600, potom Dubrovčana, oko 500 itd.²⁵⁹ Prognanici su uglavnom bili smješteni u ugostiteljskim objektima (hoteli, kampovi, odmarališta), najvećim dijelom u priobalnim općinama, a manji je dio bio smješten i kod privatnih osoba. Najmanji broj prognanika boravio je u općinama unutrašnje Istre (Pazin, Buzet). Kućanstva koja su primala prognanike, početkom 1992., bila su oslobođena plaćanja stanarine, odvoza smeća, komunalne naknade, a dijelom i vode.

Nakon potpisivanja tzv. Sarajevskog primirja, Istra je, uz sjeverozapad Hrvatske te riječko područje (područja koja nisu bila izravno zahvaćena ratom), bila predvodnik Hrvatskog gospodarstva.²⁶⁰ Iako je bilo mnogo manje turista nego u predratno vrijeme,²⁶¹ u Istri je turizam i dalje bio glavna gospodarska grana. Kako

²⁵⁷ Ivan Rogić, Josip Esterajher, Zvonimir Knezović, Vesna Lamza-Posavec, Vlado Šakić, *Progonstvo i povratak*, Zagreb, SysPrint, 1995., 29-31.

²⁵⁸ M. Križman, n. dj., 60.

²⁵⁹ Prognanici se vraćaju kućama, Glas Istre, 14. siječnja 1992., 4.

²⁶⁰ M. Križman, n. dj., 53.

²⁶¹ Edi Akilić, *Turizam Istre u brojkama*, http://www.istra-istria.hr/fileadmin/dokumenti/turizam/TurizamStatistika_2012.pdf, pristupljeno 28. ožujka 2018.

turizam nije mogao kohabitirati s prihvatom prognanika i izbjeglica, približavanjem svakoga ljeta od 1991. do 1995., javljao se isti problem. Naime, trebalo je prognanike i izbjeglice premještati iz ugostiteljskih objekata u druge objekte, a budući da su isti zbog rata morali napustiti svoje domove bili su izrazito traumatizirani, te im je bilo teško ponovno mijenjati boravište. Stoga je to predstavljalo izraziti problem. Isproban je i eksperiment u kojem su turisti bili u istom hotelu s prognanicima i izbjeglicama, no nakon što je skupina belgijskih turista zbog istih napustila hotel u Poreču, od toga se odustalo. Nakon potpisivanja tzv. Sarajevskog primirja, broj prognanika počeo se smanjivati. Prihvat prognanika i izbjeglica iziskivao je i potrebe grijanja, prehrane, vode i ostalih potrepština, te ih se nastojalo, čim za to budu ostvareni minimalni uvjeti, vratiti njihovim domovima.

Od siječnja 1992. broj prognanika u Istri počeo je padati,²⁶² međutim početkom ratnog sukoba u Bosni i Hercegovini broj prognanika i izbjeglica ponovno je počeo rasti. Do dana 4. lipnja 1992., u sedam istarskih općina nalazilo se 9 411 izbjeglica iz Bosne i Hercegovine, od čega u općini Pula 4 052.²⁶³ Potom, do 10. srpnja iste godine, u Istri je boravilo 8 800 prognanika i 15 211 izbjeglica.²⁶⁴

Broj prognanika i izbjeglica povećavao se te je dana 7. studenoga 1993. na području današnje Istarske županije boravilo oko 40 000 prognanika i izbjeglica²⁶⁵ (u Republici Hrvatskoj je podjela na 20 županija i Grad Zagreb uvedena u prosincu 1992., a 1997. je donesen novi zakon o ustrojstvu županija, no u Istarskoj županiji nisu provedene bitne promjene)²⁶⁶, a uključujući Opatiju i otoke u Istri je istih tada bilo oko 50 000. Na konferenciji IDS-a, vladajuće stranke u Istri²⁶⁷ (pobijedio na lokalnim izborima u veljači 1993.)²⁶⁸, rečeno je da Istra više nema mogućnosti za prihvat novih prognanika i izbjeglica, a i tadašnje stanje, odnosno toliko veliki broj istih, za Istru je bilo veliko opterećenje. IDS je tražio od hrvatske Vlade i Sabora da se prognanici i izbjeglice ravnomjerno rasporede na područje čitave Hrvatske, pogotovo u županije koje su dotad bile vrlo malo uključene u njihov prijam. Nadalje, budući da su često jedni uz druge bili smješteni Hrvati i Bošnjaci, koji su se u tom razdoblju u Bosni i Hercegovini borili jedni protiv drugih, a mnogi od njih imali su i oružje, postojala je

²⁶² M. Križman, n. dj., 54.

²⁶³ Problemi sa smještajem, Glas Istre, 4. lipnja 1992., 6.

²⁶⁴ Izbjeglice pristižu individualno, Glas Istre, 10. srpnja 1992., 8.

²⁶⁵ Sumnja u scenarij destabilizacije Istre, Glas Istre, 7. studenoga 1993., 2.

²⁶⁶ <http://www.istrapedia.hr/hrv/1154/istarska-zupanija/istra-a-z/>, pristupljeno 29. ožujka 2018.

²⁶⁷ Sumnja u scenarij destabilizacije Istre, Glas Istre, 7. studenoga 1993., 2.

²⁶⁸ http://www.izbori.hr/arhiva-izbora/data/lokalni/1993/rezultati/1993_1_Rezultati_18_Istarska.pdf, pristupljeno 29. ožujka 2018.

opasnost da se taj sukob prenese i na tlo Istre. Zbog toga su čelnici IDS-a zatražili od policije da osigura red u najvećoj mogućoj mjeri. Također, čelnici IDS-a izrazili su sumnju da je prekapacitiranje Istre prognanicima i izbjeglicama dio scenarija za njezinu destabilizaciju.²⁶⁹

Najmasovniji pojedinačni dolazak izbjeglica iz Bosne i Hercegovine, odnosno iz srednje Bosne, dogodio se 22. listopada 1993., kada je 1 500 istih smješteno u odmaralište „Pineta“ u novigradskoj općini. Period s kraja 1993. na 1994. bio je vrhunac vala prognanika i izbjeglica u Istri.²⁷⁰ Potom se broj prognanika i izbjeglica smanjio te ih je početkom 1995. u Istri boravilo 14 000.²⁷¹ Tijekom ljeta 1995. uslijedile su oslobodilačke vojne akcije u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, masakr Srba nad Bošnjacima u Srebrenici te su bombardiranja srpskih položaja u Bosni i Hercegovini od strane NATO-a bila sve učestalija. Kao rezultat takvoga stanja broj prognanika i izbjeglica u Istri ponovno se povećao. Primjerice, samo u jednom danu, 3. kolovoza 1995., u Istru je stiglo 465 istih.

Vlada Republike Hrvatske nastojala je, pogotovo od proljeća do jeseni, što manje prognanika i izbjeglica smještati na istarsko područje, kako bi se turistička aktivnost odvijala normalnim tokom, međutim, u slučaju rata to nije bilo moguće. Jedan dio prognanika i izbjeglica u Istru je dolazio i individualno. Isti su bili smješteni na području čitave Istre, a posebno treba istaknuti bivšu vojarnu „Karlo Rojc“ u Puli, izbjegličke centre u Puntizeli i na Kamenjaku u okolici Pule, kamp „Veli Jože“ u Boroziji na području općine Buje, kao i izbjeglički centar u Špadićima kraj Poreča. Humanitarna pomoć za prognanike i izbjeglice stizala je iz svih krajeva svijeta, posebice iz Njemačke i Italije.²⁷²

Istra je prihvatom prognanika iz ratom zahvaćenih dijelova Hrvatske, a kasnije i prihvatom izbjeglica iz Bosne i Hercegovine, dala poseban doprinos u Domovinskom ratu. Uglavnom, prognanici i izbjeglice nisu stvarali probleme, iako je u nekim izbjegličkim centrima ponekad dolazilo do nezadovoljstva zbog hrane i smještaja. Nakon završetka Domovinskog rata i mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja, odnosno kada su za to bili stvoreni uvjeti, dio prognanika i izbjeglica

²⁶⁹ Sumnja u scenarij destabilizacije Istre, Glas Istre, 7. studenoga 1993., 2.

²⁷⁰ M. Križman, n. dj., 54.

²⁷¹ Istra primjereno zbrinula 14 tisuća stradalnika, Glas Istre, 12. veljače 1995., 4.

²⁷² M. Križman, n. dj., 54–55.

vratio se svojim domovima, a dio njih ostao je trajno živjeti u Istri.²⁷³ Iako situacija vezana za prognanike i izbjeglice nije bila laka, i bilo je razdoblja kada je Istra bila jednostavno prebukirana, istarske lokalne vlasti i hrvatsko državno rukovodstvu po tom su pitanju, uglavnom, dobro surađivali.²⁷⁴

²⁷³ Isto, 53-55.

²⁷⁴ Istra primjereno zbrinula 14 tisuća stradalnika, Glas Istre, 12. veljače 1995., 4.

2. 6. ISTRA NAKON ODLASKA JNA I LOKALNA POLITIKA

JNA je napustila Istru u prosincu 1991., posljedice njezina odlaska ostale su „u zraku“ tijekom prve polovice 1992. godine. Kao što je ranije navedeno, trećina vojnih objekata u Puli ostala je u vlasništvu Hrvatske vojske, a razminiranje pulske vojne zračne luke trajalo je do ožujka 1992. godine. Nadalje, ronci su s morskog dna izvukli više od 5 000 granata, artiljerijsko oružje i raznu opremu koju JNA nije uspjela povesti sa sobom te ju je bacila u more.²⁷⁵ Daske i skele, kojima su kulturno povijesni spomenici u Puli bili zaštićeni radi eventualnog bombardiranja grada, počele su se uklanjati potkraj lipnja navedene godine.²⁷⁶

Glavni gospodarski sektor u Istri – turizam, doživio je poseban udarac izbijanjem rata, no, iz godine u godinu (s izuzetkom ljeta 1995.) sve se više oporavljao, tj. Istru je svake turističke sezone posjećivao sve veći broj ljudi.

Domovinski rat donio je Istri nemale neizravne štete, međutim, to da je ona ostala pošteđena ratnih razaranja, donijelo joj je bolju polaznu poziciju, pogotovo u pogledu gospodarstva, te je i to jedan od razloga zašto je Istra i danas, uz grad Zagreb, vodeća u Republici Hrvatskoj po Bruto domaćem proizvodu (BDP).

Pred kraj ovoga rada potrebno je još nešto reći o političkoj situaciji u Istri - o odnosima IDS-a i HDZ-a. Kako je već spomenuto, na skupu HDZ-a u Pazinu Tuđman je izviždan te njegove izjave nisu „dobro sjele“ mnogim Istranima. To je bio prvi politički događaj koji će ostaviti snažne posljedice na budućem odnosu između središnje vlasti u Zagrebu i regionalne vlasti u Istri.²⁷⁷

IDS je bila stranka lijevoga centra i zalagala se za regionalizaciju i decentralizaciju Hrvatske, demilitarizaciju i multikulturalni identitet Istre, kao i za transregionalnu suradnju, kojom bi se Istra ekonomski i kulturno povezala sa susjednim regijama u Sloveniji i Italiji. Nadalje, IDS se od početka svoga djelovanja potvrdio kao regionalna stranka, te je, uostalom kao i danas, u Istri osvajao većinu glasova. Ukratko, HDZ je bio predvodnik nacionalne ideje, odnosno identificirao se s nacijom, dok je IDS isticao regionalizam, autonomiju i pokret istrijanstva. Upravo zbog takvih različitosti, tijekom 1990-ih bili su učestali verbalni sukobi između tih dviju stranaka. Navedene su stranke oko mnogih stvari imale različita stajališta. Primjerice,

²⁷⁵ M. Križman, n. dj., 61.

²⁷⁶ Spomenici skidaju ratno ruho, Glas Istre, 28. lipnja 1992., 1.

²⁷⁷ M. Križman, n. dj., 62–67.

IDS je htio da središte buduće županije bude u Puli, dok je HDZ smatrao da ono treba biti u Pazinu što je i realizirano. Uz to, za središte Skupštine Istarske županije određen je Poreč, za sjedište župana Pula, a županija je podijeljena na 7 gradova (Pula, Pazin, Labin, Buje, Poreč, Buzet i Rovinj) i 29 općina. HDZ se često netaktički odnosio prema Istri, dok je IDS vješto iskorištavao izjave HDZ-a za jačanje svoje političke pozicije i često upadao u sferu populizma.

Iako su IDS i HDZ često bili u verbalnim sukobima, tijekom najtežih dana za Republiku Hrvatsku u Domovinskom ratu, bili su usklađeni, posebice u vidu mobilizacije vojnika, vojno redarstvenih akcija, osude ratnih zločinaca te solidarnosti prema prognanicima i izbjeglicama. Može se zaključiti da su navedene stranke u krucijalnim pitanjima za Republiku Hrvatsku postizale konsenzus.²⁷⁸

²⁷⁸ Isto, 67-73.

ZAKLJUČAK

Želja dijela srpske političke elite za potpunom dominacijom Srbije nad ostalim jugoslavenski republikama, koja je javno izražena sredinom 1980-ih, u konačnici je prouzročila raspad SFRJ te rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (uz kratak rat u Sloveniji). Godine 1989. dolazi do rušenja Berlinskog zida, što je simbolički povezano s procesom demokratizacije u socijalističko-komunističkim državama istočne i jugoistočne Europe, a 1990. provedeni su višestranački izbori u svim republikama SFRJ. U takvim okolnostima, bilo je otvoreno pitanje preuređenja SFRJ. Republike Hrvatska i Slovenija htjele su veću decentralizaciju države,²⁷⁹ odnosno htjele su konfederaciju, a alternativno rješenje za obje republike bilo je proglašenje samostalnosti i suverenosti.²⁸⁰ Međutim, srbijansko vodstvo bilo je za ostanak federacije, odnosno ultimativno je zahtijevalo strogo centraliziranu državu. Drugim riječima, srbijansko vodstvo htjelo je veće ovlasti saveznih tijela, tj. smanjenje prava republika, te prevlast najbrojnijeg, srpskog, naroda u državi, po načelu „jedan čovjek - jedan glas“. I vrh JNA opredijelio se za očuvanje Jugoslavije kao centralizirane države, ne skrivajući namjeru da će, ako zatreba, svoje opredjeljenje nametnuti i oružjem.

Alternativa Jugoslaviji u kojoj će dominirati Srbija, srpskom političkom vodstvu, na čelu s Slobodanom Miloševićem, bilo je stvaranje jedinstvene države, tzv. Velike Srbije. Navedena država obuhvaćala bi područje bivše SFRJ, otprilike istočno od linije Virovitica – Pakrac – Karlovac – Ogulin i dio Gorskog kotara – Karlobag. Taj se cilj mogao ostvariti samo vojnim putem, osvajanjem značajnog dijela Hrvatske i cijele Bosne i Hercegovine.

Kako je s vremenom postalo jasno da SFRJ ne može opstati, a srpsko političko vodstvo je bilo odlučno ostvariti svoje planove, agresija na Hrvatsku, odnosno Domovinski rat bio je neizbježan.²⁸¹ Republika Hrvatska bila je napadnuta i primorana na obranu svoje neovisnosti i teritorijalne cjelovitosti, a Domovinski je rat bio legitiman, obrambeni i oslobodilački rat.²⁸² Iako nema službenog datuma koji označava početak navedenoga rata, u kolovozu 1990. dolazi do tzv. „balvan revolucije“, što se može shvatiti kao početak oružane pobune Srba protiv nove,

²⁷⁹ A. Nazor, n. dj. (2011.), 188.

²⁸⁰ N. Šetić, n. dj. (2013.), 190.

²⁸¹ A. Nazor, n. dj. (2011.), 188-189.

²⁸² Isto, 198.

demokratski izabrane hrvatske vlasti, s ciljem stvaranja tzv. Velike Srbije,²⁸³ a 2. ožujka 1991., u Pakracu, dolazi do prvog oružanog sukoba između hrvatskih policajaca i srpskih ekstremista.²⁸⁴ Pobjedom hrvatskih snaga u operaciji „Oluja“ dolazi do prestanka ratnih djelovanja u Hrvatskoj. Vojni porazi primorali su Miloševića i vodstvo pobunjenih hrvatskih Srba na potpisivanje sporazuma o mirnoj reintegraciji hrvatskog Podunavlja u ustavnopravni poredak Republike Hrvatske.²⁸⁵ Završetkom procesa mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja, od dana 15. siječnja 1998., Hrvatska je konačno bila teritorijalno cjelovita.²⁸⁶

Tijekom velikosrpske agresije na Hrvatsku, srpski su ekstremisti počinili brojne zločine nad Hrvatima, ali i građanima ostalih narodnosti koji nisu podržavali velikosrpsku politiku, o čemu svjedoči više od 140 pronađenih masovnih grobnica i oko 1 200 pojedinačnih grobnica žrtava srpske agresije. Na područjima koja su nadzirale srpske snage ubijeno je ili protjerano gotovo sve nesrpsko stanovništvo. Velikosrpska agresija i srpski zločini, doprinijeli su tome da dođe do zločina i sa hrvatske strane. Zabilježena su, između ostalog, ubojstva pojedinih srpskih civila i uništavanje imovine hrvatskih građana srpske nacionalnosti. Dakako, zločini hrvatske strane ne smiju se relativizirati, niti opravdavati. Međutim potrebno je znati da su, za razliku od zločina srpskih snaga, koji su bili u sklopu politike stvaranja „etnički čiste“ srpske države (tzv. Velike Srbije), zločini sa hrvatske strane bili individualni, odnosno riječ je bila o incidentima, kakvi se česti događaju u ratnim prilikama, a ne o planskom djelovanju hrvatskih vlasti.²⁸⁷

Najveće zasluge za obranu i pobjedu Hrvatske u Domovinskom ratu pripadaju hrvatskim braniteljima i ratnim zapovjednicima, odnosno njihovoj hrabrosti, umijeću, humanosti i solidarnosti. Zasluge za isto pripadaju i tadašnjem hrvatskom državnom vodstvu, na čelu s predsjednikom Franjom Tuđmanom, te hrvatskom narodu i građanima koju su Hrvatsku prihvatili kao svoju državu. Tijekom najtežih dana za Hrvatsku, odnosno Domovinskog rata, vladalo je izričito zajedništvo između hrvatskog političkog vodstva i najvećega dijela njezinih građana. Hrvati su, u takvim

²⁸³ A. Nazor, n. dj. (2007.), 42.

²⁸⁴ Isto, 54.

²⁸⁵ A. Nazor, n. dj. (2011.), 194.

²⁸⁶ N. Šetić, n. dj. (2013.), 312.

²⁸⁷ A. Nazor, n. dj. (2011.), 195-197.

okolnostima, nakon mnogo godina, dobili samostalnu, suverenu i međunarodno priznatu državu, odnosno Republiku Hrvatsku.²⁸⁸

Istra je tijekom Domovinskog rata ostala pošteđena ratnih razaranja, no stanje u istoj, do odlaska JNA u prosincu 1991., nije bilo mirno, dapače, u nekim trenucima izrazito napeto.²⁸⁹ Pula je, zbog jačine njezina garnizona JNA, bila „ključ“ o kojem je ovisila cijela Istra tijekom Domovinskoga rata.²⁹⁰ Uputa predsjednika Tuđmana pulskom Kriznim štabu bila je da se učini sve kako ne bi došlo do razaranja u Istri, odnosno do otvaranja novog bojišta.²⁹¹ Drugim riječima, pregovarači s pulskim garnizonom JNA imali su dva zadana cilja: prvi da JNA mirno ode, a drugi da sa sobom ne uzme oružje Teritorijalne obrane Istre.²⁹² Suradnja pulskog Kriznog štaba i hrvatskog političkog vodstva bila je izrazito dobra, te je prvi navedeni cilj ostvaren, a dijelom i drugi.²⁹³ JNA je u prosincu 1991. napustila Istru, koja je tako ostala pošteđena ratnih razaranja. Razlozi tome bili su, ponajviše, stanje u JNA, te, dijelom, djelovanje pulskog Kriznog štaba.²⁹⁴

Istra je svoj doprinos u Domovinskom ratu dala i prihvatom prognanika i izbjeglica te istarskim postrojbama, od kojih se posebno ističu dvije brigade Hrvatske vojske – 119. i 154. Iako je istarska posebnost tijekom Domovinskog rata bila prisutna kroz političke pokrete poput istrijanstva i regionalizma, njena angažiranost u pogledu stvaranja samostalne Hrvatske nije bila upitna.²⁹⁵ Jasno je kako je Istra dala svoj doprinos hrvatskoj pobjedi u Domovinskom ratu i stvaranju suvremene hrvatske države, odnosno Republike Hrvatske.

²⁸⁸ Isto, 198-201.

²⁸⁹ M. Križman, n. dj., 6.

²⁹⁰ Isto, 45.

²⁹¹ Spašeno oružje teritorijalaca, Glas Istre, 18. prosinca 1992., 12.

²⁹² M. Križman, n. dj., 37.

²⁹³ Isto, 77.

²⁹⁴ Isto, 50.

²⁹⁵ Isto, 76-77.

LITERATURA

- Barić, Nikica, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, Zagreb, Golden marketing / Tehnička knjiga, 2005.
- Dukovski, Darko, *Povijest Pule*, Pula, Istarski ogranak društva hrvatskih književnika, 2011.
- Goldstein, Ivo, *Hrvatska povijest*, Zagreb, Jutarnji list, 2008.
- Ivetić, Adriano, Odlazak Jugoslavenske narodne armije iz Pule 1991. godine, u *Radionica za suvremenu povijest, Istraživanje diplomanata pulskog sveučilišta 2011-2013.*, Pula-Zagreb, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli / Srednja Europa, 2013.
- Križman, Matej, *Istra u Domovinskom ratu*, diplomski rad, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli: Filozofski fakultet, 2017.
- Kujundžić, Milivoj, Dizdar, Zdravko, *Hrvatska borba za opstojnost*, Zagreb, Hrvatski državni sabor / Odbor za obilježavanje 50. obljetnice pobjede antifašističke koalicije u Europi i svijetu, 2000.
- Marijan, Davor, *Domovinski rat*, Zagreb, Despot Infinitus / Hrvatski institut za povijest, 2016.
- Nazor, Ante, *Počeci suvremene hrvatske države*, Zagreb, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, 2007.
- Nazor, Ante, *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*, Zagreb, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata – Zagreb, 2011.
- Perić, Ivo, *Godine koje će se pamti*, Zagreb, Školska knjiga, 1995.
- Perić, Ivo, *Suvremena i samostalna Republika Hrvatska*, Zagreb, Dom i svijet, 2007.
- Radelić, Zdenko, *Hrvatska 1945. – 1991.*, u knjizi Zdenka Radelića, Davora Marijana, Nikice Barića, Alberta Binga i Dražena Živića: *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Zagreb, Školska knjiga / Hrvatski institut za povijest, 2006.
- Rogić, Ivan, Esterajher, Josip, Knezović, Zvonimir, Lamza-Posavec, Vesna, Šakić, Vlado, *Progonstvo i povratak*, Zagreb, SysPrint, 1995.
- Ružić, Boris, *1. domobranska bojna Pula*, Pula, Histria Croatica C.A.S.H. / Udruga 1. domobranske bojne Pula, 2017.

- Skupina autora, glavni urednik: Josip Lučić, *1. Gardijska brigada Hrvatske vojske Tigrovi*, Zagreb, Znanje, 2015.
- Šeks, Vladimir, *Politika i politikanstvo u Istri*, Labin, Istarski glas, 1999.
- Šetić, Nevio, Franjo Tuđman i Istra, u Zbornik radova *Dr. Franjo Tuđman u okviru hrvatske historiografije*, Zagreb, Hrvatski institut za povijest Zagreb / Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Slavonski Brod, 2011.
- Šetić, Nevio, *Ostvarenje suvremene hrvatske države*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli / Geaidea, 2013.

IZVORI

Novine kao izvori

- Glas Istre, 1991 – 1995.
- Narodne novine, 1990 – 1991.

Izvori s interneta

- Edi Akilić, *Turizam Istre u brojkama*,
http://www.istra-istria.hr/fileadmin/dokumenti/turizam/TurizamStatistika_2012.pdf, pristupljeno 28. ožujka 2018.
- <https://www.adriagate.com/Hrvatska-hr/UNESCO-spomenici-Dubrovnik-Hrvatska>, pristupljeno 13. veljače 2018.
- <https://vlada.gov.hr/o-vladi/kako-funkcionira-vlada/prethodne-vlade-sazivi/3-vlada-rh/191>, pristupljeno 20. veljače 2018.
- <http://www.ika.hr/index.php?prikaz=vijest&ID=13659>, pristupljeno 28. veljače 2018.
- <http://istarska.policija.hr/MainPu.aspx?id=264294>, pristupljeno 16. ožujka 2018.
- https://hr.wikipedia.org/wiki/154._brigada_HV, pristupljeno 22. ožujka 2018.
- https://www.dapa.hr/images/stories/izlozbe/21_154_brigada/Deplijan.pdf, pristupljeno 22. ožujka 2018.
- https://hr.wikipedia.org/wiki/1._domobranska_bojna_Pula, pristupljeno 24. ožujka 2018.
- <http://www.istrapedia.hr/hrv/1154/istarska-zupanija/istra-a-z/>, pristupljeno 29. ožujka 2018.
- http://www.izbori.hr/arhiva-izbora/data/lokalni/1993/rezultati/1993_1_Rezultati_18_Istarska.pdf, pristupljeno 29. ožujka 2018.
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Slobodan_Milošević, pristupljeno 6. travnja 2018.

SAŽETAK

Rušenje Berlinskog zida u studenom 1989. simbolično je označilo početak pada komunizma i demokratizaciju društva u istočnoeuropskim državama koje su do tada imale komunističku vlast, pa tako i u republikama u sklopu SFRJ. Međutim, u Socijalističkoj Republici Srbiji sredinom osamdesetih godina XX. stoljeća započela je obnova velikosrpskog projekta iz XIX. stoljeća, prema kojem je zapadna granica srpske države – tzv. Velike Srbije – zamišljena duboko na teritoriju hrvatske države.

Želja tadašnjeg srpskog političkog vodstva, na čelu sa Slobodanom Miloševićem, bila je potpuna dominacija Srbije nad ostalim jugoslavenskim republikama, po načelu „jedan čovjek - jedan glas“. Potrebno je napomenuti da su Milošević i njegovi istomišljenici u svojim rukama imali JNA. S druge strane, Republike Hrvatska i Slovenija htjele su veću decentralizaciju države, odnosno htjele su konfederaciju, a alternativno rješenje za obje republike bilo je proglašenje samostalnosti i suverenosti. Srpskom je političkom vodstvu, alternativa Jugoslaviji u kojoj će dominirati Srbija, bilo stvaranje jedinstvene države, tzv. Velike Srbije. Navedena država obuhvaćala bi veći dio područja bivše SFRJ, odnosno područje (otprilike) istočno od linije Virovitica – Pakrac – Karlovac – Ogulin i dio Gorskog kotara – Karlobag. Taj cilj mogao se ostvariti samo vojnim putem, osvajanjem značajnog dijela Hrvatske i cijele Bosne i Hercegovine. Kako je s vremenom postalo jasno da SFRJ ne može opstati, a srpsko političko vodstvo je bilo odlučno ostvariti svoje planove, agresija na Hrvatsku, odnosno Domovinski rat bio je neizbježan. Na osnovi referenduma održanog 19. svibnja 1991. u Republici Hrvatskoj, kada se velika većina birača izjasnila za suverenu i samostalnu državu, Hrvatski sabor je 25. lipnja 1991. donio Ustavnu odluku o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske. Međutim, tzv. Brijunskom deklaracijom od 7. srpnja 1991., odlučeno je da Republika Hrvatska (kao i Republika Slovenija) odgodi primjenu svoje ustavne odluke o samostalnosti i suverenosti za tri mjeseca. Dana 7. listopada 1991., dva zrakoplova JNA raketirala su Banske dvore u Zagrebu, u trenucima kada se ondje održavao sastanak Franje Tuđmana, Stjepana Mesića, Ante Markovića i Žarka Domljana, no srećom nitko nije stradao. Navedenim je danom završavala tromjesečna odgoda hrvatske ustavne odluke o samostalnosti i suverenosti te je sljedećeg dana, 8. listopada 1991., Sabor Republike Hrvatske donio Odluku o raskidu državnopravnih sveza Hrvatske sa SFRJ. Dana 15. siječnja 1992. Europska zajednica priznala je

Hrvatsku kao suverenu i samostalnu državu, a 22. svibnja 1992. Republika Hrvatska primljena je u članstvo Ujedinjenih naroda, što je bio vrhunac njezinog međunarodnog priznanja.

Domovinski rat trajao je od 1991. do 1995., odnosno do 15. siječnja 1998. godine. Pobjedom hrvatskih snaga u operaciji „Oluja“, u kolovozu 1995., dolazi do prestanka ratnih djelovanja u Hrvatskoj. Završetkom procesa mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja, od 15. siječnja 1998., Hrvatska je konačno bila teritorijalno cjelovita te su Hrvati, nakon mnogo godina dobili samostalnu, suverenu i međunarodno priznatu državu.

Tijekom Domovinskog rata Istra je ostala pošteđena ratnih razaranja, no stanje u istoj do odlaska JNA u prosincu 1991. nije bilo mirno, dapače, u nekim trenucima i izrazito napeto. Iako se na području Istre nije izravno vodio Domovinski rat, Istra i njezini stanovnici u istome su dali svoj doprinos – ponajviše primanjem prognanika i izbjeglica te aktivnim sudjelovanjem istarskih postrojbi. Također, Istra je, uz sjeverozapad Hrvatske, bila predvodnica hrvatskog gospodarstva u trenucima kada je rat bio glavna okupacija. Dakle, može se zaključiti da je Istra dala svoj doprinos hrvatskoj pobjedi u Domovinskom ratu i stvaranju suvremene hrvatske države, odnosno Republike Hrvatske.

Ključne riječi: SFRJ, Republika Hrvatska, Slobodan Milošević, Franjo Tuđman, Domovinski rat, Istra, pulski garnizon JNA, pulski Krizni štab

SUMMARY

Fall of the Berlin Wall in November, 1989, symbolically marked the beginning of the fall of communism and the democratization of society in most of Eastern European countries (including SFRY). However, in the Socialist Republic of Serbia, in the mid-eighties of the twentieth century, began the reconstruction of the Greater Serbian project from the 19th century, according to which the western border of the Serbian state - the so-called Great Serbia - was conceived deeply in the territory of the Croatian state.

The desire of the Serbian political leadership, headed by Slobodan Milosevic, was the complete dominance of Serbia over other Yugoslav republics, on the principle "One Man - One Voice". It should be noted that Milosevic and his contemporaries had Yugoslav People's Army at their disposal. On the other hand, the Republic of Croatia and Slovenia wanted greater decentralization of the state, that is, they wanted confederation, with the alternative solution for both republics being the proclamation of independence and sovereignty. Serbian political leadership, had an alternative to Yugoslavia in which Serbia would be the central part with the creation of the so-called Great Serbia. The aforementioned state would cover most of the territory of the former SFRY, or the area (roughly) east of the Virovitica - Pakrac - Karlovac - Ogulin and part of Gorski Kotar - Karlobag. This goal could only be achieved by military means, by winning a significant part of Croatia and the whole of Bosnia and Herzegovina. As it became clear in time that the SFRY could not survive, and Serbian political leadership was determined to make its plans, the aggression against Croatia or the Croatian War of Independence was inevitable. On the basis of a referendum held on May 19, 1991 in the Republic of Croatia, when a large majority of voters pleaded for a sovereign and independent state, the Croatian Parliament passed a Constitutional Declaration on the sovereignty and independence of the Republic of Croatia on June 25, 1991. However on the so-called Brijuni Declaration of 7 July 1991, it was decided that the Republic of Croatia (as well as the Republic of Slovenia) would postpone the application of its constitutional decision on independence and sovereignty for three months. On October 7, 1991, two Yugoslav People's Army aircrafts bombarded Banski Dvori (which was in use by Croatian Government) in Zagreb, in the moments when there was a meeting between Franjo Tuđman, Stjepan Mesic, Ante Marković and Žarko Domljan, but luckily nobody was

injured. That day ended the quarterly delay of the Croatian constitutional decision on independence and sovereignty, and on the following day, on October 8, 1991, the Croatian Parliament passed the Decision on termination of Croatian state law relations with SFRY. On January 15, 1992, the European Community recognized Croatia as a sovereign and independent state, and on May 22, 1992, the Republic of Croatia was admitted to the United Nations, which was the culmination of its international acknowledgment.

The Croatian War of Independence lasted from 1991 to 1995., ie until January 15, 1998. The victory of Croatian forces in Operation Storm in August, 1995, ends the war in Croatia. By ending the process of peaceful reintegration of the Croatian Podunavlje, from January 15, 1998, Croatia was finally territorially complete and Croats, after many years, received an independent, sovereign and internationally recognized state.

During the Croatian War of Independence, Istria was spared of war, but the situation was not calm until Yugoslav People's Army departure in December 1991, in fact, at some moments extremely tense. Even though the Croatian War of Independence did not occur directly in Istria, Istria and its inhabitants contributed to it - mostly by accepting refugees and by active participation of Istrian troops. Also, in the northwest of Croatia, Istria was the leader of the Croatian economy in moments when the war was the main occupation. Thus, it can be concluded that Istria has contributed to the Croatian victory in the Homeland War and the creation of the modern Croatian state, i.e the Republic of Croatia.

Key words: SFRY, The Republic of Croatia, Slobodan Milošević, Franjo Tuđman, The Croatian War of Independence, Istria, The JNA Pula garrison, Crisis Committee of Pula